

ARACS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2008. március 15.

VIII. évfolyam, 1. sz.

Támogató:

a Szülőföld Alap

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113=511.141)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
felelős szerkesztő Vajda Gábor. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
. – Szabadka : Aracs Társadalmi Szervezet, 2001-. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762

COBISS.SR-ID 94357250

TARTALOM

Tari István (Óbecse) verse	4
Bozóky Antal (Újvidék): A vajdasági magyarság helyzete	5
Kerekes József (Szabadka): Tőkés László nem alkuszik	15
Andróczky Csaba (Szenttamás): Szili Katalin a Loch Ness-i szörny?	18
Szöllősy Vágó László (Szabadka): Művelődési egyesületeink tevékenységének hatékonyabbá tétele	19
Huszár Zoltán (Horgos): Idézetek, gondolatok a nyelvről	22
Neugebauer Pfeiffer Márta (Ada): Tanúság vagy tanulság – avagy a multik és a vegyi bumeráng	27
Csorba Béla (Temerin): Határsáv	30
Vicei Károly (Zenta): Délvidéki bűnügyek I. rész	31
Vajda Gábor (Szabadka): Irodalmunk és az európai regionalizmus	37
Lovas István (Újvidék): Dr. Létmányi István – az üldözött	40
Balassy Ildikó (Zenta): Sorsmozaik 2. Apám bűne	44
Bata János (Horgos): Levélféle Vári Fábián Lászlónak	46
Bobory Zoltán (Székesfehérvár): Két vers	47
Mirnics Károly (Szabadka): A nagy elvárások és a még nagyobb illúziók kelepccéjében	48
Szloboda János (Zenta): Kopjafa a Tisza-parton	51
Kovács Csaba (Budapest): Délvidéki magyar sors	53
Mák Ferenc (Budapest): Száműzöttek elszántsága	58
 Száz éve született Wass Albert (1908. január 8. Válaszút, Erdély – 1998. február 17. Astor, Florida, USA)	
Wass Albert: A világ és a vége – dráma, színpadra alkalmazta András Attila és Péter Ferenc	74
 E számunk képzőművészeti anyagát Salamon Árpád szlovéniai magyar festő- és grafikusművész munkái képezik, őt Gyurkovics Hunor mutatja be	
	95

MÁRCIUS 15.

Valami összejött
 Valami nagyon egyben
 Volt akkor... Még
 Az életnél is fontosabbnak
 Tűnt és a szitáló eső sem hűthette le
 Azt a vézna fiatalembert,
 Ki versében
 Oly szépen
 A magyarok istenét emlegette

Százhet évvel később
 Lenn a déli végeken
 Egy negyvenen
 Túl nősülő szikár asztalos
 Szavalni tanítgatta elsőszülött fiát
 Aki hahotázó családi
 Kör közepén
 Mutatta
 Csöpp ujjával: rabok tovább nem leszünk!

Százötvenegy évvel
 Azután a Nemzeti
 Múzeumnál
 Rendezett megemlékezésen
 Annak az asztalosnak az unokája is
 Szájára vette a magyarok
 Istenét! Jól
 Emlékszik:
 Ezért forintban hatvanezret kapott

A vajdasági magyarság helyzete

**Bevezető értékelés a vajdasági magyar civil szervezetek Újvidéken megtartott tanácskozásán
(2007. november 3-án *)**

2007. november elején – mint a tömegtájékoztató eszközökből értesülhettünk – a Vajdaságba látogat az Európa Tanács (ET) megfigyelő bizottsága. A bizottság látogatásának célja, hogy az ET-nek jelentést tegyen arról, mennyiben tett eleget Szerbia nemzetközi kötelezettségeinek, a vajdasági nemzeti kisebbségek helyzete, jogai megvalósulása, a kisebbségi médiumok, valamint a kisebbségellenes és neonáci kilengések megszüntetése érdekében. A megfigyelő bizottság tagjai nemcsak a vajdasági kormányzat illetékeseivel találkoznak, hanem a nemzeti közösségek, a médiumok és a civil szektor képviselőivel is.

Az utóbbi időben a vajdasági nemzeti kisebbségek helyzetéről eltérő értékelések hangzottak el. Egyes értékelések szerint „a kisebbségek helyzete jobb, mint két és fél évvel ezelőtt”¹, mások szerint „a vajdasági magyarság helyzete az elmúlt három évben nem rosszabbodott”². Vannak azonban olyan értékelések is, hogy „romlik a vajdasági magyarok helyzete”³, sőt olyanok is, hogy „a romlás folyamatos”⁴.

Tanácskozásunk célja, hogy az általunk ismert adatok tekintetében tárgyilagosan értékeljük a vajdasági magyarság mostani helyzetét. Milošević alatt a helyzetünk katasztrofálisan leromlott. Ezt szinte senki sem vitatja. Most fel kell (ene) mérnünk, hogy a 2000. október 5-i hatalomváltás óta eltelt hét év után történt-e bármilyen előrelépés a nemzeti kisebbségek, így a vajdasági magyarság helyzete alakulását illetően?

A cél, hogy megfogalmazzunk egy tömör dokumentumot a vajdasági magyarok helyzetéről, amelyet átnyújtunk az ET küldötteinek. A kezdeményező értékelése szerint ugyanis a helyzetünkkel kapcsolatban eltérő, esetenként elfogadhatatlan vélemények kerülnek a nemzetközi fórumok elé, amelyek ennek következtében ránk nézve rossz döntéseket fogadnak el.

Legutóbb az Európai Parlament (EP) – 2007. október 25-én Strasbourghban – jelentést fogadott el az Európai Unió (EU) és Szerbia viszonyáról.

A **Jelko Kacin** szlovén liberális EP-képviselő által készített jelentés derűlátó – vélhetően a Vajdasághoz fűződő szlovén gazdasági érdekek

pártolása okán is –, nevezetesen „Szerbiának sikerült javítania az etnikumok közötti kapcsolatokat, különösen a Vajdaságban, ahol csökkent az etnikai villongások száma, ha nem is szűntek meg teljesen”. Az EP arra kérte a szerb hatóságokat, „tegyenek további intézkedéseket a többetnikumú Vajdaságban élő nemzeti kisebbségek fejlődésének előmozdítása és a békés együttélés érdekében”. Emellett „biztosítsák, hogy a rendőrség, az ügyészség, a bíróságok és más állami szervek etnikai szempontból semlegesen járnak el”. A parlament „felhívta ezen kívül a szerb hatóságokat: a népesség ezen intézményekbe vetett megfelelő bizalmának kiépítése érdekében biztosítsák, hogy az etnikai összetétel megfelelőképp tükröződjék e hatóságok személyzetében”⁵.

Pásztor Bálint, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) köztársasági képviselője a Magyar Szónak adott nyilatkozatában hangsúlyozta: „Azért tartja nagyon fontosnak ennek a jelentésnek az elfogadását, mert ritkán adódik alkalom arra, hogy az EP-ben elfogadott, Szerbiával kapcsolatos dokumentumok kapcsán a nemzeti kisebbségek autentikus képviselőinek a véleményét is kikérjék”⁶.

– Kacinnal augusztus 27-én volt alkalmam beszélgetni. Elmondtam neki, hogy a vajdasági magyarságnak négy súlyos problémája van, és fontosnak tartjuk, hogy jelentése tartalmazza ezeknek a problémáknak a fölvetését, mint olyan problémákat, amelyeket a szerb kormány már évek óta nem hajlandó megoldani. Ezek a nemzeti tanácsokról szóló törvény meghozatala, a médiaprivatizáció, a részarányos foglalkoztatás és azon művelődési intézmények finanszírozásának kérdése, amelyek tartományi jelentőségűek – mondta Pásztor⁷.

A VMSZ képviselőjének szavai szerint a magyar EP-képviselők tevékeny közreműködésével a felvetett négy problémából kettő belekerült a jelentésbe: Az első, hogy a szerb államnak biztosítania kell a részarányos foglalkoztatást, hogy az etnikai összetétel megfelelőképpen tükröződjön az állami szervezetben foglalkoztatottaknál. A második a nemzeti tanácsokra vonatkozó törvény meghozatala.

Korhecz Tamás tartományi kisebbségi titkár a Građanski listnek nyilatkozva úgy értékelte, hogy a vajdasági kisebbségek helyzete sokkal jobb, mint 2000. október 5. előtt volt. Ez elsősorban az alkotmánnyal és a törvénnyel szavatolt jogokra vonatkozik, ami korábban elképzelhetetlen volt. Szerinte e téren legtöbbet a tartományi kormány és a parlament tett a toleranciaprogramokkal, amelyekbe tevékenyen bekapcsolódott az ifjúság⁸.

Józsa László, a megszűnt mandátumú Magyar Nemzeti Tanács elnöke és a kisebbségek nemzeti tanácsainak koordinátora ugyancsak javulást lát a kisebbségek helyzetében, de rámutatott arra is, hogy hiányzik az őszinte kommunikáció a szerb kormány és a nemzeti tanácsok között, konkrétan a testületek megválasztására, valamint hatáskörére és pénzelésére vonatkozó törvény meghozatalának késleltetésére utalt⁹.

A két tisztségviselő indokolatlanul, számadatok nélkül állítja, hogy a kisebbségek helyzete most jobb, mint korábban.

A hatalmi szervek és a hozzájuk simuló politikusok azt szeretnék bemutatni Magyarországra, az EU, az ET és a világ felé, hogy nagymértékben javult a kisebbségek (és elsősorban a magyarok) helyzete Szerbiában. A magyarverések számának csökkenése nem jelent javulást, hiszen a megfélemlített áldozatok – a szabálysértési és büntető eljárások elmaradása vagy elhúzódása miatt – sok esetben nem vállalják a feljelentéssel járó bonyodalmakat, de nem is lehet helyzetünk értékelésének egyetlen kritériuma. A valóság ennél sokkal bonyolultabb, és egy reális kép a vajdasági kisebbségek jelenlegi helyzetéről mást mutat.

Ezért végső ideje tehát, hogy nyílt és egyenes vitát nyissunk helyzetünkről és megfogalmazzuk azokat a követeléseket, amelyeket a mindenkori szerb hatalom, a vajdasági magyar politikai pártok és nem utolsósorban az anyaország felé támasztunk. Nem siránkoznunk kell, hanem a szerb politika megváltozásán dolgozni, és ehhez kérni a nemzetközi támogatást is. **A „kiegyensúlyozott” Kacin-jelentésért való felelősség pedig azokat terheli, akik az előkészítésében részt vettek.**

Hogyan is viszonyul Szerbia a kisebbségei iránt?

Az elemzők szerint Szerbiában egy újabb politikai válság jelei mutatkoznak, mert Szerbia túlságosan el van foglalva Kosovóval és a háborús bűnökkel vádolt személyek ki(nem)adatásával. Ismét erősödőben van a nagyszerb nacionalizmus, a fasizmus és az

idegengyűlölet. Erről tanúskodnak a 2007. október 7-i újvidéki események is, amikor a rendőrség lefogta a Nemzeti Front nevű szervezet vezetőjét és mintegy húsz társát, mivel kövel megdobálták az újfasiszta eszmék térnyerése ellen tiltakozók menetét, s több embert megsebesítettek.

A civil emberjogi (belföldi és külföldi) szervezetek körében az a vélemény alakult ki, hogy Szerbia nem folytat aktív kisebbségpolitikát, mi több, a nemzeti kisebbségek problémáival nem is igen foglalkozik.

Ezt a megállapítást támasztják alá azok a tények, hogy Szerbiának a mai napig nincsen a kisebbségi jogokkal és szabadságokkal foglalkozó törvénye, hogy öt év után sem került sor a nemzeti tanácsok megválasztásáról szóló törvény meghozatalára, és hogy Szerbiában nincs intézményesen megoldva a kisebbségek képvisellete a hatalmi szervekben stb.

A nemzeti kisebbségek helyzetéről nincsen tudományos felmérés, az egyes kormányzati szervek által készült elemzések és információk pedig főleg a napi politika érdekeit szolgálják. A Vajdaságban mintegy két évtizede nem létezik olyan önálló és független intézmény, amelyik a nemzeti közösségek helyzetével, jogainak és szabadságjogainak megvalósításával foglalkozna, habár erre igény mutatkozik, és teljesen természetes lenne, ha a tartományban működne egy ilyen intézmény, tekintettel annak többnemzetiségű jellegére, hagyományaira stb. Itt meg kell említeni azt is, hogy 2007-ben már Románia is létrehozott egy Kisebbségkutató Intézetet, amelynek egy kolozsvári magyar szociológus lett az igazgatója.

A 2004. szeptember 16-i kormányrendelet alapján felállított, Vojislav Koštunica szerb miniszterelnök vezette Köztársasági Kisebbségügyi Tanács – a jellegénél és összetételénél fogva – nem fejtett ki különösebb tevékenységet, amely elősegítette volna a kisebbségek helyzetének javítását. A gyakorlatban – szárnya alá véve a kisebbségi nemzeti tanácsok elnökeit – a politikai „kézi vezérlés” legfőbb intézményévé vált. Nem ismeretes, hogy a magyar nemzeti kisebbség nemzeti szimbólumainak (2005. december 23-án való) meghatározásán kívül hozott volna valamilyen fontosabb döntést. (Más dolog, hogy több községben még ezt a határozatot sem tartják tiszteletben, például Nagybecskerekben¹⁰.)

A szerb kormány a 2006. június 22-én felállított Ember- és Kisebbségjogi Szolgálat megalakításával elmulasztotta az alkalmat – szándékosan vagy akaratlanul –, hogy (akár hat évvel is a hatalomváltás után) emberjogi és kisebbségi minisztériumot hozzon létre és ezzel Szerbiában – legalább közigazgatásilag – kellő szintre emelje az emberi és kisebbségi jogok védelmét.

A döntést sokan úgy értelmezték, hogy a Koštunica-kormány továbbra sem szándékozik kellő szinten kezelni a nemzeti kisebbségi közösségekhez tartozó nem kisserő lakosság helyzetét és problémáit. Nem csoda, hogy a Vojislav Koštunica szerb kormányfő közvetlen munkatársainak körébe tartozó Petar Lađević irányította (szak)szolgálat immár csaknem másfél éves létezése alatt nem tudott felmutatni említésre méltó eredményt.

Vojislav Koštunica, az új/régi miniszterelnök 2007. május 15-i székfoglaló beszédében egyetlenegy mondatában sem említette azt, hogy a szerb kormány konkrétan mit kíván tenni a Szerbiában élő nemzeti kisebbségek jogainak megvalósítása, helyzete és jogállásának jobbá tétele érdekében. Mintha ez nem is igazán érdekelné a belgrádi vezetést.

Szerbiában egyébként kétféle kisebbségi politika érvényesül. Az egyik, amikor a kosovói szerbekről van szó, és a másik, amikor a többi kisebbségről. Emellett Szerbiában jelen van a kisebbségek első és második rendre való felosztása, amit Koštunica kijelentése is illusztrál: „Szerbia a saját területén Kosovo-Metohija tartományban az albán nemzeti kisebbségnek a legkiváltságosabb státust garantálja, amellyel bármelyik nemzeti kisebbség rendelkezik a világban”¹¹.

El kell jutniuk végre addig, hogy egy országban nem lehet egy kérdésnek kétfajta kezelése, mert nincs külön szerb és külön kisebbségi kérdés, a szerb lehet Kosovón és Kanizsán kisebbségi is, tehát ezt egészében kell kezelni, és nem lehet külön kosovói és másfajta szerbiai rendezés.

Amikor a vajdasági magyarok helyzetéről és problémáiról beszélünk, emlékeztetni kell, hogy még mindig a magyarok képezik Szerbiában (és a Vajdaságban) a legnagyobb lélekszámú kisebbséget, ezért a magyar kisebbség a multikulturalizmus fontos eleme. A katolikus és a református valláshoz való tartozásuk miatt a magyarok Szerbiában kettős – etnikai és vallási – kisebbséget alkotnak. Ezért nem véletlen a szerb nacionalisták mondása: „Pacifikálni kell a magyarokat, s akkor Szerbiában meg lesz oldva a kisebbségi kérdés.”

A 2002-es népszámlálás adatai szerint a Vajdaságban 290 207 magyar élt, vagyis a magyarok Szerbia lakosságának a 3,9, a tartomány lakosságának pedig a 14,28%-át képezték.

Az 1991. évi népszámlálási adatokhoz viszonyítva a magyarok száma 2002-ig 49 284-gyel, illetve 15%-kal csökkent. Ennek okai nincsenek eléggé kikutatva, de ehhez mindenképpen hozzájárult az alacsony szaporulat és főként a fiatalok elvándorlása, valamint az asszimiláció különböző formái. Egy ekkora létszámú őshonos kisebbségnek azonban kijár a valódi nemzeti

kisebbségi autonómiára való jog. Szerbiában azonban a kettős mérce érvényesül: a kosovói szerbeknek jár a tényleges autonómia, a szerbiai kisebbségeknek viszont nem.

A becslések szerint az elvándorlás, beolvadás, vegyes házasságok, alacsony születésszám, elhalálozás következtében a magyarság jelenlegi száma 274 070-re becsülhető. Tehát ennyien vagyunk most a Vajdaságban, vagyis 16 137-tel kevesebben, mint 2002-ben. A demográfusok szerint még ez is optimista becslés.

Az előrejelzések szerint 2022-ben 200 000-es, 2032-ben pedig 150 000-es lélekszámban leszünk. Ezzel összhangban a községekben is fogy a magyar lakosság. Példaként említhetjük Újvidéket: 1991-ben 20 245 magyar volt a községben, 2002-ben már csak 15 687, ugyanakkor a község lakosainak száma 265 464-ről 299 294-re emelkedett¹².

Az 1991. és 2002. népszámlálási adatokat összehasonlító elemzés azt mutatja, hogy a tartomány lakosságának nemzeti összetétele, egészében véve, megváltozott oly módon, hogy a kisebbségi közösségekhez tartozók száma csökkent, s ezzel az összlakosságban részt vevő százalékarányuk is, míg a szerbként nyilatkozók számaránya növekedett. Vajdaságban (az említett népszámlálási adatok szerint) 170 454-el több szerb él, mint az előző időszakban (miközben a lakosság száma az elmúlt 11 évben mindössze 19 475-tel nőtt), a százalékarányuk pedig a Vajdaság lakosságában 57,21%-ról 65,05 százalékra emelkedett.

Ezek az adatok azt mutatják, hogy a Vajdaságnak egészében véve jelentősen megváltozott az etnikai összetétele, de azoknak a községeknek is, amelyekben a magyar nemzeti közösség tagjai képezték a többséget. Egyes községekben (Apatin, Temerin, Törökkanizsa és Bégaszentgyörgy) a magyarok közé nemzetközi segéllyel telepítették le a szerb menekülteket. Például Temerinben külön városrészt építettek nekik, a falu így veszítette el magyar többségi jellegét. (A menekültek számát, akik a Vajdaságban állandó vagy ideiglenes lakóhelyre találtak, 250 000–300 000-re becsülik, a nemzetiségi összetételük pedig azt mutatja, hogy nagy többségében szerb nemzetiségűek.)

A vajdasági magyar pártok és politikusok segélykérését és figyelemztetését a szerb menekültek betelepítésével és ezáltal az etnikai arányok megváltoztatásával kapcsolatban a nemzetközi szervezetek nem kezelték kellő megértéssel és komolysággal, noha az első pillanattól kezdve mindenről pontos értesüléseik voltak.

A Vajdaság észak-bácskai és a Tisza jobboldali partján még mindig többséget alkotó magyar kisebbség 2007-ben csak egy legitimitásában erősen megkérdőjelezhető, érdemi jogkörrel nem rendelkező nemzeti tanácsnak nevezett intézménnyel rendelkezik nemzeti létének megéléséhez. Azok a törekvések, melyek egy működő autonómia elérését tűzték ki célul, és melyek hosszú távon is garantálni tudnák a megmaradást, rendre meghiúsultak.

Hogyan valósulnak meg kisebbségi jogaink az élet egyes területein?

1. A vajdasági magyarok gazdasági helyzete az elmúlt két évtizedben folyamatosan rosszabbodott. A magyarok nagy többsége kimaradt a magánosítási folyamatokból. Ezenkívül a magyarok, a többi nemzeti közösséghez viszonyítva, aránytalanul nagyobb számban maradtak munka nélkül, az elbocsátások és foglalkoztatás következtében, vagy éppen a nemzeti hovatartozás miatt nem kaptak munkát.

Ez a terület teljes mértékben kivizsgálatlan, és az is gondot okoz, hogy az állami szervek és szolgálatok nem rendelkeznek még a foglalkoztatottak és a munkát keresők nemzeti hovatartozásával kapcsolatos adatokkal sem.

A Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) Új Esély című lapjának legújabb száma szerint a Vajdasági Nagyberuházási Alap pályázatán „a többségében magyarok lakta községek (Ada, Becse, Csóka, Kanizsa, Kishegyes, Szabadka, Topolya és Zenta) 2 milliárd 204 millió dinárt, a szórványban élők 399 millió 504 ezer dinárt nyertek el”¹³. A VMSZ ezt „sikertörténetnek” nevezi, miközben a kiosztott összeg nem éri el az Alap költségvetésének még a 10 százalékát sem, vagyis kevesebb, mint a magyarok részvétele a tartomány lakosságában (14,28%)¹⁴.

2. Szerbia Köztársaság szerveiben, a szerbiai kormányban (és az említett kisebbségügyi szolgálatban) egy magyar sem tölt be jelentősebb tisztséget, és nincs egyetlen szerbiai köztársasági vagy intézménynek az élén sem (kivéve a Vajdasági Erdők Köztársaságát¹⁵).

A kisebbségeknek, így a magyaroknak is, a lakosságban való számarányukhoz viszonyítva nem megfelelő a képviselete a közigazgatási és az igazságügyi szervekben, az ügyészségeken és a rendőrségen, ami jelzi a szerbeknek a magyarság iránti bizalmatlanságát. Így például Szabadkán jóval a magyarság számaránya alatt van a magyar bírók aránya. Míg a lakosság 40%-a magyar, a bírónak 20%-a sem az, Topolyán ez az arány 60:25¹⁶. Az

újvidéki Községi Bíróságon csupán egy magyar bírósági tanácsos van, míg korábban öt volt. A tartományi közigazgatási szervekben mindössze 46 magyar, illetve a foglalkoztatottak 6,73% volt magyar nemzetiségű¹⁷.

Habár ezek az adatok ismertek Szerbia Köztársaság és a Vajdaság Autonóm Tartomány hatóságai előtt, a magyarok részvételének javításán ezekben a szervekben az utóbbi öt évben – az üres politikai ígéretek kivételével – nem történt úgyszólván semmilyen előrehaladás.

A magyarok nem csupán az állami szervekben és az állami alapítású közvállalatokban alulreprezentáltak, de ez így van a községi önkormányzatok által létrehozott közvállalatokban is – kivéve egy-két magyar többségű községet.

Hogy ezek iránt az intézmények iránt megfelelő bizalom épüljön ki, fontos feltétel, hogy az etnikai összetétel megfelelőképp tükröződjék a hatóságok személyi állományában.

3. Hét év elmúltával a miloševići rendszer megdöntése után Szerbiában még mindig nincs intézményesen megoldva a magyar (és a többi) nemzeti közösség részvétele a politikai döntéshozatalban. Követeljük, hogy az elkövetkező helyhatósági és tartományi választásokon – az új szerb alkotmány 180. cikke 4. bekezdésének értelmében – a képviselő-testületekben tegyék lehetővé a nemzeti kisebbségek részarányos képviseletét.

Az országos politikából a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) kiszorult a 2003. december 28-án megtartott választásokon (a G17 Plusz listájáról két magyar képviselő került be a szerb parlamentbe, a magyar pártok jelöltjei közül viszont egy sem). A legutóbbi (2007. január 21-i) szerbiai parlamenti választáson – a választójogi törvény módosításával – öt magyar nemzetiségű képviselő került be a 250-es létszámú szerb parlamentbe. Ezek közül három képviselő a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ), egy a Demokrata Párt (DS), további egy pedig a Szerb Radikális Párt (SRS) listáján lett képviselő.

A VMSZ a legutóbbi (2007. január 21-i) köztársasági parlamenti választásokról szóló hivatalos adatok szerint 52 458 szavazatot kapott, mintegy kétezerrel kevesebbet, mint az alacsony részvételi aránnyal végződő 2004-es tartományi és helyhatósági választásokon. (Ezek a választások a vajdasági magyaroknak immár csak 40%-a szavazott magyar pártokra.)

Azzal is tisztában kell lenni, hogy a szerb pártok listáján parlamentbe jutott magyar nemzetiségű képviselők nem fogják tudni érvényesíteni a magyar közösség jogait, mivel a saját szerb pártjuk programját és érdekeit kell, hogy képviseljék.

4. A magyar nemzeti kisebbség elsőként választotta meg nemzeti tanácsát (a Magyar Nemzeti Tanácsot / MNT) Szabadkán, a 2002. szeptember 21-én tartott elektori közgyűlésen, 541 elektor részvételével (a 605 meghívott közül).

A Nemzeti Kisebbségek Jogainak és Szabadságának Törvénye szerint a kisebbségi nemzeti tanácsok jelentik a kulturális autonómiát Szerbiában. Habár a törvény maga kimondja, hogy ezeknek a szervezeteknek csak tanácsadói jogkörük van, döntéshozói nincsen. Így nem is lehet nemzeti kisebbségi autonómiáról beszélni. Ellentmondanak egymásnak a politikusok is, akik közül egyesek kulturális, mások pedig perszonális autonómiának nevezik ezeket a tanácsokat. Ebből is kiviláglik, hogy a Koštunica szerb kormányfő vezérletével működő (nem legitim, elektorok útján választott) nemzeti tanácsok nem tudják ellátni a kisebbségek megmaradását elősegítő feladatokat.

Az MNT munkáját az elmúlt csaknem ötéves időszakban elsősorban a hatékonyságtalanság és az eredménytelenség jellemezte. Nemcsak hogy a vajdasági magyarokat érintő számos fontos kérdésben illetéktelennek mondta magát, mint például a Magyarországon szerzett egyetemi oklevelek honosítása, a magyar nemzeti közösségünk tagjai bántalmazásának ügye stb., de még azokon a működési területeken sem tudott jelentősebb eredményt felmutatni, amelyek a törvény szerint megillették. Még amikor szándékozott is tenni valamit, szerb koalíciós partnerei megakadályozták ebben.

Az MNT-nek még a 2006. december 23-áig meghosszabbított mandátuma is már lejárt. A testület 2006. november 27-i ülésén elfogadta „az új MNT megválasztásáig terjedő – »legalább féléves« – időszak munkaprogramja” elnevezésű dokumentumot. A kérdés most már csak az, hogy kinek a nevében működik, és kit képvisel?

Ma már egyre többek előtt válik világossá, hogy a nemzeti tanács csakis akkor láthatja el a nemzeti érdekképviselőtünk, ha mi magunk hozzuk létre: általános magyar választás útján. Tisztában van ezzel a szerb hatalom is, hiszen a horvátországi szerbek érdekképviselője is hasonló módon valósul meg a horvát Száborban, s hasonló módon kívánja szavatolni saját szerb testvéreinek a megmaradást a szerb állam a kosovói régióban.

A civil szervezetek követelték, hogy a nemzeti tanács választását szabályozó törvény abból induljon ki, hogy a Magyar Nemzeti Tanács a magyar választói névjegyzéken szereplő magyar szavazópolgáraink közvetlenül leadott szavazata alapján legyen megválasztható.

5. Az alkotmány és az oktatási törvény biztosítja ugyan a magyar diákok számára az anyanyelven történő tanulást minden tantárgy (kivéve a szerb mint környezetnyelv) esetében, de ez több iskolában nincs szavatolva. Még olyan környezetben sem, ahol többen élnek a magyarok.

A szórványterületeken fokozatosan megszűnt a magyar tannyelvű oktatás az óvodától a középiskoláig (Közép-Bánátban és Dél-Bánátban, Dél-Bácskában, Szerémségben). A magyar tannyelvű általános és középiskolák tantárgyelőadókban szűkölködnek, miközben semmi sem történik az égető probléma megoldása, vagy akár az enyhítése érdekében. Reméljük, hogy az egyes helyeken jelentkező tanárihiányt enyhíteni fogják a Szabadkára visszaköltözött Tanítóképző Kar által kibocsátandó új magyar tanárok.

A hivatalos adatok szerint Vajdaság 325 általános iskolájából 274-ben folyik magyar nyelven oktatás. Valószínűleg az akár egy magyarul tanulható tantárggyal rendelkező iskolákat is ide sorolták. Az oktatási törvény kimondja, hogy 15 fő alatt is indítható osztály, külön engedéllyel. Nos, ezt a külön engedélyt sokszor nem kapják meg a szórvány magyarság diákjai. A magyar osztályokat vagy iskolákat a szerb osztályokkal/iskolákkal vonják össze, ami egyenes út a végleges asszimilálódás felé. Az ígéretek ellenére még mindig nem rendezett a tordai és a magyarittabéi elemi iskolák helyzete.

Jelenleg a középiskolai tanulmányokat folytató magyarok egyharmada szerb tagozatra jár. És ez a szám egyre növekszik. Ki kellene alakítani (a tanárok segítségével) egy olyan kampányt, amelyben a diákok és a szülők figyelmét felhívják arra, hogy magyar tagozaton is el lehet sajátítani a szerb nyelvtudást, amire a későbbiek során szükségük lehet. Ehhez az államnak is úgy kell megszerveznie az oktatást, hogy az az európai követelményeknek megfeleljen.

6. A tankönyvek terén komoly hátrányok érik a magyar tanulókat. Szerb nyelven íródott tankönyvek fordításait kényszerítik a magyarokra, melyeknek kisebbik problémája a nyelvi és helyesírásilag nem kielégítő fordítás. Az igazi baj ezekkel (főleg a történelem- és földrajz-könyvek esetében) a kisebbségi érzést kiváltó tartalom, a magyarság bűnös vagy másodrendű népként való bemutatása. Az ilyen tartalmú könyvek nagyban serkentik az asszimilálódást, hiszen fiatal korban a legkönnyebb befolyásolni az emberek érzéseit. Magyarországról behozandó, a szerbiai oktatási programmal összeegyeztethető, modern tankönyvekre van szükség. (A vajdasági horvátok már Zágrábban kiadott könyvekből tanulhatnak.)

Az új magyarországi és magyar tankönyvek behozatala továbbra is nehézkes és megoldatlan kérdés. Nagyon fontos, hogy ne csak adományok útján jusson el egy-egy nagyobb könyvszállítmány a Vajdaságba, hanem folyamatos és szervezett körülmények között.

7. Szerbia oktatásügyi törvénye kimondja ugyan, hogy a kisebbségeknek joguk van az óvodától az egyetemig az anyanyelvükön tanulni, az egyetemi oktatás terén ez mégsem érvényesül.

A szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság kutatásai szerint a Vajdaságban az egyetemistáknak mindössze a 6 százaléka magyar anyanyelvű hallgató, míg a főiskolások számát figyelembe véve ez az arány 11 százalék. A tovább tanulók száma tehát jóval a demográfiailag elvárt 14,28 százalék alatt van, és mindössze a hallgatók egyharmada tanul anyanyelvén.

A Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, a Civil Mozgalom, de a Vajdasági Magyar Demokrata Párt és még számos más értelmiségi is síkra száll egy önálló vajdasági magyar egyetem létrehozásáért. Természetesen, ehhez szükség lenne a magyar állam támogatására is. Mindazonáltal, a jelenleg pozícióban levő VMSZ-es tisztségviselők nagy része azzal érvel, hogy nincs elég magyar diák. Felvidéken működik magyar egyetem, Kárpátalján (ahol fele annyi magyar él, mint a Vajdaságban) főiskola létezik, hamarosan pedig az Ungvári Egyetem több magyar nyelvű szakot is indít, Erdélyben küzdenek a Babes-Bolyai Egyetem szétválasztásáért, de már számos komoly magyar felsőoktatási intézmény is működik. A Vajdaságban viszont semmilyen előrelépés nem látszik.

8. A kultúra területén van a vajdasági magyarság számára néhány fontos intézmény, amelyek finanszírozása csak részben vagy nem teljesen van megoldva. Ilyen a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség, a Forum Könyvkiadó, az Újvidéki Színház és a szabadkai Népszínház magyar társulata, amelyek működéséhez nélkülözhetetlen az állami támogatás, amire az állam ígéretet is adott.

8.1. A magyar amatőr színtársulatok és kulturális, valamint táncsoportok az önerő mellett magyarországi támogatásból tartják fenn a tevékenységüket. „Mintegy tízszer több támogatás érkezik Magyarországról az itteni kultúra támogatására, mint amit Szerbia hagy jóvá a nemzeti kisebbségek művelődési életére”¹⁸. Ezért a szerb kormány nem könyvelheti el eredménynek ezen szervezetek meglétét és működését.

Nem kell csodálkozni azon sem, hogy a Szerbiában hamarosan elfogadásra kerülő, a kultúráról szóló törvény tervezete szinte „mellőzi a kisebbségi kultúra fogalmát”, illetve „mindössze két helyen említi a kisebbségi kultúrát, akkor is csupán leíró jelleggel, gyakorlati haszon nélkül”¹⁹, a kisebbségi művelődési intézmények támogatásról pedig szó sem esik benne, nem tudni, hogy az állam hogyan kívánja megoldani a kisebbségi kultúra pénzelését²⁰.

8.2. A magyar nyelvű könyvek és a sajtó behozatala évek óta megoldatlan, és a magát demokratikusnak nevező hatalom sem tett semmit ennek a problémának az áthidalása érdekében. Emiatt a vajdasági magyarok kultúrája óriási és pótolhatatlan kárt szenved.

Az újvidéki Forum Könyvkiadó az idén, megalapításának ötvenedik évfordulójára megjelent bibliográfiája szerint eddig 2220 könyvet adott ki, zömmel, természetesen magyar nyelven. Eddig úgy tartottuk, hogy a vajdasági magyar szellemi élet az irodalom és művelődéstörténet terén összeforrt a Kiadóval. Átlagban véve évente 45 könyv jelent meg, de ha közelebbről elemezzük a bibliográfiát, kiderül, hogy a hetvenes-nyolcvanas években 55–60 könyv jelenhetett meg, az elmúlt másfél évtizedben viszont az évi produkció 20–25 címszóra csökkent, s azok is többnyire magyarországi támogatásból látnak napvilágot.

Egy időben teljesen szünetelt a Kiadó állami támogatása, most annyival jobb a helyzet, hogy a tartomány fedezi az ott dolgozók (tizennyolcra csökkent személyzete) szerény személyi jövedelmét és a rezsiköltségeket. Az írói megbecsülést is jelentő tiszteletdíjak viszont megalázóan alacsonyak, minek következtében a nevesebb írók az anyaországban vagy szlovákiai magyar kiadóknál publikálják könyveiket. Kapitális művek jelentek meg ugyan, mint Bori Imre irodalomtörténete, Gerold László írói lexikonja vagy Kalapis Zoltán háromkötetes életrajzi lexikonja, de befelladtak a sorozatok (Életmű, Esszék – tanulmányok, Kövek, Forum-kiskönyvtár), nincs regény vagy novellapályázat, egyszóval beszűkülés tapasztalható, s féltő, hogy bekövetkezik a Kiadó politikai irányítottsága is, ami az elmúlt húsz évben nem volt tapasztalható, mert ilyen szempontból függetlennek volt mondható. Köztudott ugyanis, hogy a Forum Könyvkiadó Igazgatóbizottsága elnökévé 2006. szeptember 28-án a Tartományi Képviselőház a VMSZ (most már tiszteletbeli) elnökét nevezte ki.

9. Vajdaság Autonóm Tartomány területén a kisebbségek nyelvének hivatalos használati jogát minden községnek külön-külön kell (ha akarja) bevezetnie. Kötelező ott bevezetni, ahol a községben az adott kisebbség legalább a 15 százalékát teszi ki a lakosságnak. Úgy gondolom, hogy a magyarságnak joga van ahhoz, hogy az egész tartomány területén hivatalos legyen a magyar nyelv használata. Hiszen a magyarok messze a legnagyobb népcsoport a szerbek után, és őshonos nép a Délvidéken.

Ifj. Korhecz Tamás tartományi kisebbségügyi titkár is – hatévi tisztségviselés után – rájött arra, hogy a magyar nyelv következetes használata érdekében „egy új nyelvtörvény meghozatala szükséges, amelyet összehangolnánk a többi releváns törvénnyel, az ellentmondásokat kiküszöbölnénk, és a nyelvhasználat lehetőségeit összehangolnánk a gyakorlattal”²¹. Ide kívánczik azonban a kérdés, hogy mit tett, vagy mit nem tett eddig ennek érdekében?

10. Számos példa bizonyítja, hogy ott, ahol a települések nevét magyar nyelven is kiírják, ezeket az elnevezéseket gyakran átfestik, vagy pedig, ami szintén gyakori, nacionalista jelszavakat írnak rá (Magyarkanizsa, Zenta, Bácskossuthfalva, Tiszaszentmiklós, Magyarittabé stb.). Ezzel nem csak a nemzetek közötti gyűlöletet szítják, de anyagi kár is keletkezik és rontják az ország (amúgy sem kimondottan nagy) tekintélyét.

Törökkanizsán hiába van hivatalos használatban a magyar nyelv, és hiába határozta meg az MNT a települések történelmi magyar neveit, ez idáig sem a helységnevtáblán, sem a köziratokon nem olvasható Törökkanizsa neve.

Törökbecsén is nehezen megy a magyar helységnevek gyakorlati alkalmazása. A liberális demokrata párti (LDP) többségi községi hatóság a hivatalos és nem hivatalos ellenvetések egész sorát hozta fel a Törökbecse község, Törökbecse város, valamint Beodra települések magyar nevei ellen. Így aztán Törökbecsén továbbra is a Novi Bečej, illetve a Novo Miloševo nevek kvázi magyar formájú használatát tartják elfogadhatónak. A községi okmányokon, a közintézményekben, még az önkormányzat hatáskörébe tartozó rádióban is ez a gyakorlat.

Mindez azzal is magyarázható, hogy a Tartományi Képviselőház mind a mai napig nem emelte kötelező jogi hatályra a Magyar Nemzeti Tanácsnak a vajdasági magyar helységnevek meghatározásáról szóló határozatát.

11. A vajdasági magyaroktól fokozatosan megvonják a tárgyilagos tájékoztatásra való jogot.

11.1. A vajdasági magyar médiumok, tájékoztatási eszközök fokozatos visszafejlődése figyelhető meg. Az anyagiakra hivatkozva a Magyar Szó napilap főszerkesztőségét Szabadkára költöztették, a Képes Ifjúság hetilapot már csak mellékletként, teljesen lezüllesztett formában lehet megkapni és a többi nyomtatott sajtó is rossz helyzetben van.

A Tartományi Képviselőház 2004. június 29-i ülésén határozatot hozott a lapkiadó közvállalatok alapítói jogának a nemzeti tanácsokra való átruházásáról. A Magyar Szó és a Hét Nap egyre kifejezettebben a belgrádi politikai érdekek szócsövévé silányul. Határozatot hoztak a Magyar Szó újvidéki szerkesztőségének a leépítéséről és Szabadkára való költöztetéséről. Több neves újságíró önként távozott a szerkesztőségből, így fejezve ki a szerkesztéspolitikával és a vállalat vezetésével való elégedetlenségét.

11.2. Az Újvidéki RTV magyar szerkesztőségében az utóbbi évtizedben foglalkoztatottak száma meglehetősen csökkent és a szerkesztőségek csak nagy erőfeszítések árán tudták végezni feladatukat, tekintettel az elavult technikára is.

1990 októberéig az Újvidéki TV magyar szerkesztőségében mintegy száz foglalkoztatott volt és még mintegy húsz külmunkatárs. A szerkesztőségnek, a munkahelyek legújabb besorolása szerint, mindössze 26 munkahelyet (ebből 21 újságíróit és 5 kisegítő személyzetit) hagytak jóvá.

Az 1990-es évben az Újvidéki TV programjának a 20,06%-át a magyar műsorok képezték, 2007-ben pedig mindössze 4,5%-át, ami drasztikus csökkenést jelent, s ez magával vonta a műsorok színvonalának csökkenését is. Külön problémát jelent, hogy nincsenek oktatási, tudományos és gyermekműsorok, valamint hogy nincs műsorcsere az anyaországi TV-házakkal. Mindez a vajdasági magyarok nyelvének és kultúrájának elszegényedéséhez vezet.

Az Újvidéki Rádió magyar szerkesztőségében 1990-ben 101 foglalkoztatott volt, most pedig mindössze 43. A szerkesztőség értékelése szerint a minőséges program sugárzásához legalább 67 személyre lenne szükség, vagyis még 24 személy felvételére.

11.3. Az önkormányzati tulajdonú rádiókat kötelező privatizáció alá vonják. Így hatalmas veszélybe kerül a kisebbségi magyar rádiózás (a külai, muzslyai, a nagyikindai, a szenttamási, a zombori rádió stb.), ami a szerzett kisebbségi jogok csorbításának tekinthető²². A VMSZ parlamenti képviselőcsoportjának kezdeményezését a privatizációs folyamat módosításáról elutasították. A szerbiai kormány ugyanis sokszor hivatkozik arra, hogy a környező EU-

s tagországokban sem megengedett, hogy állami médiumok működjenek, holott tudjuk, hogy Romániában, Szlovákiában, Magyarországon ma is működnek önkormányzati alapítású médiumok.

Mindez arra utal, hogy a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény 8. szakaszában említett „szerzett jogok” védelme leginkább csak papíron létezik. Ezt a helyzetet mindenképpen rendezni kell, nehogy túl késő legyen.

12. A Milošević-korszaktól kezdődően jelentősen megromlottak az etnikai viszonyok is Vajdaságban.

12.1. A 2000 októberi változások után is folytatódott a kisebbségi jogok durva megszegése és az elkövetők ellen továbbra sem indítanak bünvádi és szabálysértési eljárásokat. A kisebbségi jogsérelmek és a kisebbséghez tartozók (a legtöbb esetben magyarok) elleni támadások pontos számát valójában senki nem is tudja. Az emberek ezekről nem szívesen beszélnek, mert félnek. Az incidensek miatt növekedett a nemzetek közötti feszültség, erősödött a nemzeti türelmetlenség és megromlottak a nemzetek közötti viszonyok, különösen észlelhető a fiatalok nemzeti alapon történő elkülönülése.

Péterrévén szerb menekültek gyermekeinek egy csoportja fél éve terrorizálja a helyi magyar fiatalokat. Eddigi több mint 20 magyar fiatalot vertek, vagy aláztak meg.

A nemzeti kisebbségi közösségek tagjai elleni sűrűsödő támadások és a nemzetek közötti feszültségek miatt az Európai Parlament (2005. január 28-tól 31-ig) ad hoc bizottságot küldött a Vajdaságba, amelyet Doris Pack asszony vezetett, majd a 2005. szeptember 29-i Vajdaságra vonatkozó állásfoglalásában „mély aggodalmát fejezte ki az emberi jogok ismétlődő megsértései, valamint a jog és a rend Vajdaságban tapasztalható hiánya miatt” és azonnali és – a hasonló jellegű cselekmények orvoslása, illetve jövőbeli megelőzése érdekében – hatékony fellépésre szólította fel (az akkor még) Szerbia és Montenegró hatóságait, valamint javasolta, hogy küldjenek EU-megfigyelőket (EUMM) a térségbe.

Az események hátterének a felderítésére a 2005. november 2-án létrehozott szerb kormánybizottság – ismereteim szerint – a mai napig nem ült össze, vagy ha összeült is, jelentését nem terjesztette a nyilvánosság elé.

12.2. A Vajdaságban a kisebbségek között most is jelen van a félelem, főként amiatt, egyrészt hogy Kosovo esetleges függetlensége után esetleg újabb szerb menekülthullám érkezik a tartományba, másrészt az EU országaiban illegálisan tartózkodó ismeretlen számú szerbiai állampolgár várható visszatoloncolása miatt²³.

A Kacin-jelentésről folytatott EP-vita során elhangzott az is, hogy „a szerb menekültek betelepítése veszélyezteti a régió etnikai arányainak, értékes sajátosságának fenntartását és hozzájárulhat az etnikumközi konfliktusok felerősítéséhez”²⁴.

Ezzel szemben Petar Lađević, az Ember- és Kisebbségjogi Szolgálat igazgatója „rossz lépésnek” nevezte a zentai községi képviselők október 12-ei nyilatkozatát arról, hogy a község nem rendelkezik kellő feltételekkel a Nyugatról visszatoloncolt romák befogadásához²⁵. A zentaiak „nem az egyéni beköltözés, hanem a szervezett betelepítés ellen foglaltak állást”²⁶, ezért ez az álláspont teljesen összhangban van az ET a kisebbségek védelméről szóló keretegyezményének 16. cikkével, miszerint az aláíró államok – tehát Szerbia is – „tartózkodnak olyan intézkedések meghozatalától, amelyek a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által lakott területeken az arányokat megváltoztatják és arra irányulnak, hogy korlátozzák azon jogokat és szabadságokat, melyek a jelen Keretegyezménybe foglalt elvekből származnak”²⁷.

Mivel Lađević úr (2006. június 22-i kinevezése óta) kifejtett tevékenysége, illetve semmittevése nem érdemelte ki a vajdasági nemzeti kisebbségek bizalmát, egyes nyilatkozataival pedig a vajdasági magyarok körében növelte a félelmet, javasoljuk a tisztségéről való leváltását.

12.3. A magyarverések folytatódnak: Temerinben 2007. október 6-án éjjel eddig ismeretlen, szerbül beszélő tettesek agyba-főbe verték, fejbe rugdosták K. Z. (34) temerini magyar fiatalembert. Mielőtt nekitámadtak, megkérdezték, hogy magyar-e, majd miután igennel válaszolt, elkezdtek rugdosni. A rendőrségen azt mondták neki, hogy öten verték.

A verést a szomszédok állították le, majd hívták a rendőröket, akik komoly sérülései ellenére nem a sürgősségire szállították, hanem előbb a rendőrségre. Az incidens után egy héttel pedig behívták a rendőrségre, hogy írja alá a vallomást, mely nem tartalmazta azt a részt, ahol a támadók megkérdezték, hogy magyar-e. Később az egyik rendőr azt tanácsolta neki, hogy ne hangsúlyozza, hogy nemzeti alapon történt a verés²⁸.

Tartomány-szerte nő az olyan magyarverések száma, melyek kárvallottjai nem vállalják a feljelentéssel járó újabb megpróbáltatásokat. Nem véletlen például, hogy a péterrévei szülők a panaszokhoz a nevüket csak kéthónapos gyötrődés és testi-lelki megpróbáltatások után adták²⁹.

A mai napig sincs megoldva a temerini egyértelmű etnikai diszkrimináció esetében aránytalanul súlyos büntetést kapott magyar nemzetiségű fiatalok sorsa.

A szerb illetékesek nem csökkentették az embertelenül magas és aránytalan börtön-büntetéseket. A súlyos ítéletek szemmel látható célja az, hogy jelentősen csökkenjen a magyar fiatalok ellenállása, ha szerb kortársaiktól atrocitásokat kell elszenvedniük.

2007. október 23-án délután négy óra tájban újabb magyargyilkosság történt. A rendőrség holtan találta bajmoki Katymári úti tanyáján a 78 éves Ozvald Imrét. A mentőszolgálat orvosának nyilatkozata szerint erőszakos halálról van szó, ugyanis az idős bácsinak súlyos sérülései voltak a fején, kezén és felsőtestén. A helyszínelők feldúlva találták a házat³⁰.

Az utóbbi időben riasztó sajtóhírek jelentek meg magyarellenes megnyilvánulásokról egyes iskolákban is. Újabban az a hír járja, hogy az újvidéki Mihajlo Pupin elektrotechnikai iskola magyar diákjait a szerb diákok egy része folyamatosan zaklatja, hogy magyarellenes falfirkák jelentek meg a tanterem falain, hogy a magyar tagozatok tanáraihoz az igazgatónő megkülönböztetett módon viszonyul, és olyannyira megromlottak az emberek közötti viszonyok, hogy a legjobb tanárok, köztük magyarok is, elhagyják az iskolát³¹.

12.4. A rendőrség emberei több településen is összeírják az üres lakásokat, nem ritkán arrogánsan fellépve és engedélyek bemutatása nélkül behatolva a házakba. Egyértelmű, hogy a kisebbségi lakosság megfélemlítésének egyik újabb módozatával állunk szemben. A belügyminiszter sumákol és tagad, miközben a terepen az akciók tovább folytatódnak.

12.5. Az 1941–1948-as magyar áldozatok számát ténszerűen mind a mai napig nem állapították meg. A tartományi tényfeltáró bizottság ezzel kapcsolatos munkáját lehetetlenné teszi az, hogy az egyes archívumok még mindig nem nyitottak, sőt vannak olyan levéltárak is, ahol elutasítják az együttműködést, vagy lehetetlenné teszik azt³². A szerbiai parlament mind a mai napig nem hozott határozatot a kollektív bűnösség elvének eltörléséről.

A vajdasági magyarság mély felháborodással értesült arról, hogy szeptember 24-én ismeretlen tettesek újból – a legdurvább módon – meggyalázták az 1944-es csúrogi ártatlan áldozatoknak emelt emlékművet.

Szerbiában nemcsak a kollektív bűnök és a tömeggyilkosságok maradnak föltáratlanok, de még emlékezni sem lehet a halottakra. Ezért ne csodálkozzunk azon, hogy erősödnek a radikálisok, és neofasiszták masíroznak Újvidéken.

13. A felsoroltak miatt Szerbiának sokkal többet kellene tennie a kisebbségek védelme érdekében, mint ahogy azt, az ezzel a témakörrel foglalkozó politikusok elismerik, mert továbbra is komoly eltérés mutatkozik egyrészt az elvileg elfogadott nemzetközi kötelezettségek, és másrészt a kisebbségek normatív és tényleges helyzete között. Ennek természetesen előfeltétele a nemzeti kisebbségekhez tartozók helyzetének valós felmérése, és az itt meglévő problémákkal való nyílt szembenézés, valamint azok hatékony megoldása érdekében egy időhöz kötött programnak az elfogadása.

A legfontosabb mégis, hogy a vajdasági magyar pártok a nemzeti közösségünket érintő alapvető kérdésekben közös álláspontot alakítanak ki és a szerb hatalom felé egységesen lépnek fel. Hogy ez megvalósítható-e, megmutatkozik majd az év végén esedékes tartományi és helyhatósági választásokon. Ha a magyar pártok között közös választási fellépés nem jön létre, annak további negatív hatása lesz a vajdasági magyarság egészére nézve.

14. A schengeni vasfüggöny 2008. január 1-jei leereszkedésével kapcsolatos reális félelmek tovább rontják a vajdasági magyarság közhangulatát, mivel tovább nehezül az anyaországgal való kapcsolattartás. A megoldás a kettős állampolgárság lenne, amit már Szerbia is támogat – amint azt Vuk Jeremić szerb külügyminiszter budapesti látogatása alkalmával bejelentette³³, csak az anyaország nem. Jeremić ugyanakkor azt mondta: „Ha menekültek érkeznek és ők szabad emberek, akkor ott telepednek le, ahol akarnak, és ha Vajdaságot választják, akkor nincsen törvényes eszköz arra, hogy ezt meg lehessen akadályozni”³⁴.

15. Végezetül leszögezhetjük: A vajdasági magyarság a volt Jugoszlávia egyetlen olyan népcsoportja, mely az utóbbi, csaknem két évtizedben nem ért el komolyabb eredményeket nemzeti önazonosságának megőrzése terén. A kisebbségi politika vajdasági sikertelensége annak a magyar külpolitikának is a következménye, amely nem támogatja megfelelő módon a határon túli magyaroknak az identitásuk megőrzésére irányuló törekvéseit.

Jegyzetek:

* Az értékelés 2007. november 7-i adatokkal kiegészített változata.

<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=1595>, Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya, Reggeli Sajtófigyelő, 2007. november 3. és Vajdasági Magyar Demokrata Párt, HÍRLEVÉL, V. évf. 128. szám, 2007. november 8.; 130. szám, 2007. november 12.; 131. szám, 2007. november 14.; 132. szám 2007. november 15.;

1. Kacin: Položaj manjina bolji nego pre dve i po godine, Beta, Danas, 2007. augusztus 29., 3. o.
2. csin: EU és a vízumigénylés, Magyar Szó, 2007. október 1., 4. o.
3. Vajdasági Magyar Demokrata Párt: Romlik a vajdasági magyarság helyzete, HÍRLEVÉL, 2007. augusztus 14.
4. Bozók Antal: Magyarok a Vajdaságban <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=tukor#1479> (2007. augusztus 27.), Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya, REGGELI SAJTÓFIGYELŐ, 2007. augusztus 28., Vajdasági Magyar Demokrata Párt, HÍRLEVÉL, V. évf. 95. szám, 2007. augusztus 29. és <http://www.mbk.org/php/index.php?newlang=hun>
5. Kárpáti János, MTI: „Szerbia jövője az EU-ban van”, <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=1581> – 2007. október 25.
6. S. Z.: Kiegyensúlyozott jelentés, Magyar Szó, 2007. október 27., 28., 5. o.
7. Ugyanott.
8. E. M.: Znatno bolji položaj manjina u Vojvodini, Građanski list 2007. október 31., 5. o. és Javult-e a kisebbségek helyzete?, <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=5919>
9. Ugyanott.
10. Lásd: K. I., Magyar zászló nélkül, Magyar Szó, 2007. október 23., 4. o.
11. S. Z.: Lappangó elégedetlenség, Magyar Szó, 2007. október 5., 20. o.
12. Badis Róbert: Hányan is vagyunk?, Magyar Szó, 2007. május 19., 20., Hétvége, II. o.
13. Új Esély, 2007. október 10., 1. és 3. o.
14. Ugyanott, 1. o. „Eredetileg az Alap költségvetése 22,8 milliárd dinár volt. 8 milliárdot a szerb kormány saját hatáskörében osztott ki. Ez a döntés egyértelműen megkárosította az Alapot”. (Ugyanott, 3. o.)
15. Az igazgató Takács Márta.
16. Pressburger Csaba: A bíróságon is magyarul, Magyar Szó, 2005. december 10., 11., Hétvége, 3. o.
17. Lásd a tartományi ombudsman 2004. évi jelentését (Godišnji izveštaj Pokrajinskog ombudsmana za 2004. godinu, Novi Sad, decembar 2005.). Újabb adatot erről nem hoztak nyilvánosságra.
18. t. r.: Kultúrátlátlás csak kiskanállal, Magyar Szó, 2007. november 7., 15. o.
19. t. r.: Mi hol vagyunk?, Magyar Szó, 2007. október 29., 4. o.
20. Ugyanott és a 18-as lánkjegyzetben idézett írás.
21. Varjú Márta: Új nyelvhasználati törvény kell, Magyar Szó, 2007. október 13., 14., Hétvége, 14. o.
22. –pressburger–: Kalapács alatt három rádió, Magyar Szó, 2007. november 2., 1. és 4. o.
2007. november 2-án az újdéki Vojvodina Sport– és Üzletközpontban megtartott árverésen eladták a Zombori Rádiót, a Szenttamási Rádiót és a Kúlai Tájékoztatói Központot. Az első 398 000 dinártért kiáltották ki, de 3,7 millióért kelt el. A belgrádi Irena Vuksanović vette meg. A Szenttamási Rádió kikiáltási ára 151 000 dinár volt, Ivica Šmitić és társai (a főszerkesztő és a szerkesztőség tagjaié) lett 580 000 dinárért. A Kúlai Tájékoztatói Központért hárman licitáltak, a 193 000 dináros kikiáltási árat 5,2 millió dinárra növelték. A lapkiadással is foglalkozó központ új tulajdonosa Dragan Jovanović cservenkai újságíró.
A Vajdasági Magyar Szövetség erőfeszítései, hogy az önkormányzat tulajdonában levő médiumokat, amelyek kisebbségi nyelven is műsort sugároznak, ne kellejen privatizálni, eddig eredménytelen maradt. Lásd még: te, Megőrizni a kisebbségi médiát, Magyar Szó, 2007. november 1., 1. o. és kz, Bajk, Elkelték a rádiók, Magyar Szó, 2007. november 3., 4., 1. és 5. o.
(<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=5939> – 2007. november 3.)
23. Milorad Todorović, a szerbiai belügyminisztérium titkára azt nyilatkozta, hogy nem ismeretes, az EU összesen hány személyt akar visszatoloncolni, de 2003 márciusa óta 23 887 esetben adott át kérelmet Szerbiának, amelyben az uniós országokban illegálisan tartózkodó szerbiai állampolgárok visszatoloncolását kéri. Toloncoegzmeny, Beta, Magyar Szó, 2007. október 30., 4. o. és S. B. – S. Č.: EU uputila 23.887 zahteva za vraćanje državljana Srbije, Danas, 2007. október 30., 3. o.
24. Szerbia és az EU: Vajdaság, vízumkönnyítés, uniós perspektíva, European Parlament Budapest, EPbudapest@europarl.europa.eu, EP Budapest hírlevél – 2007. 10. 30.
25. Lađević: Rossz zentai lépés, Beta, Magyar Szó, 2007. október 31., 4. o.
26. Juhász Attila: A döntés a lakosság megnyugtatót szolgált, <http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=5920>
27. Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről, Strasbourg, 1995. február 1., az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ kiadványa, Budapest
28. Temerin: Újabb támadás, Magyar Szó, 2007. november 3., 4., 8. o.
29. Részletesebben lásd: Ternovác István, Magyarellenes támadások Péterrévén, Vajdasági Magyar Demokrata Párt, HÍRLEVÉL, 2007. augusztus 11.
30. tm: Agyonverték a saját házában, Magyar Szó, 2007. október 26., 7. o.
31. Németh Zoltán: Egy iskola titkai, Magyar Szó, 2007. október 27., 28., 11. o. és Németh Zoltán: Lemondások, elbocsátások, Magyar Szó, 2007. november 3., 4., 11. o.
32. Németh Zoltán: Száz ezer áldozat, Magyar Szó, 2007. október 20., 21., Hétvége, 16. o. és Németh Zoltán, Járeki sikoly, Magyar Szó, 2007. október 27., 28., Hétvége, 14. o.
33. Szerbia támogatja a vajdasági magyarok kettős állampolgárságát, MTI, Magyar Szó, 2007. november 1., 2. o.
34. Ugyanott.

Tőkés László nem alkuszik

Tőkés László, a Királyhágó-melléki református püspök, valljuk be, nem mindennapi jelenség: gyakran sodor bennünket olyan helyzetbe, amikor is napokat és éjszakákat rettegünk át, akárha a saját gyermekünkkel, testvérünkkel vagy édes szülőnkkel esnének meg azok az események, amelyeknek kimenetele nagyon is kétséges lehet: egy szerencsétlen bukás, akár halálos véggel, vagy ennek ellentétéként, egy felszabadítóan kellemes, jó hangulatú történés.

Úgy vélem, régóta érintett bennünket kellemesebben egy médiahir, mint az, hogy Tőkés László sikeresen vette az akadályt Erdélyben a novemberi EU-küldöttválasztáson, túllépve a sokak által lehetetlennek kikiáltott 2, 85%-os szavazási normát, és önálló küldötként a román EU-küldöttség tagja lett. Bombahír volt ez sokaknak (kishitűeknek) a javából, hiszen a katolikus Székelyföld segítségével ilyen eredménynek a közelébe se juthatott volna a református püspök. Ahol a szabadkai magyarság össze(jön)hajol, a Népkörben, barátoknál és rokonságnál, a magyar zenét kínáló táncházakban, imitt-amott egy-egy munkahely megbújó szögletében, vagy Isten házában padsoraiban felvillan a megelégedettség jele, az összenéző cinkos mosoly az emberek arcán. Végre ledobhatjuk a szorongás hosszú napjainak terhét, amikor is az erdélyi magyarság önszerveződési képessége még kérdéses volt. Jócskán kijutott az aggodásból a jó érzésű embereknek nemcsak Erdély-szerte, hanem mindenütt, ahol az anyaországtól leszakított magyarság él. Lélegzetvisszafojtva figyeltük innen a távolból, a nem éppen fair-nek nevezhető politikai harcot, ami a királyhágói püspök párton kívüli indulását volt hivatott elfojtani. Volt okunk az aggodalomra, hiszen ha beáll az RMDSZ jóslata, miszerint megtörténhet, hogy egyetlen képviselő nélkül marad az erdélyi magyarság az Európai Parlamentben, bizony lesújtó hír lett volna nekünk, délvidékieknek is. És – valljuk be immár megkönnyebbülve – volt esély a kudarcra: ha a választók kis számban járulnak az urnák elé, és ezzel megoszlanak a szavazatok, ha a többségi nemzet éppen szavazókedvében lesz,

könnyedén lesöpri a magyar szavazatokat az asztalról, ha... Úgy is fogalmazhatnánk, nagyobb esélyét éreztük a vereségnek, mint a kettős eredményességnek.

Két nézet. Adódnak az életben helyzetek, amikor a két fél közötti tárgyalásnak semmi értelme. Értelmetlen volt már az első napon, értelmetlen marad egy hét, egy hónap, vagy akár hat év múltával is. Ezt szoktuk patthelyzetnek nevezni, felhasználva egy ártalmatlan, ám objektív elemekben bővelkedő játék, a sakk köztudatba került műszavát. Mikor is van patthelyzet két politikus lelkületű ember párbeszédében? Hát, amikor nincs többé értelme sem a szavaknak, sem a tetteknek, egyik fél sem tud érdemleges előnyt kicsikarni az állóháborúvá merevedett frontokon. Ez az ellehetetlenült patthelyzet alakult ki Tőkés és Markó között már a párbeszéd kezdetén, s mindinkább jutott kifejezésre a választási csatározások beindulása után. A két politikai nézet különbözőségének fényévnvi távolságát lehetetlen volt áthidalni a „magyar összetartás” jelszavával, habár a politika nemigen bővelkedik az efféle csatasorsban. Sőt, azt mondhatnók, a politikai életnek elementáris részévé vált a kompromisszum, azaz a kölcsönös engedményeken alapuló megegyezés az eszmei összecsapások során. Ma már az elemi iskolákban tanítják, hogyan kell fejleszteni a kompromisszumkészséget, mert úgymond a *demokrácia nem lehet a kisebbség zsarnoksága*. Ezzel a mondattal indul és fejeződik be „A demokratikus iskola fejlesztése” címszó alatt található magyarázat anyaországom hivatalos netoldalán. Nem is lenne ezzel a mondattal semmi baj, ha adna alternatívát, jobban mondva Tőkés-cikkmagyarázatot arra, meddig van értelme elveink részleges feladásának a kompromisszum megkötésének érdekében. Így azonban, kijelentő formájában ez a mondat tévtanok melegágya lehet és olyan politikai alkat létezését legalizálja, akiben a megegyezésre hajló törekvés az elvtelenség határait sem ismeri fel. Emiatt válik e mondat eszement utasítássá, arra utal ugyanis, hogy egy nemzeti kisebbség, csak kis lépésekkel (talán kisebbségének arányában?) közelítheti meg a

többségi véleményezés szintjét, s ilyenképpen szinte törvényerőre emeli az „egyet előre, kettőt hátra” jellegű kisebbségi politizálást. Így kimondva, nem ismer kivételt, nem ad alternatív lehetőséget, sőt mindenkor megalkuvásra ítél, kisebbségi zsarnokságnak-radikalizmusnak nevezve még azt a végső helyzetet is, amikor már az érintett kisebbségnek nincs tere a kihátrálásra. Vegyünk azonban egy példát a történelemből, amely e mondat igazát alaposan megkérdőjelezi: az ókeresztények üldözése bizonytalansággal megszűnik, a zsidó klerikális elit akár vissza is fogadta volna a „tévelygő” kis keresztény csapatot, amely számarányában cseppként jellemezhető a zsidó tengerben, ha az apostoli vezetőség megtagadja Jézusunk isteni voltát, és megelégedne a prófétai szint hangoztatásával. Adja fel a kis keresztény közösség a krisztusi példára épülő feltámadási hitét, maradjon úgymond földközeli, kéz alatti szinten. Erre mondta Pál: „ha pedig Krisztus nem támadt fel, semmit sem ér a mi hitünk”. Pálnak, Péternek és a Jézus-testvér Jakabnak nem volt már kihátrálási lehetőségük, mert az a kereszténység eszméjének feladását jelentette volna. Ezt elkerülendő, megtagadták a kompromisszumot, választották inkább a mindennapos üldözést, a börtönt és a bizonyosra vehető mártírsorsot. Nevezhetjük-e ezt a kompromisszumot megtagadó cselekedetüket „kisebbségi zsarnokságnak”? Semmiképpen!

Az ember – a politikust is ideszámítva – kompromisszumkészsége nem csupán született adottságaiban, illetve habitusában keresendő, de nem is vezethető vissza tisztán jellembeli tulajdonságokra, ami egy kis energia, ráhajtás és némi pénzeszközök bedobásával könnyedén elsajátítható és irányítható, ahogyan például a toleranciaiskola feltétlen hívei akarják látni az együttélés készségét. Sokkal összetettebb emberi tulajdonságról van itt szó. Különböző helyzetekre ugyanis más-más az emberi reakció, mondhatnánk, az adott helyzet határozza meg az emberi cselekvés milyenségét, annál az egyszerű oknál fogva, hogy az agyunk rekeszeiben tárolt álláspontok különböző prioritással sorjáznak, illetve más-más érzékenységi küszöbvel rendelkeznek. Másodszor pedig nagy hatással van a kompromisszumkészségre az adott helyzet mérlegelésén kívül a partnerrel szemben tanúsított bizalom is. Ha például a szomszédom egy ízben már ígérete ellenére cserbenhagyott, nehezen fogok vele újabb egyezséget kötni. Fontos szerepe van továbbá annak a véleménynek, milyennek látom a demokrácia felépítményét környezetemben: vajon elszigetelt pilléreken nyugvó kultúrák összességének, vagy olyan intézménynek, ahol a kisebbségi kultúrák

társulása lehetséges, elsősorban a politikai elit megegyezése révén. A Magyarországgal szomszédos poszttrianoni államok, megőrkölve a más kultúrájú és -nyelvű magyarság tömegét, nemigen tudták és tudják kezelni a számukra is többnyire meglepően alakult helyzetet, amikor is százezres, sőt milliós nagyságrendben intézményeik kényére-kedvére lett bízva az osztrák-magyar birodalom nyugati típusú intézeteibe beleszületett és –épült lakosság, ahol is ezek működési elvét nagyban befolyásolta a magyar nemzet irányadó óhaja.

Kezelési nehézségeik érdekesmód nem az egyetlen elfogadható megoldásba torkollottak, vagyis hogy a készen kapott kultúrák hordozóinak széleskörű autonómiát biztosítsanak, ami megkönnyítette volna a többségi nemzettel azt a bizonyos zökkenőmentes szerződéses társulást, hanem az asszimilációs politika piederstálra emeléséhez folyamodtak, szinte kivétel nélkül. Mindazok a látszatkedvezmények, amelyeket a folyamatos asszimilációs igyekezet mellett a többségi államhatalom eddig a kisebbségi nemzetrésznek megadott, nevezhetők tili-toli adományoknak, „odaadom-visszavonom” jellegűeknek. Az ilyen politikai állásfoglalás eredményeképpen a reális, európai meghatározású autonómiának a közelébe sem kerültünk. A majd egy évszázadnyi igyekezet sem segített...

A kisebbségi politikus a fent leírt helyzetben szakadatlanul válaszút előtt találja magát: vagy kiegészíteni a többségi politikai irányvonallal, s ennek érdekében igyekszik tompítani sajtószervei hangjának élet, esetlegesen még részt is vállalni a többségi kormányzásból bizonyos engedelmények, juttatások árán a kisebbségi régiók, települések számára, magyarul: kiérdemelni egy merítésnyit abból a bizonyos húsos fazékból. E „pragmatikus” politikusok érvelése szerint, *igenis szükség van a kormányzó körök melletti jelenlétre*, részt kell venni nemcsak az anyagi javak elosztása körüli harcban, hanem a kisebbséget érintő megalázó vagy háttérbe szorító, illetve annak teljes megsemmisítésére irányuló törvénytervezetek elhárításában. Állandó őráratban e „nemzetmentő” feladat végzésében, hajlandóak – ritkábban – kénytelenek a tényleges önrendelkezés erőteljes követelését évekre, vagy akár évtizedekre is elhalasztani. A mindennapjainkat kell védeni –, állítja ez a „gyakorlatias” fél. Mert nem mindegy, hol épül fel a munkahelyet jelentő gyár, merre kanyarodik az autópálya, lesz-e bekötőút, avagy sikerül-e megmenteni egy-egy identitásunkat őrző intézményt, lett légyen az iskola, kultúrház vagy akár egy magyar nyelvű osztály megnyitása valamelyik szórványunkban, miközben az állam kezében tartja az újonnan megnyitott gyár

káderpolitikáját, az utak megépítőinek névsorát. Az ilyen aprólékos, a mindennapjainkkal foglalkozó munka óriási erőfeszítést és kilincselést igényel, és arra találtatott ki, hogy politikusaink erejét és türelmét belekényszerítsék a megalkuvások erdejébe. Embere válogatja, sikerül-e ezt a csapdát elkerülni. Sokaknak bizonyosan nem. Még Deák Ferenc, a „haza bölcse” is kénytelen volt súlyos kompromisszumokat kötni a Kossuth-ideológiával szemben.

A másik felfogás szerint viszont *tartósan el kell zárkózni a hatalomban való részvételtől*, vállalva a hosszantartó, esetenként az örökös ellenzékiesség keserű kenyerét. A kisebbségi politikus nem közelíthet mindaddig a hatalom szekeréhez, amíg a kisebbségi lét elfogadható megélésének gátjait a hatalom el nem törli! Ez pedig mind elméleti, mind gyakorlati oldaláról vizsgálva, egyértelműen a széleskörű területi autonómiában csúcsosodik ki. Nem mintha ezzel lemondanánk a kisebbség fokozatos gazdasági talpra állításáról, semmiképpen! *A kivívott területi autonómia ugyanis nem ál- és részmegoldásokat, az „uraság asztaláról lehullott morzsákat” kínálja, hanem teljességében megszüntetve a kisebbségi területek kizsákmányolását, igazi prosperitást, gyors gazdasági fellendülést hordoz tarsolyában.*

Tőkés László ennek az elvnek lett az apostola. Szerinte elérkezett az idő, amikor már nem fékezhető az erdélyi autonómia szekere, minden eszközt be kell vetni annak megvalósításába.

A kosovói események kapcsán ráébredhattünk, hogy nemcsak mi, kisebbségiek tartjuk egyetlen élhető lételemként a fent jelzett öngazgatási életformát, nemcsak mi ismerjük a tiroli, a finn, a

katalán stb. autonómiák előnyeit, hanem nagyon jól ismeri őket a hatalom is. Más kérdés, mi az indítéka az ilyen berendezés önkéntes felajánlásának. Minden bizonnyal nem keresztényi hozzáállásból fakad.

Számomra nem kétséges, hogy az anyaországból kiszakított magyarság önrendelkezési joga szorosan kötődik Erdély helyzetkihasználási lehetőségeihez. Nincs haladás, marad a tili-toli helyzet mindaddig, amíg a majd kétmillió tömbmagyarság kezébe nem veszi sorsát – ahogyan azt tette a Mohács utáni időkben –, megteremtve magának azt az életformát, amely visszaadja az erdélyi magyarság önbecsülését, és egyszer s mindenkorra véget vet az asszimilációs trükkök iránti behódolásnak. De ehhez a harchoz, akár a múltban, hősökre van szükség, akik vállalják a mártírsorsot is, ha úgy adódik. Szerte Európában, de legfőképpen Brüsszelben, állandóan ébren kell tartani az autonómia ügyét, bár igaz, nem Brüsszel ajándékoz meg majdan az önrendelkezéssel, de ha Európa és Brüsszel ellene van, akkor nem lehet megteremteni. Ha pedig Erdélyen áll vagy bukik a délvidéki, a felvidéki és a kárpátaljai autonómia ügye, akkor Erdélyt és minden Erdély-sorsú magyart olyan ember képviseljen, aki felismerte az asszimiláció végveszélyét, a tettek halaszthatatlanságát vallja, és következetesen ellenáll az újabb és újabb kompromisszumos meghátrálásoknak. Azonképpen, ahogyan tette azt 1989-ben, amikor a falurombolás kritikája miatt száműzetéssel fenyegette a temesvári Securitate. Az ilyen karakán ember, aki egy adott pillanatban ki meri mondani, hogy nincs tovább alku, vonzza maga köré a védő-óvó élőláncot. Hitele van, mert hite van.

Szili Katalin a Loch Ness-i szörny?

A szerb állam még mindig nagyon keveset tesz annak érdekében, hogy a különböző nemzetiségek közötti feszültség mérséklődjön. A Délvidéken továbbra sincs multietnikus rendőrség, hogy csak a legkirívóbb példát említsem. Ilyen körülmények között vállaltuk fel, hogy létrehozunk egy intézményt, amely a délvidéki magyarság problémáival foglalkozik, elsősorban emberi jogi perspektívából. Munkánk során több olyan eset is volt, amikor úgy láttuk, hogy a magyar diplomácia nem áll ki a határon túli magyar ügyek mellett – ezt legtöbbször szóvá is tettük.

Intézményünk (Emberi Jogi Központ) már több mint másfél éve nem részesült magyar állami támogatásban, miközben a kormány százmilliókat költ különböző projektekre – például tolerancia-programokra. (Nem mellékes körülmény, hogy nagyon sokan megkérdőjelezik ezeknek a programoknak a hatékonyságát.) Göncz Kingához intézett levelünkben felhívtuk a külügyminiszter asszony figyelmét, hogy vállalhatatlan az a magatartás, amely a magyar diplomáciát jellemzi, főként, ha figyelembe vesszük, hogy a kormányban és a kormány munkáját segítő háttérintézményekben magukat liberálisnak valló politikusok töltenek be meghatározó pozíciókat – ennek ellenére az emberi jogok problematikája továbbra is háttérbe szorul.

Kilátástalan helyzetünkkel kapcsolatban többek között a szabadkai főkonzult is megkerestük, aki Szili Katalinhoz utalt bennünket. Talán nem véletlenül, hiszen a toleranciaprogramok kapcsán Szili Katalin többször is járt a Délvidéken, illetve megnyilvánult a

délvidéki magyarság problémáival kapcsolatos kérdésekben.

A közelmúltban itt járt Törzsök Erika, a Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztályának főigazgató asszonya, civil szervezetek, illetve különböző intézmények képviselőivel találkozott. A főigazgató asszony szakmai szempontból pozitívan értékelte munkánkat, viszont rossz néven vette, hogy Szili Katalinnal is felvettük a kapcsolatot. Miközben több tucat levelet elküldtünk közéleti személyiségeknek – a legkülönbözőbb profilú intézményeknek, egyesületeknek -, a Nemzetpolitikai Ügyek Főosztályának főigazgató asszonyát kimondottan Szili Katalinhoz írt levelünk hergelte fel, vajon miért? Tönkre tenni egy intézményt, csak mert a konzul kérését tiszteletben tartva, segítségért mertünk fordulni Szili Katalinhoz – ekkora lenne a feszültség kormányoldalon belül? (Elszomorító, de itt is megmutatkozott, divat ma „kioktatni” Magyarországon.)

Az eset kapcsán egyértelművé vált, a két tábor „kóstálgatja” egymást, és úgy tűnik, a határon túli terep fölöttébb alkalmas erre. Egyfajta erőpróba ez, nagygyakorlat, most épp egy határon túli magyar intézmény számlájára. Mi már azon sem lepődnénk meg, ha a szabadkai konzulátust – a megszorítások jegyében – Mandzsúriába helyeznék át, legalább a konzulátus munkatársai is egy életre megtanulnák, hogy Szili Katalin továbbra is persona non grata.

Emberi Jogi Központ, Szenttamás
www.humanrightscenter.net

Művelődési egyesületeink tevékenységének hatékonyabbá tétele *

Témánk megközelítéséhez a délvidéki magyar kulturális térkép adataiból kell kiindulnunk.

A Vajdaságban ma mintegy 100 magyar művelődési-közművelődési és hagyományörző-hagyományápoló egyesület, néhány művelődési és művészeti-népművészeti központ, valamint tucatnyi szakosított egyesület működik. A legkorábbiakat a kiegyezést követő években, évtizedekben alapították (a kúlai és a szabadkai Népkör, a zombori Magyar Polgári Kaszinó), többségük a második világháború utáni években-évtizedben alakult (újra), általában korábbi, a két világháború között már működő művelődési társulatok, valamint gyülekezeti és sportegyesületek, iparos és gazdakörök, tűzoltó testületek kulturális csoportjainak továbbéltetőjeként. A legfiatalabbak az utóbbi 10-15 évben iratkoztak fel a délvidéki magyar kultúra térképére; közülük is többen korábban már működő egyesületek hagyományait folytatják.

Tevékenységük tekintetében a tarkaság olyan mérvű, hogy nagyon nehéz közös ismérveket találni. Az egyik ilyen általánosítható ismertető jegy a népi-nemzeti, vagy a nemzeti-polgári jelleg. A másik, ezzel szorosan összefüggő sajátosság a hagyománytiszteltet: annak a kulturális örökségnek az ápolása, amelynek alapjain maga az egyesület létrejött.

Egyesületeink többsége nevében a művelődési jelzőt viseli, ennek ellenére, tevékenységük jellegét tekintve inkább a népművelődéshez volnának sorolhatóak, hiszen leggyakoribb tevékenységi formáik: a közvetlen irányítással folyó népművelési, a szórakozva művelődő, a rekreációs, a tájékoztató és szórakoztató formák, és csak elvétve találkozunk a közművelődési vagy pláne az elmélyedő önművelési formák valamelyikével. Ebből következik, hogy egyesületeink túlnyomórészt hagyományos népművelési feladatokat látnak el több-kevesebb sikerrel, melyek színvonala egyesületről egyesületre változik.

Leggyakrabban a szórakozva művelődés különféle formáival találkozunk:

– spontán kapcsolatok keretében folyó rendezvények: bálak, multságok, (vendég

együttesek) előadásai, hangversenyei, bemutatói;

– információk közlése/közvetítése által folyó kulturális munka (könyvtárak, klubok, tele-házak, író-olvasó találkozók);

– szórakoztatás, szórakozva művelődési formák (amatőr tevékenységek, táncházak, játszóházak)

Ritkábban:

– közvetlenül segített önművelési formák (táborok, műhelyek, alkotóházak, elsősorban az esztétikai nevelés területén);

Elvétve:

– a permanens önművelés támogatása (kulturális és társadalmi vezetők folyamatos vagy eseti kiegészítő képzése);

Egyesületeink tevékenységének tartalmi jegyeit – mint már jeleztem – úgyszólván kivétel nélkül a hagyományok határozzák meg, hagyomány alatt a társadalom életében történelmileg kialakult és nemzedékről nemzedékre szálló, tartósan uralkodó nézetek, szokások, viselkedési és magatartási normák összességét, művészeti értelemben pedig az előző korokból értékesként megőrzött művek és alkalmazhatóként-alkalmazandóként számon tartott műformák összességét értve.

Mivel magyarázható a hagyományok ilyen arányú dominanciája egyesületeink tevékenységében?

Az, hogy egyesületeink túlnyomó többsége – mint a bevezetőben elhangzott – a két világháború közötti évtizedekben már működő egyesületek alapjain alakult újjá. Ezeket az egyesületeket pedig annak idején a nagyszerb sovinizmus elnemzetietlenítő politikájával szembeni nemzeti-nyelvi-kulturális önvédelem céljával alapították nagyapáink, dédapáink.

Egy nemzet kultúrájában: nyelvében, zenéjében, táncaiban, szokásaiban, hiedelemvilágában irodalmában, történelmében – hagyományaiban – nem csupán a tények: a szavak, a nevek, az évszámok, a művészeti formák vannak jelen, hanem az illető nép lelke is, hiszen a kultúra sokkal inkább érzelmi, mint értelmi kategória. Azt is tudni kell, hogy a hagyomány egységes egész, amely rendszerként működik: magyar hagyomány mindaz, amit egy magyar ember a világ bármely pontján **magyarként** magáénak vall, magáénak érez. (A hagyománynak éppen az a

szerepe, hogy segítsen az egyedi embernek a mindennapi jelenben megfogalmaznia önmagát.) A hagyományok által átörökölt immunrendszer nélkül halálra vagyunk ítélve; ha biológiai értelemben nem is, de nemzeti valóságunkban mindenként.

Visszatérve beszámoló témájához, az elmondottak tudatában tegyük fel a kérdést: hatékony-e valójában művelődési egyesületeink tevékenysége?

A művelődéstudomány szerint a (művelődési) tevékenység akkor hatékony, ha eléri a célját. És mi vajon megfogalmaztuk-e, mi a célja az egyesületeinkben folyó munkának? – A nagy többség esetében aligha; általánosságban elmondható, hogy egyesületeink tudatos célismeret nélkül, nagyjából az örökölt munkarend szerint – hogy ne mondjam: ösztönszerűen – teszik, amire lehetőségeikből, erejükből, felkészültségükből futja. Ha tehát a tevékenység javításának hogyan és mikéntjét kívánjuk vizsgálat tárgyává tenni, először azokat a célokat próbáljuk megfogalmazni, amelyek elérésére törekszünk, hogy ezt követően, de már a célok ismeretében válasszuk meg azokat az eszközöket és módszereket, amelyek megfelelő művelődési javak (a tevékenység tartalma) révén sikert – értsd: hatékonyságot – ígérnek.

Mik lehetnek egy vajdasági – tehát szerbiai –, és magyar – tehát kisebbségi – kulturális szervezet létezésének, működésének elsődleges célkitűzései, akár a magyar többségű tömbben, akár a szórványban, vagy a bácskai, bánsági, szerémségi magyar szigetek valamelyikében?

Mindenek előtt és mindenek felett: magyar közösséget teremteni, és azt minden lehető eszközzel megtartani, erősíteni: elmélyíteni az emberekben az összetartozás tudatát, hozzásegíteni őket annak felismeréséhez, hogy nemcsak a nyelvünk és kultúránk közös, hanem a múltunk, a jelenünk és a jövőnk is. Soha nem szabad szem elől téveszteni, hogy a rendezvény: az előadás, a hangverseny, az irodalmi műsor, a szemle, a fesztivál, a minősítő nem cél, csak eszköz annak tudatosításában, hogy azokat, akik énekelnek, táncolnak, muzsikálnak, verset vagy prózát mondanak, fúrnak-faragnak, hímeznek, festenek – a kultúrát terjesztik – az egy nemzethez tartozás, a nyelv, a hit, a kultúra atyafisága köti azokhoz, akikhez szólnak, énekelnek, táncolnak, muzsikálnak...

Úgy érzem, itt kell szóvá tenni, hogy az a – bizonyos értelmiségi körökben meghonosodott – kozmopolitizmus, amely a nemzetek felettiesség jól hangzó, de álságos jelszavával elsősorban a nemzeti kultúra és a nemzettudat leépülése irányában hat, a nagy globalizációs világszellem szálláscsinálója és az elnemzetlenítés, az önfeladás előszobája.

A következő – nem kevésbé fontos – célnak a felfogásváltozás tűnik. A kulturális munka értelmezésében legalább egy évszázados lemaradást kell – nem egy évszázad, nem is évtizedek alatt, hanem úgyszólván máról holnapra behozni.

A 19-20. század fordulóján, az amerikai líceumi, a skandináv népfőiskolai és az angol nyitott egyetemi mozgalom mintájára nálunk is kibontakozó **szabadművelődés**, a kultúra szabadságának jelszavával jelentős iparos-, munkás- és paraszttömegeket tudott kulturális erőterébe vonni.

A mozgalom a második világháború után ideológiát és nevet változtatott: a népies-nacionalista-vallásos-kispolgári jellegű és tartalmú szabadművelés szembekerült a (kommunista) pártnak a proletárdiktatúrára és a szocializmus megteremtésére irányuló általános és művelődéspolitikájával. A helyébe lépő **népművelést** a közművelődés egyik, marxista alapokon és a proletár internacionalizmus (nálunk a testvériség-egység) eszmerendszerén nyugvó részterületként aposztrofálták, mint az intézményesített művelődésen kívüli céltudatos, a társadalom egészére (gyermekekre és felnőttekre) irányuló nevelési-művelődési-önművelési tevékenységet. A tartalom változott, de a formák, az eszközök és a módszerek maradtak: művelődési egyesületeink többségében a munka ma is úgy folyik, mint nagyapáink, nagyanyáink fiatalkorában.

Ha ezen túl akarunk lépni, elsősorban a kulturális munka értelmezését kell módosítanunk: a kultúra széles körű terjesztése helyébe a művelődési folyamatok elindítását, programozását és vezérlését kell állítani. Ennek megfelelően a kultúraközpontú felfogást az emberközpontú felfogásnak kell felváltania, ami hosszabb távon lehetővé teszi, hogy az ember ne pusztán passzív, befogadó közönség, hanem maga is kultúra-elsajátító, esetenként együttműködő partner, sőt akár alkotótárs is legyen.

Ebből következik, hogy a kulturális szervezet – ha úgy tetszik: közművelődési egyesület – csak akkor teljesítheti küldetését, ha partnereket keres és talál minden olyan szervezetben, intézményben, társulásban és egyénben, amellyel/akivel közös érdekeken nyugvó, tartós vagy alkalmi együttműködést tud kialakítani.

A természetes partnerek elsősorban a testvéregyesületek, de nem kevésbé fontosak az iskolák, a kulturális intézmények (könyvtárak, színházak, képtárak, múzeumok), a kulturális műhelyek, a teleházak, a szakosított szervezetek (a pedagógusok, néprajzosok, történészek, mérnökök és technikusok, képző- és iparművészek stb. egyesületei), végül, de nem utolsósorban a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, és maga a Művelődési Szövetség.

Nagyon fontos tudni, hogy minél több szállal kapcsolódunk egymáshoz, annál erősebbek vagyunk. Ez a felismerés egyébként nem új, hiszen Kodály Zoltán több mint hetven évvel ezelőtt megfogalmazta: *A magyarság csak úgy maradhat fenn, ha minden egyes magyar határőr, s ha egymással megbonthatatlan kapcsolatot tart fenn, tudja egymást; a legészakibb ör megérzi a legdélibb minden mozdulatát...*

Ennek valóra váltásához folyamatos információcserére van szükség. Ez ma már nem jelenthet problémát, hisz az internet révén naprakész információkat közölhetünk magunkról és tudhatunk meg másokról. De hiába a lehetőség, ha nem élünk vele: a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet honlapjának alig havi hat ezer látogatója van.

Vitaindítomban a problémafelvetésen túl néhány cselekvési lehetőséget is megfogalmaztam. Hadd bővítsen ezek sorát két újabb mozzanattal – de még mindig a teljesség igénye nélkül.

Az eddig elmondottak meggyőzhettek bárkit, hogy a társadalmi életben nem a száraz matematikai, hanem a szociológiai és a szociálpszichológiai törvényszerűségek érvényesülnek: nem a nagy számú esetleges, hanem a szervezett (és művelt) tömegnek van súlya. Esetünkben a száznál is több szervezet igazi súlyát az adja meg, ha mozgalomként tudunk tevékenykedni, ha tudatosan törekszünk tevékenységünk tartalmi és módszertani javítására. A mozgalmi jelleg letéteményese a Művelődési

Szövetség, a tudományos-szakmai fejlesztése a Művelődési Intézet. Meg kell tanulnunk élni az általuk kínált lehetőségekkel.

Mert nem árt tudni, hogy a délvidéki magyarság a közelmúltig csonka kultúrájú, csonka tudományú népesség volt: Trianon óta nem rendelkezett önálló múzeummal, képtárral, levéltárral, dokumentációs központtal, hosszú évtizedeken át mostoha sorsa volt a magyarságot célzó szociológiai, demográfiai, közgazdasági, jogtudományi, politológiai stb. kutatásoknak... A helyzet a mögöttünk álló évtizedben javult ugyan, de távol állunk még attól, hogy derűre adna okot. Márpedig tudnivaló, hogy a csonka kultúrák előbb-utóbb elsorvadnak, lehetőségeik beszűkülnek, csendes kimúlásuk csak idő kérdése. És azt sem nehéz megjósolni, mi lesz a kultúra nélkül maradt etnikum sorsa: az identitását ma még védelmező, kifejező és meghatározó kultúra elsorvadásával együtt elsorvad, felszívódik a többségi közegben – elvész ő maga is.

Mai választmányi ülésünk lényegében arra keresi a választ, mit tehetünk, mit kell tennünk a saját területünkön, a saját eszközeinkkel, hogy ősünk földjén megmaradhassunk ősünk nyelvében, hitében, kultúrájában. Mindaz, ami itt elhangzik, alapul fog szolgálni a jövő nyáron esedékes tisztújító értekezlet elé terjesztendő, négy évre szóló cselekvési program megfogalmazásához. Ehhez kívánok eredményes munkát és egyetértést.

* Elhangzott a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség választmányának tematikus ülésén, 2007 december 5-én Zentán

F. USMT
TITKOS

Idézetek, gondolatok a nyelvről (és másról)

A nyelvhasználat és a nemzettudat között nyilván szoros összefüggés van. „Nemzeti tudatunk – szemben a környező országok fiataljainak nemzeti tudatával – fejletlen, rossz befolyásoktól terhes, nemegyszer szégyellt, lesajnált érzés... most kell megteremteni a magyar népet tulajdonképpen az anyanyelvi alapon.” (Illyés Gyula) Erről Széchenyi István híres mondata jut az ember eszébe némi módosítással: Magyar nemzet nem volt, hanem lesz.

„A Mitilena városiakról írja Elianus, hogy amely ellenséget meggyőzvén (legyőzvén – H. Z.) rabságban és romlott állapotban akartak tartani, nem szenvedték (nem engedték meg – H. Z.), hogy fiaikat szabados tudományokra tanítanak (tanítsák, taníttassák – H. Z.), hanem azt akarták, hogy rosszul nevelvén, szolgai erkölcsökhöz szokjanak.” (Pázmány Péter) Teljes és önálló magyar iskolahálózatunk, hol kése az éji homályban? Soron van kisiskolák megszüntetése, hiányoznak a diákokthonok, tandíj. „De mit tanult volt a fiatalúr nyolc-tíz esztendeig? Csak a deák (latin – H. Z.) nyelvet, és egyebet nem tanulván, annak házában hasznát nem sokat veszi – és a gazdaságban olyan tudatlan, mint mások... azt se tudja, micsoda országok szomszédi Erdélynek... Boldogok azok, akik fűsthez hasonló okból el nem hagyják nemzetüket és örökségüket... csak az léssen szerencsésebb, akit az Úr mintegy fogságba tész a maga jószágában.” (Mikes Kelemen) Ez az egyoldalúság és tájékozatlanság megfigyelhető a krónikaíróknál, sőt még Zrínyi Miklósnál és persze követőinél is Németh Lászlóig és tovább. Ez majd sokszorosán megbosszulja magát a történelem folyamán. Ami pedig a helyben maradási illeti, tudni kell, hogy Mikes évtizedekig idegenben élt bújdosóként, távol a szülőföldjétől, a szeretett Erdélytől. Egy török közmondás így hangzik (magyar betűkkel leírva): Csok gezen, csok bilir, vagyis: a sokat utazó sokat tud – aki sokfelé megfordul, sokat tapasztal. Világot látni tehát jó, de nem kint rekedni, ott maradni az idegenben.

Kármán József így vélekedik az első, a Kazinczy-féle nyelvújításról: „Haszontalan és valóban csak akaratosság és viselkedésségből származott ez a puritanizmus. Nincs nyelv, mely ne kölcsönözött volna

mástól. A latin telve van a görög szóhasználat módjával... És miért kerülnénk mi oly nevetséges idegenséggel a külföldi szót, mi, akik a nyelv művelésnek első kezdetében vagyunk, akik a közbeszédben annyi minden népből, nemzetségből eredő szót hazafiúsággal megajándékoztunk, akik ha kevélyek lenni nem akarunk, kénytelenek vagyunk megvallani, hogy nyelvünk ezen tekintetben szűk és szegény! Ha ez a tudós tévelygés nagyobb erőt vesz, nemsokára nyelvünket önön honunkban tanulni kell.” De Kármán engesztelésül ezt is leírta: „Szent, áldott és jó dolog a nyelven magán dolgozni. Nagy fogamatú munka ezt művelni.” Ma általánosan elfogadott vélemény szerint – kevés kivételtől eltekintve – erre a nyelvújítási mozgalomra szükség volt. Hajlékonyabbá tette a magyar nyelvet, közelítve az európai nyelvi szokásokhoz. A valóságos nyelvújító láz következtében számos új szó keletkezett, melyeknek a java része szókincsünk értékes részévé vált. Vörösmarty, Petőfi, Jókai szívesen élt ezekkel az új szavakkal. Széchenyi István mondta: „Ha van saját szavunk, ne tőrjünk az idegent, ha pedig nincs, s nyelvünk bányáiból nem teremthető, vagy pedig honi szavunk csak egy irányzattal (nuance) is mást jelent, mutassunk az idegen, minket gazdagító – s az anyanyelvvvel majdan összeforrandó szó iránt éppen annyi hospitalitást (vendéglátást, befogadást – H. Z.), mint amennyivel régi magyar szokás szerint fogadjuk a jövevényt.” Vajon szomszédaink ilyen vendégszeretők-e, befogadók voltak-e valaha is? Aligha. És ők jártak jobban. Ez a magyarnak mondott jellemvonás nem törökös sajátosság-e? Egy török közmondás ugyanis így hangzik: Doszt kara günde belli olur, vagyis: Rossz időben kedves a vendég. Rossz (fekete) napon jó a vendég a háznál, a jövevény szívesen látott vendég. Tehát nem mindig jó, nem huzamos ideig és főleg tartósan nem. S a tetejébe a doszt szó jó barátot is jelent, nemcsak vendéget vagy jövevényt. De a magyar közmondás is ezt vallja: Akármilyen kedves vendég, három napig untig elég. Igaz-e az állítás, hogy a magyar befogadó, azaz nőies nép, vagy csak a jövevény magyarok szeretik ezt hangoztatni. A bennszülött magyar

népességnek ugyanis sohasem adatott meg az a lehetősége, joga, mint másoknak, hogy saját maga dönthesse el, kit fogad be és kit nem, úgyszólván otthona, helysége, szülőföldje mindenkor átjáróházként szolgált akárkinek, s fegyvertelenül csak a kutyájában bízhatott, mert urai gondoskodtak róla, hogy ne legyen fegyvere, még öntudata, azaz szellemi fegyvere sem.

A kiegyezés (1867) után azonban ez a közeledés olyan méreteket öltött, hogy egész szólások, nyelvi fordulatok kerültek főleg az újságírói s onnan az általános nyelvhasználatba, és garmadával vettünk át új német szavakat, kifejezéseket (tükörfordítás). Az adai születésű Szarvas Gábor érdeme, hogy ez ellen sikerült gátat vetni, és az előző nyelvújításkor keletkezett vadhajtásokat, korcs szavakat nagyjából visszaszorítani. Ezt az újabb nyelvújítást sem fogadta mindenki lelkesedéssel. Gúnyvers is keletkezett róla, Arany János pedig a Nyelvőrnek, Szarvas Gábor folyóiratának az egyik lapjára ezt írta: „a nyelvész urak jobban tudják – a költő jobban érzi.” Nyilván azt, hogy mi a helyes és jó a szövegben, a fogalmazásban.

Érdemes Németh László véleményére is odafigyelni: „Tíz-tizenöt éve adta ki a jelszót legtudatosabb és legizlésesebb stilsztánk, Kosztolányi Dezső, hogy a magyar nyelv veszélyben van. Elárasztják a könnyelműen beengedett idegen és nemzetközi szavak, s a nyelvünket, gondolkodásunkat is kiforgatják a fordított szólásmódok... Kis szótárféle füzet került a kezünkbe, amely elsősorban bennünket, írókat félemlített meg, lám, mennyit vétettünk az anyanyelvünk ellen. A bal oldalon ott volt a helytelen szólás, a jobbon a helyes, s mi mondatokra emlékeztünk – amelyekben a balon állunk. Egy-két napra szinte lehetetlenné vált e könyvecske elolvasása után minden fogalmazás... Bizonyára vannak a nyelvnek olyan törvényei, amelyeket senki se szeg meg. De ahol már ingadozni lehet és „védeni”, ott mindig adódhat helyzet, amelyikben a nyelvvédő az elvet s az író a vétket választja... Nem csonkítás-e egyáltalában minden „purizmus”, amely tilt, anélkül, hogy fölszabadítana?... A mi régi erdélyi prózánk teli latin szavakkal, s mégis magyarosabb, mint az efféle makulátlanságok. A nyelv leleménye, a szólásteremtő éberség: az, ami magyar benne. A magyar szintetikus (összetevő, összefoglaló – H. Z.) nyelv, mint az ókori latin és görög (és a mai török, finn, japán stb. – H. Z.)... Nyelvünk ereje: a névszórágózás húsznál több esetével s a cselekvés mozzanatát kifejező igealakok. Mindezekkel mondatok spórolhatók... elemző (analitikus – angol, francia, német, orosz stb. – H. Z.) nyelveket olvasunk és magyarul írunk. Műveltségnek és nyelvnek itt szembe kell kerülnie.”. Az újabb

irodalmi irányzatok, a „modern” irodalom művelői (Ottlik Géza és a többiek) ezt a szembenállást úgy szüntetik meg, hogy a magyar nyelvet igyekeznek analitikussá tenni – kiforgatva eredeti jellegéből – többek közt úgy is, hogy műveikben kerülik a szólásmódokat és a cselekvés mozzanatát kifejező igéket. „A magyar takarékos szóban s a szavak közt is különösképpen az igében.” Nem tudom, mit értett ezen Németh László. A magyar nyelvre gondolt-e, vagy a magyar emberre? Mert ha az előbbire, akkor azt hiszem, tévedett. A magyar nyelv ugyanis igen gazdag éppen az igében, s talán a leggazdagabb az ismert nyelvek közt, s ebben a tekintetben csak a török mérhető hozzá.

Az első világháború után és főleg a harmincas években újabb nyelvi mozgalom indult, mely leginkább Kosztolányi Dezső nevéhez fűződik. Ezt szokás nyelvtisztogatásnak, purizmusnak nevezni. Németh László az idegen szavak használatáról külön is írt (Idegen szavak – 1940). Az író valamikor a nemzet tanítójának képzelte magát. Ma inkább a nemzet tanítványának lehetne nevezni. Hol vagyunk már ettől? Ma az író, „a modern” író nemzetén kívülinek, önérzetében, hiúságában és büszkeségében külön világnak képzei magát – csak írónak és semmi másnak. „Nézzük mármost: hogy kerül bele az idegen szó a fogalmazás hálójába? Belekerülhet hanyagságból. Az író emberek közt él, s fölveszi azoknak a nyelvi rossz szokásait... Mégis állítani merem, hogy az idegen szavak nagy része máshogyan kerül az író szövegébe. Nem lomposaságból, hanem hűségéből... Egy-egy idegen szóban sokszor annyi történet, emberi, társadalmi emlék evődik be, hogy azt a helyette csinált magyar szóba utólag bele nem szivattyúzhatjuk. Az idegen szavak ellenségei nem veszik vagy nem akarják észrevenni, hogy az idegen szónak egy író szájában éppúgy, mint a nép szájában, milyen sokszor van tréfás árnyalata... A nyelvi fölényeskedésnek kipusztíthatatlan fogása: idegen szóval jelölni meg, amin mosolyogni akar. Így tesz a nép is. Ami idegen, akár dolog, akár szó, kezdetben mulatságos neki. S furcsa dolgokat szívesen nevez meg furcsa szavakkal.” Ez a jelenség, úgy rémlik, kizárólag magyar sajátosság, mely nyilván az évszázados, évezredek elnyomatásának a következménye, s melyet a rádióban hallott kabaréműsor csak fölerősít. A bennszülött magyarnak csupán ez az egyetlen fegyvere maradt az ellenállásra: a nevetés, a kinevetés, a csúfolódás – vagy a hallgatás. Más népnél ugyanis ilyesmi alig látható. Mosolygás helyett ott inkább bosszankodnak azon, ha valaki töri a nyelvüket, a szándékosan elrontott, nyakatekert beszéden még inkább.

Elképzелhetetlen pl., hogy egy szerb vidéket járó cirkuszban furcsa szerb nyelven társalogjanak a bohócok, vagy harsogjanak a kikiáltók. „S én inkább tűnök el a nyelvben (válasz Széchenyinek – H. Z.) a történet méhében kelt idegen szavakat, mint magunk agyalta vértelen szó- homunculusokat. Csak a nyelvújítás nyelvrontásán átesett (mintha betegség lett volna! Ez meg válasz Kosztolányinak – H. Z.) magyar nyelvet kell a mi régi latin magyarságunkkal összehasonlítani.” Ezek a gondolatok szervesen illeszkednek ahhoz, hogy Németh László az oktatásban a latin és a görög nyelvet pártfogolta, az európaiság élharcosa volt, és a közép-európai kis népek „tejtésztvérségét” hirdette. „A csúnya, álművelt nemzetközi szavakat is roppant nehéz csupán a nyelvben leküzdeni. Mai városi műveltségünkben az a hiba, hogy máshonnan nem is igen van felfrissülése. De vigyük vissza az embert a földhöz, a tájakhoz, a változatokhoz, a nyelv is más forrásokból kezd színi.” Ez a gondolat ma is időszerű, csak előbb gyorsan el kellene felejtetni ezt a latin mondást: Gyűlölöm az avatatlan népet és távol tartom magamtól! Meg nyilván ennek a hatására keletkezett magyar közmondást is: Aki korpa közé keveredik, megeszik a disznók. Természetesen a köznépre gondolva és nem a rossz társaságra, mert ezt a két fogalmat nem helyénvaló egy kalap alá vonni, hiszen a korpa értékes táp. „Volt nyelvújításunk, volt ellen nyelvújításunk s van nyelvtisztításunk.” Így foglalja össze a fiatal Németh László véleményét a három nyelvújításról 1939-ben, három évvel Kosztolányi halála után. Mindhárom nyelvi mozgalom ugyanis nyelvújítás volt, mely igyekezett a nyelvhasználatot megújítani, fölfrissíteni – többek közt új szavakkal, kifejezésekkel is.

Bárczi Géza nyelvész A magyar nyelv életrajza c. nagyszabású művében (harmadik kiadás – 1975) ilyen hangnemben ír Kosztolányiék nyelvművelő mozgalmáról: „A későbbiek során ez a nyelvtisztogató elv átmenetileg helytelen irányba is lendült. Olykor az egész nyelvművelést azonosították a tisztogatással, helytelenítéssel, sőt a huszadik század harmincas éveiben a nyelvhelyességi elv sovínista jellegű purizmussá fajult, de a felszabadulás után (értsd 1945 után – H. Z.) – tüzetes elvi viták eredményeképpen – megfelelő mederbe tért.” Nincs magyar író, aki ezt a szemenszedett hazugságot leírta volna! Tudós is csak akkor adja a fejét efféle hazugságra, ha olyan helyzetbe kerül, mint Galilei az inkvizítorok előtt. Lám, a „felszabadulás” milyen jótékony hatással volt a nyelvművelésre is! A sok más egyéb mellett. Ennek a „fölvirágzásnak” a gyümölcseit élvezhetjük azóta is mindenütt. Csak bele ne fulladjunk a sok jóba, bele

ne pusztuljunk anyanyelvünkkel együtt.

Gárdonyi Géza ezt írta: „Minden nemzetnek főkincse a nyelve. Bármit elveszíthet, visszaszerezheti, de ha a nyelvét elveszti, Isten se adja vissza többé. Aki a jó magyar szót elhagyja az idegenért, akinek a korcs magyar szó nem fáj, hazaáruló.” Képzeliünk el olyan szülőt, aki a szomszéd gyerekeit jobban szereti a magáénál, a sajátjánál. Nem természetellenes magatartás ez?

Kosztolányi Dezső írja az említett harmincas évek egyikében a „nyelvtisztogató sovínista purizmust” terjesztő kis füzeteszerű könyv előszavában: „A nyelv hatalmas kifejezése egy nép lelkének, de van benne valami nagyon bensőséges is. Léghőre meleg, szinte családi. Egy családi körben gyakran megütözköznek egyes szokásunkon. Amikor érdeklődünk, hogy milyen hibát vagy bűnt követtünk el. A család tagjai egymásra pillantanak s elmosolyodnak. Azt felelik, hogy nem hiba az, nem is bűn, de náluk ilyesmi furcsa, idegenszerű, röviden: „nem szokás.” Ez alkalmazható a nyelvre is. Tisztelnünk kell annak a nyelvi családnak érzékenységét, hagyományait, melynek körében élünk. Ez a nyelvi család joggal elvárhatja tőlünk, hogy nagyjában úgy beszéljünk és írjunk, ahogy náluk szokás. Ami pedig szokás, az – e szó ősi jelentése szerint – erkölcs is. Ez a nyelvhelyesség erkölcsé.” Ez a szép szöveg nyilván elsősorban azok számára íródott, akik a magyar nyelvhasználat szokásait nem igen ismerik. Őket buzdítja a helyes magyar nyelvhasználat irányába, ezért folyamodik a meggyőzéshez – jóhiszeműen, tehát nem tilt és nem rendelkezik, csak kér. A visszafogott hangnem pedig arra utal, hogy Kosztolányi tisztában van vele, milyen nehéz dologról van szó. Azóta jó nyolcvan év eltelt, de ennek a kéréstnek vajmi csekély fogantatja mutatkozik. Az érintettek többségének eszük ágában sincs tisztelni annak a nyelvi családnak az érzékenységét, hagyományait, melynek körében élnek. Sőt egyfajta ellenállás, ellenkezés mutatkozik – elég, ha csak a rossz hangsúlyozásra, hanglejtésre gondolunk, mely napról napra ismétlődik a rádióban és a tévében, hogy egyéb nyelvi szokatlanságokról, furcsaságokról ne is szóljunk. Erkölcsstelenség ez, pökhendiség, arrogancia vagy valami más. Mintha azt mondaná egy maroknyi, de nagy hangú társaság: - Igazodjanak, alkalmazkodjanak a többiek mihozzánk!

De térjünk vissza Kosztolányihoz. Érdemes és tanulságos – így legalább nem vesztegetjük el az időnket ostobaságra, hiábavalóságra. „Két szótárat foglal magában ez a könyv (A Pesti Hírlap Nyelvőre –H. Z.). Az első A helyes magyarság szótára, betűrendben közli azokat a hibákat, melyek leggyakrabban éktelenítik el a mai beszédet és

írást.” Már maga a cím némi viszolygást kelthet, berzenkedést válthat ki egyesekből: Hát van helytelen magyarság is? Jó magyarság, rossz magyarság? Jó ember, rossz ember? Csak ember van. Nem igaz? „Talpraesett, derék szavakat és kifejezéseket ajánl (és nem erőltet – H. Z.) a rútak és idegenszerűek helyett, de megrója a hibás hibáztatásokat is, melyek az évek során hívekre találtak nemcsak a nagyközönség, hanem az írók körében is.” Itt Kosztolányi élesebben fogalmaz, mint előbb, de csak a hibás hibáztatásokról, nyelvi babonákról szólva. A talpraesett, derék szavak szembeállítását viszont a rútakkal és idegenszerűekkel, valóban túlzás, de érthető, ha az akkori nyelvhasználatra és az átélt sorscsapásokra gondolunk. Ma már eljutottunk odáig, hogy azt halljuk: az idegen, az idegenszerű szép, tehát szebb, mint a magyar. „Másik szótárunk, A tiszta magyarság szótára, az elburjánzott idegen szavak magyar megfelelőit sorakoztatja föl.” Nyilván ez a cím okozta, hogy nyelvművelés, nyelvgondozás helyett nyelvtisztogatást, purizmust emlegessenek az idegen szavak kedvelői, sőt, mint láttuk, sovinizmusról, kirekesztésről beszéljenek. De figyeljünk csak oda, hogyan érvel Kosztolányi: „Ha valaki kételkedik abban, hogy megokolt-e ez a mozgalom, melyet teljes hittel és meggyőződéssel szítunk (a kifejezés ismét éles és harcias – H. Z.), annak csak át kell futnia e szótár címszavait. Az olvasó majdnem mindegyikben meghitt ismerősét köszönheti (ez bizony gúnyolódás a javából! – H. Z.). Viszont sokszor már csak alig emlékszik azokra az eredeti szavainkra, melyeket kiszorítottak.” Tehát valójában ki itt a támadó, a betolakodó és ki az, aki csak védekezik? Vagy a magyar nyelv eredeti szavainak a védelme a jötmének ellen tilos vagy legalábbis kárhóztatható, mint ahogy a magyar bennszülött népességtől is megvonták a védekezés jogát és lehetőségét a betolakodás elhárítására? – Szó sincs erről, hangzik a megnyugtató válasz, mintha szavakkal el lehetne tussolni a valóságot. „Hogy fogtak gyökeret ezek a szavak a közbeszédben és az irodalomban? Pár évtizeddel ezelőtt (a huszadik század elejéről van szó – H. Z.) egy fonák és nyegle nyelvújítás kezdődött, mely magyar szavainkat is angolokkal, franciákkal, németekkel, latinokkal helyettesítette... az újító, a forradalmi, úttörő művészből avangardista, a kirándulásból weekend (újabbán vikend, vagyis jövevénytűző – H. Z.) lett... Az a helyzet, hogy nyelvünkre hovatovább minden nyelv hat, kivéve a magyart. Annak előtte azok a fogalmak, melyek hozzánk kerültek, megmagyarosodtak (ezeket nevezzük jövevénytűzőszavaknak – H. Z.). Most ősi szavaink is idegenné vedlenek. Úgy rémlik, mintha

nyelvünk újabbán elvesztette volna sarjadzó képességét, életerejét... Gazdálkodásnak is rossz, hogy derűre-borúra befogadjuk őket. Szállást adtunk nekik, de aztán kivernek bennünket a házunkból. Nem maradnak veszteg, kenyeret kérnek. Nem gazdagodást jelentenek, hanem szegényedést.” Erre példaként Kosztolányi az igen elterjedt fantasztikus szót említi, mely 37 eredeti magyar szót, kifejezést szorított ki a maga helyéről egy kakukkfióka „fantasztikus” teljesítményeként. Ezek közül csak néhány: káprázatos, elbűvölő, tündökletes, csodálatos, délibábos, mesebeli, boszorkányos, lidérces, kísérteties, elképesztő, hátborzongató, döbbenetes, otromba, silány, gyatra, hihetetlen, óriási, agyafúrt, körmönfont, csillogó, badar stb. Csak egy mondatot idézzünk a sok közül: „Egy fantasztikusan buta ember: bödületesen vagy egetverően buta.” Nem tudom, kire gondolt itt Kosztolányi. „Hasonértékű magyar szavainkban előbb-utóbb fogalmi hasadás támad, jelentésük bővül vagy szűkül, kirekednek az élet vérkeringéséből, panganak, lassanként fölöslegessé és tartalmatlanná válnak, elsorvadnak és meghalnak. Teljesen tiszta nyelv nincsen és nem is lehet. A Nyelvőr nem csendőr. Még azt se veszi zokon, ha valaki jobb híján, vagy a festőiség kedvéért helytel-közzel idegen szavakkal is él. Csak azt kívánja (és nem követeli, nem rendeli el – H. Z.), hogy ne használjuk őket unos-untalan fölöslegesen, mikor helyettük seregestül akadnak különb, kifejezőbb szavaink.” Igen ám, de az idegen szó előkelőbb, tekintélyesebb, a szöveget szakszerűbbé teszi, így sokak szemében értékesebb, kifejezőbb a magyarnál, ahogy az életben is – a történelem folyamán szinte mindig – az idegen, a jövevény, a vendég megkülönböztetett bánásmódban részesült: kiváltságot kapott, míg a bennszülött magyar botot a saját szülőföldjén. „Tudjuk, hogy a szótár forgatói gyakran úgy fogják érezni, hogy az ajánlott szó nem egészen fűdi a fogalmat... Valóban egy fogalmat csak olyan szó fűdhet egészen, melyet már sokszor, hosszú ideje takargattak erre a fogalomra. Használunk kell a szót s akkor megéled.” Úgy tetszik, Kosztolányinak ebben igaza van. Neki van igaza. Érvelése meggyőző, hiteles. „Annyi bizonyos, hogy olyan zagyva nyelvnek, melynek szókincse idegen szavaktól tarkáll, eredeti szerkezete, mondatfűzése pedig napról napra satnyul, csak kevés tartóereje van. Egyesek túlonként sötéten ítélik meg nyelvünk mai állapotát. Rémlátásukban azt képzelik, hogy most egy csalódott nép öntudatlanul szabadulni igyekszik nyelvétől, lebontja azt, amit ősei alkottak, szavait fokozatosan idegenekkel cseréli ki s egy nemzetközi keveréknyelvet teremt magának. Ezeknek nincs igazuk.”

De nyelvészek is megszólaltak az idegen szó használatának a kérdésében. Bárczi Géza így: „Az ember emlékezetében a megszokott idegen hamarabb jelentkezik, mint magyar egyenértékese.” A hangsúly a megszokott szón van, és nem az idegenen. És ha lépten-nyomon nem hallanánk az idegen szót, és ha nem akadna rá a szemünk olvasás közben, hanem magyar egyenértékésére, akkor vajon az ember emlékezetében melyik jelentkezne hamarabb? Nyilván az utóbbi. Tolnai Vilmos pedig ezt vallja: „Amely nép nyelvében sok a jövevényszó (ezek kezdetben idegen szavak voltak –H. Z.), az a nép sokat tanult a századok folyamán. Márpedig a tanulni vágyó és tudó nép nem parlagi, nem barbár.” Szerencsére a jövevényszavak és az idegen szavak nagy többsége főnév és nem ige. Márpedig Zolnai Béla véleménye szerint: „A cselekvést kifejező ige adja meg a gerincét a nyelvnek. A főnevek, a tárgyak megjelölései jönnek-mennek, cserélődnek, változnak, elmúlnak, de az igék nem múlnak el. Nyelvünkben az igék az elpusztíthatatlan vitalizmus rétegét alkotják.” Zolnai Jókait idézi: „És ez a minden erőszakkal elnyomott, minden ravaszsággal elaltatott, ízekre tépett, provinciákra szagztatott, osztályokra elkülönített s minden darabjában egymás ellenségévé tett nép, elkábítva a babonától, elszoktatva az erélytől, megfosztva nagyságától, kitörölve a históriából, ez a nép még arra gondol, hogy újra föltámadjon...”

Bercsényivel mondhatnánk mi is: - Eb ura fakó, József (vagy ha így jobban tetszik: Joseph, Josip, Jozif stb.) nekünk többé nem királyunk! De ne mondjuk, mert a trónfosztáshoz sokkal nagyobb erőre volna szükség, mint amilyenel mi rendelkezünk. Így marad a szatmári békekötés. Mert a béke mégiscsak áldásos dolog, főleg ha a szabadság látszata is fennmarad. Ezt a célt szolgálta Lőrincze Lajos nyelvész a Rákosi- és a Kádár-korszakban éveken át, mert mást nem tehetett, és azóta őt

számos híve követi – nyilván jórészt létérdekből, egzisztenciális okokból. Állítólag az idegen szó a nyelvromlás kisebbik baja, a nagyobbik a nyelvtani szerkezet bomlásában jelentkezik. De mi a biztosítéka annak, hogy az idegen szóból nem lesz idegen szólás, a szólásból idegenszerű mondat és a mondatból másfajta nyelv? A nyelv pedig – tudjuk, tapasztaljuk – magával ragadja magát az embert is. Mégis: aki a szabadság, a sokoldalúság, sokszínűség és türelem (tolerancia) föltétlen híve, a nyelvhasználat szabadságát sem ellenezheti. Ki-ki beszéljen és fogalmazzon tehát úgy, ahogy akar, ahogy tud, ahogy neki és a célnak jobban megfelel, használjon idegen szót akkor is, ha van magyar megfelelője, ha azt jobban kedveli, mint ezt. Csak akkor szabad legyen másképpen is – megbélyegzés nélkül!

Ágoston Mihály állításai, tételei fönntartás nélkül elfogadhatóak (Az életképes anyanyelvűségért – Aracs, hetedik évfolyam 1. szám): „A (jó) nyelvművelés nem tilt, nem is irányít, hanem tájékoztat, milyen lehetőség alakult ki gondolataink hitelesebb vagy teljesebb kifejtésére, milyen árnyalási változatok, ill. napjainkban mi szokott értelemzavart, félreértést okozni... A nyelvművelő kézikönyv 1.-2., valamint a Nyelvművelő kézisótár pl. lehetőséget kínál föl az általunk még nem ismert nyelvhasználati szokások és lehetőségek gyorsabb, nem véletlenszerű, pontosabb megismerésére. Persze ezek nem arról szólnak, hogy hogyan kell közérthetően írunk vagy beszélnünk, hanem hogy hogyan lehet, ha magunk is azt szeretnénk...Nyelvművelő kézisótár. Szerkesztette Grétsy László és Kemény Gábor. Kiadta a Tinta Kk. 2005-ben... Mindenekelőtt talán az lenne indokolt, hogy ne csak a Nyelvőr olvasói tudjanak róla... hogy legyen belőle elég a boltokban, hogy eljuthasson oda is, ahol nincs könyvesbolt.”

Ugy legyen! És bizzunk a csodában.

Tanúság vagy tanulság – avagy a multik és a vegyi bumeráng

E cikk írója egy vegyész, aki doktori munkája során kollégájával, Kerner Imrével mint mentorával dolgozott Bonnban, a rajnai Friedrich–Wilhelms Egyetem Felsőfokú Matematika- és Természet-tudományi Karának “A. Kekülé” Szerveskémiai Intézetében. Meghatározott növényvédőszeres fotokémiai lebontásának kivizsgálása volt a feladat. Imre ledoktorált és megkezdődött kálváriája, szélmalomharca egy multi, a svájci, ill. bázeli “Sandoz” vegyikonszern ellen.

Hatodmagával a 433-as épületben mint laboratóriumvezető dolgozott. Egyszer az amerikai leányvállalatától érkezett egy érzékeny felkérés: a cég által előállított porfesték “gyanús”. A gyanú beigazolódott! A PCB (poliklor bifenil) nagy mennyiségben jelen volt a festékben. Ezek a mérgek tönkreteszik a vegetatív idegrendszert, és genetikai elváltozásokat okoznak az élő szervezetekben. A PCB mellett még az úgynevezett SEVESO-mérget, a TCDD-t (tetraklór-dibenzo-paradioxint) is kimutatták, ami viszont ezerszer mérgezőbb, mint a ciánkálium. Az analízis adatait gyorsan zárolták. Imre hiába próbálta a részlegvezetőséghez írt leveleiben felhívni a figyelmet a veszélyre. A labor takarítónője állandóan betegeskedett, a kutatók magukon is a lassú mérgezés jeleit észlelték. A levegőszűrőkben mindenütt jelen voltak a mérgek. Kollégám 1977. szeptember 25-én írt levelében meghallgatást kért a gyár ellenőrző-tanácsának előljárójánál. A válasz azonnal megérkezett: a kérdéses kutatócsoport nem kapott több megbízatást. Hétéves szolgálat után rezignáltan, de önkéntesen felbontotta szerződését a konszernnel. Miután megígértették vele, hogy nem hozhat nyilvánosságra semminemű kutatási eredményt, a búcsút így egy teljes évi fizetéssel aranyozták be.

Imre azonban megszegte ezt az ígéretét, és egy svájci újságíróval, Toya Maissennel egyetemben 126 oldalon ecsetelve leírták a 4 évig elhúzódó háborúzás történetét az eltusolt eredményekről, amelyek ökológiai katasztrófához vezetnek.

A figyelmeztetés szükségessége beigazolódott!

A transzformátoripar, az izolációs és hűtőfolyadékok, műanyagpuhítók, lakkok, a másolópapírok bevonata és a ragasztók

adalékaként használt PCB-k világszerte ismertek és használatosak... A termelés során PCB-maradék kerül a levegőbe és a vizekbe, vagy a szemétegetők füstje által, amikor óriási mennyiségű műanyag-padlót (PVC-polivinilkloridot) stb. égetnek el.

Ezek a mérgek vegyi bumerángként visszaütöttek!

A dioxinok az élelmiszerláncon keresztül bejutnak az emberi testbe, itt feldúsulnak a bőr alatti zsírrétegben, belső szervekben. Lásd, napjainkban az E-412 élelmiszeradalék a GUÁRGUMI stb. szennyezőjeként jelent meg! Itt 210 egymástól eltérő szerkezetű molekuláról van szó! Kimutatták a jegesmedvék zsírrétegében, a német nők anyatejében, az amerikai férfiak spermájában. A floridai állami egyetem (Florida State University) 132 hallgatója kivizsgálásának az eredményeként megállapították a termékenységi hányados negyedszeres visszaesését. A hármashatáron üzemelő vegyi konszernnek (Svájc, Franciaország, Németország) jelenléte miatt Karlsruhe-nál a Rajna halállományában a PCB-mennyiség 160-szorosát mutatták ki a Bódeni-tó halaihoz viszonyítottan. Rémülten konstataáltak a schwarzwaldi citromsárga fenyők megjelenését, a vidéket érő savasesők megjelenésének egyik következményét.

Egyes államok készen állnak arra, hogy az egész világot fenyegető tömeges, lassú, de biztos mérgezést lelassítsák. Svédország az elsők között tiltotta be a PCB-k gyártását, okulva az elsavasított tavak pusztulásából, ahol a kristálytisztának tűnő vizekben sem flóra, sem fauna nem található! A híres halott tavak. Németország úgyszintén lecsökkentette a termelést. Svájcban 1979-ben csak a Sandoznak az évi forgalma 4,8 milliárd márka volt. Ennek segítségével érte el azt, hogy száműzze a végtermékekből a PCB-maradékokat, ill. hogy a megengedett határok közé szorítsa. Egy nyilvántartási közlemény alapján tudható meg, hogy 1976-ban 11 tonna porfestékgyártáshoz szükséges oldószer kerül a gyár depóniájába, további 11 tonna pedig direkt a Rajnába. Ez tisztán 80 kg PCB-t jelent. Közben megalakult egy nemzetközi szervezet, az ETAD, amely egyesítette a festékgyártó multikat, tagjai a CIBA, GEIGY, BASF, BAYER, HOECHST, ICI és a SANDOZ volt. Ők adják a világ

porfestékgyártásának a 75 %-át. Tudomásuk volt a "nemkívánatos" vegyészről, akit a SANDOZ menesztett, "Ostspion"-nak titulálva, mivel tudták, hogy 56-os menekült volt. Ebből kifolyólag Imre Németországban sehol sem tudott elhelyezkedni. Átkelt hát az óceánon, de a híre mindenütt utolérte. Még Brazíliában is.

Megélhetéséhez a pénzt a régi, jól bevált módszerekkel teremtette meg. 56-os menekültként Innsbruckban dolgozott mint szobafestő vagy kanalizációtisztító, ebből tartotta el magát és tanult. Miután jól elsajátította az angol nyelvet Amerikában, visszatért Németországba, ahol a közvélemény nyomására (időközben a Zöldek már nagyon felerősödtek), már más szelek fújtak.

Így tudott elhelyezkedni a Berliini Szövetségi Környezetvédelmi Hivatalban mint kutatóvegyész.

AZ OMINÓZUS E-SZÁMOK ÉS A DIOXIN-SZENNYEZŐDÉS

A kutatóvegyészek már évek óta megjelentetik az E-betűvel jelzett élelmiszer-adalékoknak az emberi szervezetre gyakorolt hatásáról szóló eredményeiket. Ilyen különféle rendellenességre utaló jel például a hiperaktivitás, az allergiás reakciók, az asztma, a migrén és más metabolikus változások sora. Sajnos a megfelelő laboratóriumi elemzések sokszor túl lassan készülnek el és hiányosak. Az élelmiszeripar pedig igyekszik eltussolni még ezeket a kimutatásokat is.

Napjainkban a guarumban megjelenő dioxinok heves reakciókat szítottak Magyarország-szerte is. Egy kis létszámú, de nagy felelősséget érző és merész kutatócsoportnak köszönhetően lassan több aditív is feketelistára került. Például a rákkeltő hatású mesterséges sárga festékanyag, a SUDAN 1965-ben lett betiltva, az ibolyakék színezék 1973-ban, a szívelégtelenséget okozó kobaltsók 1966-ban, az étel-tartósítószeresek a karcinogén hatásuk miatt 1972-ben, a mesterséges édesítők, pl. a p-etoxi-fenilurea (májdaganatot okoz) 1955-ben, az amerikai élelmiszerkivizsgáló szervezet (FDA) 1976-ban betiltja az AMARANTH-t. Ma pedig ugyanezzel az aditívval festik Európában a borokat és a kaviárt, ez az E-123. Az Európai Parlament ökológiával és közvéleménnyel foglalkozó bizottsága 2000-ben kiadja az aditívok feketelistáját, hogy felhívja a figyelmet az óvatosságra és a szigorúbb ellenőrzésre. Külön kihangsúlyozzák a benzoátokat (E210-E219), a dimetilkarbonátot (E-242), az emulgátorokat, mint a polioxietilen-stearát (E-431) és poliszorbát (E432-E436), az ízjavítókat, mint pl. a glutamátokat (E620-E625) és még sok mesterséges

színezéket (pl. az E-110), az ülepítőt (E-1201) és a habzásgátlókat (E-900) etc.

Nagyon valószínű, hogy idővel még sok aditív erre a listára kerül! Ezek a példák arra hívták fel a figyelmet, hogy az egészségügyi minisztériumok megtegyék a megfelelő lépéseket, itt helyben, Európában és az egész világon, mert a globalizálódó világ lakossága ezt követeli.

Vannak nem ártalmas adalékok is, pl. a C-vitamin, a nátrium-karbonát vagy a citromsav.

Nagyon sok mesterségesen előállított adaléknak semmi keresnivalója sincs az élelmiszerekben. Az ételmet mesterséges festékekkel impregnálják a színe miatt, mesterséges aromákkal az illata miatt, ízjavítóval az íze miatt. Az ilyen és hasonló manipulációknak az az üzenete, hogy az élelmiszereknek nincs jó színe, illata vagy íze. A kutatók és a technológusok megfelelő asszisztenciája mellett igenis van rá lehetőség, hogy a mesterséges adalékok lassan szükségtelenné váljanak. Erre számtalan jó példa van.

Vannak már olyan gazdálkodó fiatalok, az új generáció képviselői, akik nem félnek a mástól, az újtól. Egyszerűen mernek változtatni. Nemcsak búzát és kukoricát kell termelni, hanem repcét, ami a biodízel üzemanyag egyik alapanyaga, vagy napraforgóból hidegen sajtolt étolajakat, amelyeket nem vetnek alá hőkezelésnek, sem vegyszerezésnek, mert az agyonra finomított olajok túlhevítésekor, pl. sültkrumpli-készítésnél neurotoxinek keletkeznek (akrilamid). Viszont jól lehet értékesíteni a piacon a teljeskiőrlésű durum búzafajtából sült kenyeret és péksüteményt - sörélesztővel vagy kovással elkészítve stb. Példákat hozhatunk föl a közelünkben is, a Vajdaságban, Hajdújárásán vannak fiatal termelők, akik újfajta, bőtermő bodzaültetvényeket létesítettek, aminek gyümölcséből nyerik a lila ételfestékanyagot, vagy pedig szörp és ízek készítésére is alkalmas a bodza. Izraeli üzletemberek már évekre előre felvásárolták az összes termést. Tudnivaló, hogy a sütőtök húsa az alapanyaga az összes babaeledelnek, ill. az egészséges, sűrű állagú gyümölcs-szörpöknek.

Tehát igenis vannak egészségre nem ártalmas alternatív megoldások!

A XX. század a kőolaj, ill. a kémia százada volt, míg a XXI. század a víz százada lesz, mondják.

A XX. századi óriási fejlődésnek és a szuperprofitnak a megjelenésével párhuzamosan óriási mulasztások is történtek. A környezeti kémia fejlődésével párhuzamosan a vegyészek joga és kötelessége feltárni ezeket az árnyoldalakat is. A feladat az, hogy az emberek minél több információhoz jussanak, figyelmeztetésben részesüljenek, amit a mai európai demokratikus elv, a „RIGHT-TO-KNOW” (jogos tudni) valósít meg, és az európai elővigyázatosságról

szóló elv támaszt alá: azaz a „BETTER-SAFE-THAN-SORRY” (ill. jobb előbb biztonságban lenni, és utána kérni bocsánatot).

Utat kell nyitni a szabad és felelősségteljes választási jognak.

A közelmúltban Magyarországon a dioxinok (a TCDD, tetraklor-dibenzo-paradioxin) megjelenése az élelmiszerekben elindította a közvélemény heves reagálását. **A dioxinok csoportja, ahová 210 eltérő szerkezetű-molekulájú szer tartozik, a legmérgezőbb szerves vegyület!! Ezerszer mérgezőbb, mint a ciánkálium. Még veszélyesebb a dioxinok krónikus hatása, mivel ez rákkeltő (karcinogén) és magzatkárosító (teratogén).** A mérgezés jellegzetes tünete az úgynevezett KOLORAKNE, az egész bőrfelület befedő gennyes seb, amely évekig nem gyógyul be. 2004 szeptemberében ezzel a vegyülettel mérgezték meg Viktor Juscenkót, az ukrán elnököt is. Szervezetében a megengedett szint 6000-szeresét mutatták ki.

A dioxinok különböző égési folyamatok által kerülnek a természetbe. Ilyenek a vulkánkitörések és erdőtüzek, szavanna- és tarlóégetések. „Műtermékként” pedig a magasan klórozott aromás vegyületek gyártástechnológiája során képződnek. Így keletkezett dioxin óriási mennyiségben a növényvédőszer-előállításának technológiai melléktermékeként, és a közelmúltban mint az élelmiszeradalékok kísérője. Jelen van a levegőben, a vízben és a földben.

Több mint harminc évre visszatekintve, a növényvédőszer által történt legszörnyűbb mérgezés a vietnámi háborúban történt, megelőzve az olasz „SEVESO”-botrányt, ill. az indiai BHOPÁL-tragédiát.

Az amerikai katonaság AGENT ORANGE (AO), „sárga esőnek” nevezett, levéltelenítő permetszere, a 2,4,5-T (triklor-fenoxi ecetsav), amivel több mint 2 millió hektár őserdőt permeteztek 9 éven keresztül folyamatosan, „elfogyasztva” így kb. 40 millió liter permetszert. A következmények még ma is láthatóak. Az egész ökoszisztéma regenerálódására legalább 100 évre lesz szükség. A torzszülöttek, valamint a spontánvetélések száma meredeken megugrott. Egy szajgoni kórház különtermében, még ma is őrzik a kettős és hármastestű torz magzatok tetemét. Nemcsak a lakosság és a vietnámi veteránok körében történt a tragédiák tömkelege (500 000 érintett!), hanem az időjárás, ill. szélfordulás miatt, az amerikai, ill. ausztrál alakulatok sorait is érte nagyméretű mérgezés. Akik a vegyszertől barna Mekong vizében megfürödtek, úgyszintén megbetegedtek. 250 ezer amerikai veterán családját is érintette ez a tragédia. Az AO érintésre a bőrön keresztül is bejut a szervezetbe, elsősorban a

bőr alatti zsírrétegben, a májban, az anyatejben, a spermában mutatható ki egyértelműen. A feldúsult dioxin koncentrációja a veteránok szervezetében sokféle rákos megbetegedéshez vezetett: a nyirokrendszer-, a bőr-kötőszöveti és a prosztatarákhoz. Az embrióelhalás, a nyitott gerincoszlopú és torzszülött csecsemők száma igen nagy mértékben megugrott.

Mint később kitudódott, a bajt a dioxinok okozták, amelyek a gyártástechnológia folytán, mint óhatatlan kísérő szennyeződés kerültek a permetszerbe.

Ma, harminc év után (!) zárult le a RANCH HAND fedőnevű (dzsungelirtást jelent) 200 millió \$ értékű hatástanulmány Amerikában. Dr. RICHARD ALBANESE, aki az egyik kutatója volt a fenti „jelenség”-nek, az egészet egy „egészségügyi bűncselekménynek” tartotta, és így gyorsan el is távolították a programról.

Tehát a valós adatok csak „erősen kozmetikázva” kerülhettek a közvélemény elé.

Közben az amerikai veteránok közül 210 ezer egészségkárosult személy perelt és követelt kártérítést. Több vegyi konszern, mint pl. a DOW CHEMICALS is csődöt mondott. Már az 1966-ban nyilvánosságra hozott a „BIONETICSRESEARCH-LABORATORIES” által, LEE A.DU BRIDGE-nek, a Fehérház tudományos tanácsadójának révén 1971-től betiltják a szer előállítását.

Végül is 1984-ben sikerül peren kívüli megegyezésre jutniuk az illetékeseknek. A 180 millió dolláros „kártérítés” 210 ezer perelő között lett szétosztva(!)...

Hasonló vegyi katasztrófát először 1949-ben a Monsanto Műveknél jegyezték fel, amely később serényen „közbenjárt” a vietnámi veteránok kártérítési perében, így azt jóval alacsonyabb kártérítési összegre, ill. peren kívüli megegyezésre juttatva.

Ez a cég jelenleg a génmanipulált vetőmagok előállításában jeleskedik.

E cikk írója, doktori munkája során, az AO fotokémiai lebontásán dolgozott 1970-ben Nyugat-Németországban. A szigorú elővigyázatosság ellenére maga is megbetegedett a másfél évig tartó kutatómunka alatt.

A másik gyomirtószer, amivel foglalkoznia kellett, a CASORON (DIKLOBENIL, ill. 2,6 diklor-bensonitril) volt.

A kapott eredményekből kiindulva ezek és hasonló szerek gyártását és felhasználását Nyugaton már betiltották.

Hazatérve, resignáltan konstatáltam, hogy az utóbbi szert Szerbiában ma is gyártják és forgalmazzák, „totál”hatását reklámozva a fenti név alatt.

Határsáv

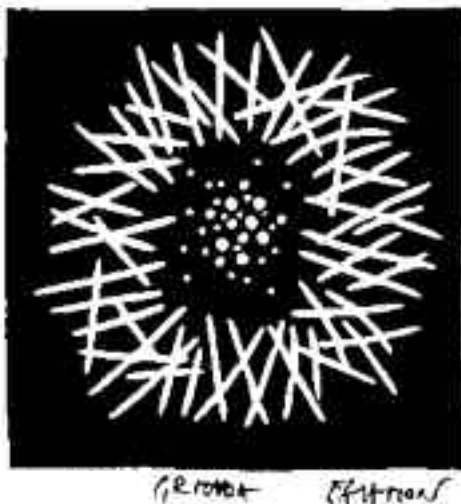
színe
(délen)

visszája
(északon)

még magyar
a vén agyar
de gyereke
már vendül
pendül
s legvégül
megvénül
sovénül
– szlovénül

gyereke
pendül
de nem vendül
s nem vénül
szlovénül
– sovénül
agyarkodik
nagy hangon
magyarkodik

2007. március 24.

Délvidéki bűnügyek

1

Amikor Kovács kilépett a kapun, összerezzenem, mint mindig, pedig általában épp akkor szokott kilépni, mikor a háza előtt megyek el, ám ezúttal sem ötlött föl bennem az, hogy ez a disznófejű, tömzsi, ötvenéves cipész agglegény írogat nekem névtelen leveleket.

Amióta erre a dagadt suszterre bíztam túsarkú cipellőm megjavítását, és rájött, hogy a szomszédságába költöztem, buzgón köszönget, „magácskának” szólít, „kézcsók”, „pá, édes!” meg ilyeneket mond, közben felfal a tekintetével, hogy megborzongok a disznópofa látványától. Pedig napjában többször is muszáj a cipésműhely előtt közlekednem, mert arra visz a legrövidebb út a belvárosba. Utcáink merőlegesek egymásra, mindketten két-két háznyira lakunk a köztünk levő saroktól. A suszter saját, hatalmas épület tulajdonosa, én pedig egy földszintes ház udvarának mélyén bérelek egy rozzant, nyirkos szobakonyhás lakást. A csöpp konyha linóleumpadlóján alig fér el egy asztal két székkal, a frizsider és a gázrezsó, szobácskám pedig majdnem kitölti a franciaágy meg a kombinált szekrény – ennyi az összes saját bútor, na meg ébresztőórás rádióm is van. A morzsalékos földre terített szőnyeget penész rohasztja, amitől átható, kiűzhetetlen szag üli meg a lakást.

Ettől a szagtól képtelen vagyok megszabadulni, két éve kísér a nyomor bűdöse, amióta odahagytam anyám és három testvérkém függönnyel, pokróccal felszabdalt, egyszobás összkomfortját. Nem haraggal jöttem el, de jobbnak láttam külön költözni. Miután az iskolában elakadtam, felvett a kesztyűgyár, belejöttem a varrásba, megállok már a magam lábán.

Persze, van egy barátom, Zoran, aki néha kisegít pénzzel. Tulajdonképpen a munkámat fizeti meg; a tőle kapott gépen autóba való üléshez tartozó gyártok, amiket Zoran elad. Ő nő, kereskedelmi utazó, és néhanapján nálam alszik. Azt már látom, hogy esze ágában sincs elválni feleségétől, gyerekétől és emeletes házatól, ugyanakkor tőlem egyre több üléshez tartozó követel.

Mellette voltak alkalmi kapcsolataim: egy orvos, egy mérnök, egy hajószakács... Az előbbieket csak pipihúst láttak bennem, Józsit, a szakácsot én dobtam ki.

Pedig ez az unalomig hordta nekem a virágot, és nem sajnálta tőlem az értékeesebb ajándékot se. Közülük ezt-azt eladok majd, ha megszorulnék, például az afrikai ébenfa szobrot.

Kibíráhatatlan volt a szakács kutyahűsége, pedantériája. Állandóan lepókhálózott, feltörölte a linópadlót, kimosta fehérneműmet... Mielőtt ismét a Távol-Keletre indult, közöltem szegény fiúval, hogy a félesztendei hagymaaprítás és a hajó kondérainak kavargatása közben ne rólam álmodozzon, mert én nem várok rá. Amikor ezt mondtam a búcsú előtti napon, Józsi kezében csak egy pillanatra állt meg a pirinyó kávéscsésze konyhaasztalom fölött, szaporán turkált sűrű, göndör hajába, kisfiúsan kipirult arcát kiverte a veríték, és szégyenlős mosollyal mondta.

– Te ezt nem gondolod komolyan.

– De én!

Ám a szakács úgy döntött, hogy nem hagyja magát meggyőzni, hitetlensége nyomatékául egy köteg pénzt rántott elő, s azt lobogtatva indult a háziakhoz előre kifizetni hét havi lakbérémet.

Én ugyan tudtam ábrándos terveiről, hogy miattam búcsút mond a hajókonyhának, még egyszer, utoljára útra kel, azután falujából átköltözik városunkba, a Tisza innenső partjára, vesz egy kis házat, s engem feleségül kér. Addig is gondoskodik rólam. Noha egy bólintással se hagytam jóvá a kótyagos tervezetést, Józsi biztatásnak vehette, hogy minden ajándékot és támogatást elfogadtam tőle. Hogy kiélje gondoskodási ösztönét, luxuskocsiján egy tonna brikettet szállíttattam át anyám kamrájából az enyémbé. Ködös, havas januári napon utazott el a hajószakács.

Csak ekkor tűnt föl, hogy Zoran már több mint egy hónapja nem mutatkozott nálam. A karácsony előtti napokban aludt itt utoljára. Azóta még egy kávéra se tért be, ahogyan szokta, amikor valamelyik barátomat találta asztalomnál. A számára készült

nagy halom üléshuzat lassacskán kiszorított a konyha melletti, műhelynek és lomtárnak használt padlásfeljáró szűkös helyiségéből. Fenyegetőn sötétlett a létra nélküli mennyezeti nyílás. Később már maga a műhelykamra is nyugtalanságot árasztott, mintha alattomos lények szuszognának a halomba rakott bőr-, szőrme- és vászonhuzatok között. Amikor pedig elszántan belöktem az ajtót, nincs-e mögötte valaki, valami, a lomtár csendje volt számomra ijesztő. Lidérces borzadály szüremkedett a kamraajtón át konyhámba. Minél többet voltam egyedül, annál idegesebben kaptam fel fejem az apró neszekre.

Azon a télen valahogy elfogytak a barátok, barátnők. Egymagamnak még kávét se volt kedvem főzni. Korábban csak-csak átjött hozzám az épületszárny második lakásából a kis trafikoszó, de most jól elvan a tizenéves hűgával, akit erősítésül vett ide a gyerek láthatását követelő, részegen patáliázó, elvált férj ellen. A közvetlen szomszédomban lakó teherautó-sofőr familiájával alig voltam köszönőviszonyban, mert az asszony féltékeny volt rám. A beteges háziurat és nejét, ezt a nyugdíjas kötélgyártó házaspárt sokszor napokig nem lehetett látni.

Az elárvelt, limlomos, kacatraktárnak használt, pókhálós kötélfonó műhely, mint egy hosszú, nyitott folyosó vagy akár egy nyári kuglipálya az udvari lakásokkal szembeni keskeny udvart határolta. Erre volt kilátás konyhaajtómon át meg a szobámból. A téglával kirakott udvar közepén budi állt, azt használta minden lakó.

Az üléshuzat gyártását beszüntettem, míg el nem viszik a fölhalmozott készletet. Akkor meg nem tudtam mit kezdeni a rám szakadt szabadidővel a homályos téli délutánokon. Sokszor szokatlan testhelyzetekben hosszú révület telepedett rám, ami megakadályozott abban, hogy az alapvető tennivalókat elvégezzem a házban. Fölgyülemltet a mosni- és mosogatnivaló, a paplan és a párna ágyazatlanul ontotta savanykás illatát, halogattam a gombok fölvarrását, a berendezés elmozdított darabjai nem kerültek vissza a helyükre, a polcokon, széken és asztalon oda nem illő tárgyak, holmik szaporodtak föl, miközben állandó bújócskát játszott velem a söprű, a lapát, a pénztárcám, a kulcscsomó..., általános rendetlenség lett rajtam úrrá, ami még hat és hatvan nap között ingadozó menstruációs ciklusomon is megmutatkozott. Elerőtlenedtem, szédülékennyé váltam. Haragudtam a nyekergő rádióra, a részletre vásárolt néhány

könyvemre, mert általuk kényszerültem megvigasztalódni, éppen ezért hozzájuk se nyúltam. Dühös voltam a barátokra és ismerősökre, akik felém se néztek, holott szükségem lett volna rájuk.

Végül, mikor már nyűszítettem a magánytól, mérgesen mentem el anyámhoz, a mérget persze mélyen elnyomva, úgy téve, hogy a testvérkéim fölötti gondoskodásban kívánok osztozni anyámmal, aki akkoriban sokat túlórázott a brikettüzemben. Néha megfőztem kései ebédjüket, ímmel-ámmal takarítottam, begyújtottam, s olykor a kicsiket elvittem szánkázni a tiszai töltésdombra. Csak azt utáltam mindig, amikor új ismeretséget kötve a többi gyereket kísérők bambán elcsodálkoztak, hogy nekem, Szulák Eszternek négyéves kisöcsémét Horvát Ferikének hívják, nyolc-, illetve tizenegy éves húgaimat pedig Balog Szerénának és Vas Boglárkának. A neveknek ez a változatossága nyomban leleplezte zilált családi állapotainkat; anyám élettársai sűrű egymásutánban váltották egymást, a négy „férj” négy féltestvért hagyott hátra. A válásokért anyámat hibáztattam, mert mindannyiukra folyton üvöltözött, s végül elüldözte maga mellől a férfiakat.

Nekem egyik nevelőapám ellen sem volt kifogásom, különösen Boglárka édesapját, Vas Pált kedveltem. Ő volt anyu második élettársa, de az ötödik is, amikor újra megpróbálták együtt. Sokat volt velünk, gyerekekkel, többszörösen elváltan jött vissza hozzánk, nem volt se lakása, se állása. Naponta megborotválkozott, illatos, sima volt az arca, tiszta, fehér inget meg sötét, csíkos vasalt nadrágot öltött, és szívesen kiült velem a központi cukrászda teraszára. Már magam is untam, hogy anyám szüntelen morgolódás, rikácsolás közepette szidta a Vas Pali belét, ingyenélő, naplopó zsviánynak nevezte nevelőapámat, aki érthető módon nyomban lelépett, mielőtt lakást kapott a híres versenyistállót is tartó szövetkezetből, amely lovászként alkalmazta őt. A folyóparti tömbház új garzonlakásába nem csak Boglárka tartott vele, hanem én is. Ebből keletkeztek a bonyodalmak. Valamelyik lakó megrágalmazta nevelőapámat, hogy viszonya van velem, a nem egészen tizenhét éves lánnyal. A gyámhatósági vallatások annyira kikészítettek, hogy egy marék nyugtatószerrel próbáltam véget vetni a zaklatásnak. A kórházi gyomormosás után alig tudtak életre kelteni. Utána Boglárkával együtt visszakerültem anyámhoz. Akkoriban maradtam ki végleg az iskolából, s a kesztyűgyári első fizetésemből albérleti lakást

vettem ki. A berendezés java részét Vas Pali adta. Ő nagy néha meg is látogatott, de anyám sohasem. Kibírtam. De ha mégse, akkor hazaszaladtam totojázni a klapcot meg a kis csajokat, vagy kunyerálni pár kosár tűzrevalót, esetleg csak olyan apróságokat, mint tojás és hagyma.

Az mentett meg az albérleti lakás megháborodásba kergető unalmától, hogy a kesztyűgyár is bevezette a túlórákat, majdnem estig le volt kötve az időm és a gondolatom. Reggel sötétben érkeztem az üzembe, és alkonyi szürkületben indultam haza. Gyalog jártam, végig a vasút mentén vitt a negyedórányi út a város nyugati bejáratánál fekvő üzem és szálláshelyem között. A vasút az Újfalunak nevezett peremrészeket kanyarította le a városból, az egymástól futballpályányi távolságra levő házsorok közén futott a sín pár, melyen a személyszállítást rég beszüntették. Munkára menet mindig volt bennem egy csöpp derű, a valamire várás reménye vibrált bennem, ami már a reggelit követő traccsos kávézás után elillant, s onnan kezdve órákon és métereken át csak a varrógép tűjének mozgását figyeltem gondolatlanul, önfeledten és jótékonyan oldódtam föl az egykedvűen végzett dologban. Hazafelé tartva pedig újra és újra erőt vett rajtam az önsajnálát. Olyan elárvult voltam, mint azok az enyészetre ítélt, lelakatolt kapujú gyárak és üzemek, amelyek mellett elhaladtam. A lerobbant, munkásait szélnek eresztő bútorgyár foghíjas kerítésén át látni a gáztól fölvert udvart, a bevert ablakú épületeket, a cserepehullajtott háztetőket. Az elhagyatott szövetkezeti gépparkban járműtetemek rozsdásodnak; kombájnok, ósdi autóbuszok... A rég bedöglött vasöntöde kétemeletnyi fala még áll, mint valami ókori maradvány, de nincs már se ablakkeret, se földem, se tető, csak az ötágú csillag tekint le dacosan az oromzat magasságos csúcsán kinövő hosszú rúdról.

Otthon, a Vasút soron csak a vaskapu köszönt, nyikordulással, amint belépek rajta a sötét udvarra. Élettelen lakások előtt surranok a hosszú épület végéhez, ajtóm mellett rácsapok a villanykapcsolóra, s végre a kigyulladó fényben szűrő hirtelenséggel nyomom a kulcsot a zárba. Ütés a belső kapcsolóra, és a linópadlón felfedezek egy borítékot. Se címzés, se bélyeg, se a feladó neve nem áll rajta. Az ajtó résén csúsztatja be valaki. Tán még itt is az illető a közelben. Hirtelen elfordítom az udvari ajtó kulcsát, és ráhajtom a kallantyút is.

Így szól a levél:

„Tisztelt Esztike!

Mivel látásból ismerjük egymást, levélben feltárom közlendőmet, gondolom az ön közömbösségét sem hadja érdektelenül, mivel önnek is érdeke az anyagi és nyugalom biztonsága végett...

40 év körüli független férfi vagyok elég jó anyagi lehetőséggel és anyagi háttérrel FELAJÁLANÁM A BARÁTSÁGOMAT, már mint férfi és nő között lehetséges kapcsolatot, barátnőm lenne.

Ennek ellenében biztosítanám anyagi fedezetét meghatározott keretek között esetleg lakás egyébb anyagi gongyait fedezem.

Találkozunk az autóbusz állomásnál a postaláda előtt, e hó 20-án pénteken 18 órákor. Ott lesz, én meg fogom szólítani és bővebben elbeszélgetünk a témáról. Tisztelettel: Jani.”

Dögkeselyű, villan át agyamon, ez mindent tud rólam, kihasználná pillanatnyi nyomorom és elhagyatottságom. Pillanatnyi? Mióta is vélem röpke átmenetnek mostani szar életemet, a több évi, látástól vakulásig gürcölésből lesz-e egyszer saját házam, kocsim, vehetek-e végre kedvemre való, menő cuccokat, kisebbségi érzés nélkül eljárhatok-e a módos csemeték bulijaira, s egyszer-egyszer a tengerre...? Mikor bukkan föl az a férfi, akiről elhihetem, hogy nem alkalmanként és „hamvas” testemért akar hozzám tartozni? Mert mindig csalódtam azokban is, akik hagyták magukat általam kiválasztani. Vagy magamban csalódom folyton? Tudom már, hogy pénz nélkül nincs önállóság, se önbizalom. Hiszek tehát a pénzben. De hoz-e változást e téren a tavasz, a nyár? Miért lenne jobb dolgom jövőre, ha egyszer tavalyhoz, tavalyelőtthöz képest se gyarapodtam semmit? Elkeseredésemben arra is gondolok néha, hogy turistaszegzonban lemegyek a tengerre pincérkedni, és közben összekefélek egy házra való lóvét. De meg merném-e tenni, hogy ismeretlen arabbal, négerrel, hollanddal és franciával pénzért összefeküdjek, amikor már ettől a névtelen levéltől is görcsbe rándul a gyomrom? Holnap elmegyek Fricihez, atyai barátomhoz, kikérem a véleményét...

Versegi Frigyes a tanárom volt, még ötödikben, mindössze fél évig. Többnyire úgy lépett a tanterembe, hogy már az ajtóból odavágta a naplót négy-öt lépésnyire levő asztalára. Mások mellett én is önként segítettem neki a reá bízott iskolai könyvtár rendezgetésében. A polcok keskeny közén olykor szándékosan ütköztem vele, vagy

súroltam napbarnított karját, könyökét mogyorónyi mellecskémme, s a többi lánnyal váltott cinkos pillantás nyugtázta a levegő után kapkodó tanár elváltozott hangját. Két nappal a téli szünet előtt börtönbe vitték, nem tudni, miért. Évekkel később találkoztam vele újra, a népkerti uszoda pingpongasztalánál.

Harmincöt éves lehetett akkor, én pont hússzal kevesebb. Sovány volt, göthösen sápadt, de azért fűgén adogatta a labdát, és mindig megvert. Tegezésre kért, és hogy ne szólítsam őt többé „tanár néptárs”-nak, nem fog ő már tanítani soha. Családi körülményeiről meséltetett, és csodálkozott, hogy semmilyen kapcsolatom sincs édesapámmal, akiről azt fűllentettem, hogy Amerikában él. Tanár néptárs, azaz Frici cserébe elmondta, hogy ő viszont mindig látni szeretné óvodáskorú lányát, de nem teheti, mert a börtönévek során elvált felesége ebben megakadályozza.

Hívott, és én ellenkezés nélkül elkísértem otthonába. Olyannyira fölszabadultam, hogy az udvar pázsitján rögvést bemutattam talajtorna-tudományomat; szaltóztam, cigánykerekeztem, végül spárgába ereszkedtem. A tanár..., Frici elbűvölten szemlélte produkcióm, aztán megkávéztunk az udvari fonott vesszőszékben ülve, majd kipróbáltuk az ő pingpongasztalát. Nem volt már igazán játszhatnánk, máskülönben továbbra is elememben voltam, felső testem az asztal síkjáig hajlítva vállaim rázogattam, és fenekem riszáltam, kihívón, úgy vártam a labdát, miközben Frici ugyancsak komótosan adogatott, hogy átszellemülten követhesse popsim játékát. Egyszer csak hagyta elpattanni a könnyen visszaadható labdát, ütőjét az asztalra ejtette, két szökkenéssel mellettem termett, felnyalábolta negyvenkilenc kilométert, s a szobai rekamién nyújtóztatott ki, finoman...

Nem ő volt az első férfi az életemben, sem a második, sőt a harmadik se, akkor már jó másfél éves emlék volt a szüzesség, szerelmet se éreztem iránta, pocaktalan, szikár edzettsége még nem tette ellenállhatatlan pasivá, mégis jóleső megadással türtem nyúltsátságát, kakasrövidségű rohamát, vélhettem, hogy én talán az első vagyok neki a felesége és a börtön után, boldogan éreztem, hogy én, a kis senki gyereklány ügyetlen perceiben gyámolíthatok egy felnőtt embert, hittem, hogy bárki másnál jobban megérdemel engem...

Barátságunkat ritka, rendszertelen találkozásokkal ápoljuk, mindig én látogatom, már négy-öt esztendeje.

A véletlen folytán anyám vállalatánál kapott állást a brikettüzem mázsaházában. Előzőleg egy éven át hiába pályázgattam vagy húsz helyre. Elmesélte nekem egyik ilyen próbálkozását.

Valamelyik bankfiókhöz adta be kérvényét, tisztviselői munkára, mire a felvételi bizottság maga elé idézte. Fricit reménnyel töltötte el a hívás, igyekezett bár külsejében hasonlítani az átlagpolgárhoz, ezért felöltötte a testvérbátyjától kölcsönvett szilvakék öltönyt, és piros nyakkendőt kötve bement a bankba. Az őt fogadó komor társaság elnöke, egy hervadásnak indult, festett arcú szőke fiatalasszony a pályázó megértését kérte, amiért nem őt alkalmazták, mert mit szólnának az ügyfelek, ha látnák, ha egy börtönviselt ember számolgatja a pénzüket a tolóablak mögött. A bizottság azt is kétségbe vonta, joggal, hogy Frici, a bírósági ítélettel megbélyegzett népellenesség kaphat-e egyáltalán fegyverviselési engedélyt, ami pedig elengedhetetlenül szükséges a pénzszerzésben. Aztán a bankból kisomfordálva Frici tovább böngészhetette az újsághirdetéseket, melyek belé sulykolták, hogy megfelelő erkölcsi és politikai arculat híján nemcsak a tanári pályáról szorult ki végérvényesen, de még arra sincs esélye, hogy portás, éjjeliőr, bolti eladó, postás, küldönc vagy mozdonyvezető legyen, mert ezek mind bizalmi állások. Így került az üzenet belől is száműzetésnek tekinthető, brikettgyári eldugott mázsaházba.

Amikor megmutatom neki a „Janis” levelet, felajánlja, hogy elkísér a randevúra, és távolról szemmel fog tartani. Kerít annyi benzint, hogy ócska kocsija gurulhasson egynehány kilométert, jön elé a kesztyűgyárhoz, és a locspocs esti ködben megállunk a buszállomás mellett. A viszonylag népes peron, a rossz világítás és a köd arra bátorít, hogy egyszerre lépünk ki az autóból, a járdán homlokpuszival vesz tőlem búcsút Frici, és az újságosbódé fedezékébe vonul, én pedig az állomásépület bejáratánál – s ide húsz méternyire – levő postaládához tartok. Alig félpercnnyit kések, s miközben kissé feszülten szegezem tekintetem a célpontra, csaknem belém botolva „Tiszteletem!” köszöntéssel reccsen rám a bódé felé távozó valaki. A tömzsi, korosodó figurát szembe jövet mint szóba sem jöhető, érdektelen alakot rostálta ki a tömeget kutya-futásban fölleltározó, fürkésző

tekintetem, mert minduntalan ráérzéssel próbálom felismerni egy arcban a találkára hívó személyt. A köszönő után fordulva látom, hogy az illető az a Kovács Döme cipésmester, aki még az ősszel megjavította cipőmet, s azóta kitartóan üdvözlöget.

Lecövekeltem a megjelölt helyen, és óvatos lassúsággal hordoztam körül tekintetemet; a megszokott utazóközönséget láttam: a haza igyekvő vidéki diákokat meg a környező falvak, tanyavilág lakóit. Unalmamban a menetrend táblázatát, a plakátokat és még ezek régebbi foszlányait is kibetűztem, utóbbiak között azt a két évvel korábbi, fénymásolatban sokszorosított, szürkére fakult, nyugtalanító hirdetményt, amely a KI TUD RÓLA? címet viselte, és egy Bubának becézett lány eltűnése miatt kérte a polgárok segítségét.

Negyedórányit várok a postaládánál, akkor megunva a hiábavaló ácsorgást, visszatértem az autóhoz, és beültem, Frici nyomban követett, s alighogy becsapta az ajtót, a közelben megint fölbukkant a kövér suszter.

Márciusban kaptam a második névtelen levelet. Azzal a véleményemmel ugyanis Frici is egyetértett, hogy a „Jani” aláírás csak egy álnév. Most tegezett.

„Kisanyám!

Én ott voltam a randeszon, de úgy láttam, hogy te már mással jöttél össze. Az illetőt ismerem, az se rossz parti. Ha mégis kíváncsi lennél rám, kedd este hétkor legyél a vasút és a virágbolt között. Jani”

– Szóval mégiscsak a cipész – fejezte ki gyanúját Frici, amint az írást átfutotta.

A „kisanyám” olvastán ugrott be neki, hogy ez a Kovács Döme szavajárása. Nem forogtak ugyan egy társaságban, de valamikor, jó régen egymást követve élvezhették egy adakozó, jólelkű, hajadon tanítónő kegyeit. Férfivonalon akkor szívárgott el valahogy Friciig az a röhögve előadott anekdota, miszerint Kovács konyakkal öntözte meg a tanítónőt: „Kisanyám, de nagy a szárazság nálad!” És kedvese ölébe loccsantott pohárnyi konyakot.

Frici mindig is pénzes palinak tartotta Kovácsot, akinek földjei, bikái és béresei vannak, városi háza mellé nemrég egy gyanús rendeltetésű, afféle kéjbarlang panziót is építtetett, melynek földszintjén kicsiny üzleteket adott bérbe, barátom azt nem érti, minek ennek még a cipésműhely...

Rútságát nyilván pénzzel ellensúlyozza, nőhiányban nem látszik szenvedni, akit lehet, ajándékokkal puhít meg és vesz birtokba, nem válogatós, kövér és sovány, szőke, vörös, fekete, egyre megy nála. Azt se mondhatni, hogy kalandor, hosszabb-rövidebb idő után rendszerint őt hagyták

faképnél. Csak a szakítás eseteinél gorombult be Kovács, olyankor, ha kéznél volt a lelépő asszony, veréssel vett magának elégtételt, az elpocsékoltságért, s az addig bőkezűen mért ajándékokat – ékszer, ruhát, autót, robogót, hátsólovas, bútordarabot, akármit... – visszatartotta, visszavette, visszakövetelte.

Máskülönben marcona henteskülsejét meghazudtolva igyekszik barátságosan, már-már nyájasan viselkedni, a nőkkel kifejezetten udvarias, s töri magát, hogy számukra kiizzadjon egy-egy bókfelét. Tán még a konyakos locsolkodást sem ő követte el, vagy nem úgy, ahogyan a félértesültek pusmogják, ám a „kisanyám” az stimmel, állítja Frici határozottan, ez Kovács szavajárása, így szólítja a bizalmába fogadott hölgyikéket.

„Kisanyám..., este hétkor legyél a vasút és a virágbolt között.” A virágbolt is a Kovács-ház része. Március elsején este hétkor már koromsötét van, az utca néptelen, szokatlanul keményen fagy, de ebből mit sem érzek, noha pizsamában, mezítláb keveredtem ide, centiméterekkel a szikkadt járda fölött lebegve légörvény sodor a virágbolti ajtó torkolatába, langyos szellő úsztat tovább egy csupa plüssel és díszpárnával teli, hamvas fekete puhabőr-foteles és pamlagos szobáig, rőfögő röhögéssel jön elő a suszter, mancsával megtaszít, egy nőgyógyászati székbe tántorodok, dülledt szemmel, zsíros, verítékes képpel lihegve fölém hajol, erősen odaszíjaz, s ágyékom körül egy fényes bárdal hadonászik...

A sosem várt, de a rendszertelen gyakorisággal minduntalan megjelenő vérzés ezúttal is bőségben fölbuzogva öntött el, amitől szédülékeny gyengeséggel ébredtem szobám ikerágyán. A nyomasztó álmom elmúltával nem szűnt meg riadalmam. Magamat rendbe téve, rádiózva vártam be a reggelt.

Az aznapi túlórázásból kimentve magamat futottam Fricihez. Egy szuszra elhadartam neki az éjszakai álmot, és vártam, hogy intézkedést javasol. De nem igazán próbált belegondolni helyzetembe; azt mondta, ne temetkezzek bele a munkába, olvassak könyvet, mint régen tettem – ez célzás műveletlenségemre –, szórakozzak gyakrabban, vele is többet csavaroghatnék, rozoga járgányán csak-csak eljut erre-arra, sőt oda is költözhetnék hozzá, hogy egy kicsit megnyugodjak.

Odaköltözni hozzá – no, nyilván nem örökre – csak úgy mellékesen, anélkül, hogy ez nagy eset lenne bármelyikünk számára. Ötletét nem vettem

komolyan, annál nagyobb igyekezettel próbáltam meggyőzni, fogja már föl kilátástalan és fenyegetett helyzetemet. Ehhez nem volt elég csak a tegnapot fölidéznem – immár nem először, nem is utoljára – visszamenőlegesen is fölpanaszoltam neki évtizedes családi hányattatásomat, minden addig elszenvedett betegséget, testi-lelki sérelmet.

– Most ki bánt?! – torkoll le Frici. – Csak akkor sírj, ha tényleg ütlegelnek, szurkálnak, véredet ontják. Nem létező problémákon rágódsz. Csupán a fejedben, lelkecskédben játszódnak le a bántások, tudom, ez se kevés; a kinti ellenséges indulatok mérgeit készséggel befogadod, s hagyod szerte iramodni szervezetedben, nyilallást hozva tarkódra,

görcsöt vagy ernyedést okozva izmaidban, gyomorszáji szúrást, agydaganatot, szívremegést, életuntságot, örökös félelmet.

Én azért tovább erőltettem, hogy mégiscsak tenni kéne valamit, lám, Buba is, az eltűnt lány milyen szörnyű, szomorú véget ért. El kéne talán vinni a leveleket a belügybe...

Frici óvott attól, hogy ilyen piszlicsáré ügyben forduljak a rendőrséghez. Meg fogom látni, hogy rám akaszkodnak, mindenféle másról is kifaggatnak majd, és megpróbálnak kihasználni úgy is mint lányt.

Tetszéssel állapítottam meg magamban, hogy Friciben felébredt a férfi, fikarcnyi féltésében mintha jelentenék is neki valamit.

Folytatása a következő számban

Irodalmunk és az európai regionalizmus

A mai politikai, gazdasági és kulturális törekvések az államkapcsolatoknál mélyebben fekvő és szilárdabb alapokra épülnek. A régi hagyományok és a mai emberi szükségletek által meghatározott érdekek nem csorbulhatnak az államhatárok által, mindinkább átnyúlnak ezeken, az adott vidékeken élő azonos vagy eltérő etnikumú csoportok életképességét, korszerűségi igényét jelezve.

Csakhoggy egy-egy terület lakosságának a gazdasági szempontnál, a korábbi politikánál és az általa támogatott művelődési szintnél, de a köztudatban élő hagyománynál is mélyebben fekvő, folyamatosan megélt, felszínre azonban csak ritkán és alkalmyszerűen hozott rétegei is vannak. Ezeket pedig jól kell ismerni ahhoz, hogy a régiók együttműködése európai szellemben alakulhasson. A hosszú idő óta folyó manipuláció változatlan maradna, ha a régió lakosságának önismerete és igényei kinyilvánítása nélkül továbbra is a politikusok döntenének az értékcserek tartalmáról és feltételeiről.

Ha életünk tartalmának javítása lehetőségeként fogjuk föl a mai és a jövőbeli régióközpontúságot (paradox módon mint a provincializmus leküzdésének lehetőségét), akkor ebből a feladatkörből az irodalom is kiveheti a részét. Nem azért, mert mindenáron hasznosnak kell lennie, hanem amiatt, minthogy a művészet valamiképpen mindig is emberismeret volt, azzal, hogy voltak olyan idők és körülmények, amelyek nagyobb nyomást gyakoroltak az alkotói lelkiismeretre az égetően fontos közügy érdekében. Nehogy félreértés legyen, hangsúlyozom: az általam szorgalmazott szemponttal összeegyeztethetőnek tartom a kanti érdek nélküli tetszés elvét. Amennyiben, persze, az esztétikai élmény a mi körülményeink között elválaszthatatlan a létérdektől, s az ennek megfelelő igazságkereséstől.

Propagandáról, tézisek illusztrálásáról, pártpolitikai elvárások kielégítéséről tehát szó sem lehet. Arról viszont annál inkább, amit a különböző tudományos fölmérések érintettek ugyan már, de az íróink nagy többsége hallgat róla. Legalább 17 éves közhely a másodrangú állampolgári státusunk (mint törvények

mögötti valóság) s annak velejárói: a túl gyakori munkanélküliség dacára is a munkával való túlterheltség, a megbetegedések, az alkoholizmus, a korai elhalálozás és az öngyilkosság. Annak dacára, hogy e problémák súlyával és gyakoriságával a világcsúcsot ostromoljuk, íróink világában alig kap helyet ez a tapasztalat. Föltehetően két fő oka van a gátlásaiknak. Az egyik: évtizedeken át sulykolták beléjük az iskolában és a média révén, hogy vidékiessé válnak, ha erkölcsi nyomattal igyekeznek szembenézni mindennapi tapasztalataikkal, vagyis az írói lét – a farmernadrágos lezserségünk dacára is – azzal az arisztokratizmussal egyenlő, amely megváltoztathatatlanul tudva a romló körülményeket, csupán cinikus lekezeléssel, szinte nyugtázással érinti az élet időszerű jelenségeit. A másik, az említettel összefüggő ok a félelem s annak következménye, az öncenzúra.

Viszont a többségi nemzet általi különféle megalázottság élményének irodalmi kifejezése nem elsősorban a szerbeket sértené, hiszen – ha elvétele olvas is valaki magyarul közöttük – nem feltétlenül botránkozna meg mindegyikük a mélyről föltörő vallomáson. De a hatalmat nem is ők tájékoztatnák a szolgálalkú magyarok egyik-másik írójának őszinteségrohamáról, hanem a saját nemzetüktől elidegenedett, az anyanyelvükön azért még valahogy olvasó magyarok, akik a jugoszláv „szocializmus” nemzetiségpolitikájának neveltjeiként meg vannak róla győződve, miszerint a régiókban a lehetséges világok legjobbika (ill. az adott körülmények között a legkevésbé rossz) a miénk, s gyűlöletet szít az az író, aki az alkotói üzenetét nem a népek barátságának jegyében kódolja.

Ez a kincstári kommunizmusból örökölt gondolat felszínes és káros. Nem veszi tekintetbe, hogy a gyűlölet akkor is létezik és gyűlemlik, ha a képmutatás elrejtí. Sőt a kényszerű hallgatás következtében növekvő indulatok kétféleképpen is károsak lehetnek. Az egyik szomorú következményük, amelyről már készültek egészségügyi tanulmányok, a testi megbetegedés – a szó pszichoszomatikus

értelmében. Azaz a magyar populáció jelentős része jórészt az anyagi problémák függvényeként föllépő lelki bántalmak következtében testileg is megbetegszik. Mellesleg jegyzem meg, hogy a szervezet megnyomorodása nem pusztán az orvosi ellátás érényeinek vagy hiányosságain múlik, hanem azon is, hogy az emberek – amellet, hogy közöttük nem kevesen fatalizmusból hanyagolják el az egészségüket – képtelenek időt szánni a gyógykezelésükre. A nélkülözéseket is magukban foglaló megaláztatások táplálta harag azonban nyilvános tiltakozásokhoz, lázadó gesztusokhoz is vezethetne, legalábbis a lakosság fölvilágosultabb, öntudatosabb rétegeiben. Ez azonban a folyamatosan megfélemlített délvidéki magyarok esetében inkább csak elméleti lehetőség, mivel a magyarság pusztulásra ítéltségének tudata, az Isten ítéletére való hagyatkozás a hallgatás és a türes magatartását alakította ki már évtizedek óta.

Mivel írónk a könyveiket végső soron a magyar emberek termelte javakból jelentetik meg, a gyűlölet kérdését nem tekinthetik megoldottnak kulcspozíciókat betöltő nemzettársaik képmutatón törleszkedő viselkedése által. De különben is: a szemléletük frissessége, kifejezésük eredetisége érdekében sem erőszakolnák meg a saját irodalomesztétikai érzéküket, ha alkotókként szembesülnének azzal a „multikulturalizmussal”, amellyel a hatalom tetszelegve címkézi egyfelől a többségi folyamatos térnyerését, magától értődőnek tartott dominanciáját, másfelől a kisebbség állandó visszavonulását, beteges alkalmazkodását.

Íróink nagy többsége tudatosan vagy öntudatlanul liberális szellemben tevékenykedik. Vagy nem tartja kifizetődőnek a tolla által beleavatkozni a közügyekbe (hiszen az államtól, ill. az alapítványoktól függő kiadók nem ezt várják tőle), vagy avval van, hogy a kommunista diktatúra által teremtett, lényegükben változatlan viszonyok a nemzetközi politikának a művészet által befolyásolhatatlan függvényei. Más szóval az író a szétrombolt közösségi erkölcsöt a saját példájával lehetetlennek tartja, vagy nem is akarja újjáteremteni. Ez nem is várható el tőle, hiszen neki más értelmiségiekhez képest még növekednek a gondjai azáltal, hogy az idejét pusztán hiúságból vagy lelki megkönnyebbülésből legalább kisebb, csoporton belüli siker érdekében szövegek írására fecsérli.

Ha csak az újat (vagy újszerűen) mondás szempontjából kellene neki tanácsot adnunk, azt mondhatnánk, kincsesbánya lehetne számára az individualizmus érdekharc, amelyben saját maga is kénytelen állni a versenyt. Csupán némi

önmegfigyelés és bátorság szükséges annak érzékeltetéséhez, hányféleképpen cáfolunk rá a magánéletünkben és gondolkodásunkban arra, amit a csoportunkon belül vagy esetleg nagyobb közösség előtt nyilatkozunk. Eddig másokban és a dolgok összefüggésében fedezgettük föl az abszurdot, most már viszont jobb lenne, ha a világra való mutogatás helyett önmagunkban jelenítenénk meg a tőlünk függően végzetes ellentmondásokat. Persze, lehetőleg az öntetszelgő cinizmus és a végítélet nyomatéka nélkül.

A mai európai helyzet és az adott belpolitikai lehetőség nyomatékkal hitelesíti a régi igazságot: a sorsunkért elsősorban saját magunk vagyunk felelősök. Miért és hogyan nem tud fölkapaszkodni számbeli kisebbségünk az emberi életforma szintjére? Hogyan éljük meg a magunk és a mások szolgálékúságát? Miként ártunk önmagunknak, amikor legfeljebb holnapig gondolkodva csak holnapután jövünk rá: főleg azokat károsítottuk a rövidlátásunkkal, a napi politika közhelyeinek szajkózásával, mindenben való gúnyolódásunkkal, akiken, a családot tartva szolgálatunk céljának, elsősorban akartunk segíteni? Mi módon eszmélünk rá, hogy miközben okosoknak képzeltük magunkat, lekezelve az erkölcs és a nemzet fogalmát, önmagunknak (is) ártottunk rosszul fölfogott önzésünkkel? Mennyiben vagyunk még mindig az előző rezsimben kialakított mentalitásunk foglyai? Mi jellemzi szavaink és tetteink kapcsolatát?

Íróinknak egy nagy csoportja az emlékeiből építkezik. Közöttük még a hajdani szóvivők sem igen eszményítik a múltat, mert az a formálisan bukott rendszer károsnak bizonyult eszméinek vállalásával lenne egyenlő. Leginkább arról írnak, miként járt pórul a családjuk a „szocialista” érában, ill., hogyan cáfolt rá a csábító eszmébe öltözött mind rémisztőbb valóság a hitükre. Végül is többé-kevésbé tájunk emberének, főleg a magyarjainak több oldalú akadályozottságáról, sőt totális vereségéről számolnak be a maguk módján. A mai életünkre mint vegetálásra legyintenek, lesújtó üzenetüket a szerb államrenddel, esetleg a mi pártoskodásunkkal, vagy olykor az emberi kibontakozás mindenkor és mindenhol való akadályozottságával hozzák összefüggésbe. De hogy mi milyenek vagyunk valójában, hogyan működik a belső életünk a számunkra adatott, s a lapulásunkkal többnyire nyugtázott államrend(etlenség)ben, annak ábrázolására nem sok energiát pazarolnak. Ha mégis ilyen önfeltáró kalandba bocsátkoznának, akkor nem csupán a múltból örököltén korhadó,

hanem az új, látszólag fejlődő intézményeinkkel is szembe kerülnének. Nem beszélve az iskoláztatásról, amiből az ifjúságnak több kára van, mint haszna. S miközben joggal éreznék magukat humanistának, a régi recept szerint mint nacionalistákat könnyen megbélyegezhetné őket a hatalom, amelyhez az intézményeink vezetőinek többsége igazodni kénytelen. Akkor, amikor az értelmiségünk is egyre nehezebben eszkábál egészséges mondatokat az anyanyelvén.

Nos, az általam érintett emberi helyzetek hiteles írói föltárása nem csupán a délvidéki irodalmunk megújulásához, az egyetemes magyar irodalom palettáján pedig új szín megjelenéséhez segítene

bennünket, hanem az ily módon gyógyuló öntudatunk által a régiónk reális szükségleteit, s ezek perspektivikus kielégítésének módjait is Európa figyelmének a középpontjába tolhatnánk. E nélkül nem pusztán az irodalmunk maradna a vidékies sirámnak, ill. előkelősdinek a szintjén, hanem mi magunk is csupán árnyai maradnánk annak, aminek a képességeink és a lehetőségeink alapján kellene lennünk. Túllépve tehát azon, amivé individualista módon vagy kisebb csoportokban minden erőnket megfeszítve, a túlteljesítés nagy önámításával (tiszavirágszerűen) eddig – akár nemzetközi szinten is – válhattunk.

Dr. Létmányi István, az üldözött

Gyógyszerészként és költőként Nagyfényen és Szarajevóban

Dr. Létmányi Istvánt addig még csak látásból ismertem, amíg 1942 júniusának elején egy napon hatalmas könyvcsomaggal be nem kopogott hozzánk, ahol azelőtt sohasem járt.

Azért az említettnél egy kicsit mégis jobban ismertem. Ennek története, hogy anyai nagybátyám, bár „nem fogta a golyó”, az első világháború egyik legnagyobb kárvallottja volt. A hároméves harctéri szolgálatból épen, egészségesen került haza, „a haja szála sem görbült meg” - csakhogy majd egy évtizeddel azután, hogy húszéves korában ráadták az osztrák-magyar hadsereg katonai mundérját. Tényleges katonai szolgálata ugyanis a háború kitörésének évében járt le, s emiatt, természetesen nem haza, hanem Galíciába, Lengyelországnak akkor a monarchiához tartozó vidékére került, egyenesen a lövészárkokba. Három teljes évet töltött az orosz harctereken, majd fogságba került, Szibériába, egy gróf nagybirtokára.

A forradalom kitörésekor a gróf megszökött saját birtokáról, s a nagybácsi is elindult hazafelé. Gyalog, alkalomadtán egy-egy tehervonatra felpofozva magát. Útja valamivel tovább tartott, mint Odisszeuszé. Mert a világ legnagyobb országán nem volt könnyű átjutni a forradalom viharában. Maga sem tudja, hányszor volt kénytelen hónapokra megszakítani az útját, mert folyton fogságba esett. Egyszer a fehérekhez, máskor a vörösökhöz került. Számára egyre ment. Egyik is, másik fegyvert nyomott a kezébe és rákényszerítette, hogy harcoljon velük az ellenség ellen. Választása nem volt, egyedül abban reménykedhetett, hogy egyszer majd alkalmá nyílik a szökésre. S olyankor megszökött és folytatta útját. Amíg újra el nem fogták.

Amikor hazavergődött, kénytelen volt tudomásul venni, hogy 1922-öt írtak, hogy már a faluban nem volt számára lány, vagyis feleségnek való, mert azok szemében öreglegénynek számított. Így maradt agglegény élete végéig.

Bár valamikor a falu egyik legjobb képű legényének számított, zárkózott természetű volt, s nem is nagyon keresett mennyasszonyt. Ehelyett gyermeki szenvedélyének, a sertéstartásnak, illetőleg hizlalásnak élt. Ami végül is igen hasznosnak bizonyult,

olyannyira, hogy 1942 elejére almáriumának egyik fiókja dugig megtelt ropogós pengővel. S a mi utcánkban megvett egy szép, nagy négyszobás házat, kis nyári lakkkal, meg akkora udvarral, hogy tovább gyarapíthatta hízóállományát. A ház az utcára nézett, hat nagy ablakkal és tágas nappalival.

Ez megtetszett dr. Létmányi Istvánnak, mert csak egy ajtót kellett nyitni az utcára a nappaliból, s máris megvolt a tágas patikahelyiség. Kibérelte és megnyitotta a gyógyszerterét. Így negyedik szomszédok lettünk. Meg akkor is általában találkoztunk, amikor meglátogattam nagybácsimat. Minthogy én voltam a családból az egyetlen kedvence, sertései után engem szeretett legjobban, gyerekkorom óta.

Dr. Létmányival akkor barátságunk abban merült ki, hogy látogatáskor udvariasan üdvözöltem, ő ugyanúgy fogadta az üdvözlést, legfeljebb megkérdezte, hogy vagyok és mivel töltöm az időmet.

Nemsokára azonban március 15-ének az ünneplése közelebb hozott bennünket egymáshoz. Az ünnepség rendezőjének eszébe jutott, hogy én valamikor, az iskolázó Vid-napi ünnepségeken rendszeresen szavaltam, kivételes sikerrel, s megkért, lépjek fel. Méghozzá egy Létmányi-verssel. Így kihasználjuk, hogy most már „házi költőnk is van, meg a doktor úr számára is megtiszteltetés lesz.”

Dr. Létmányinak Czákó Tibor írói néven akkoriban két könyve is megjelent. A Fekete kenyéren, meg az Imádkozik a hatyú. Az előbbi szinte teljes egészében hazafias verseket tartalmazott, beleértve a Délvidék visszacsatolásáról írt költeményt is. Ezt választottuk a szabadságharc emlékének megünneplésére.

A költészet közös szeretetének nagy szerepe volt barátságunk kialakulásában. Ez összekötő kapocs volt. Most már volt közös témánk és ez a korábbinál hosszabb és tartalmasabb beszélgetésre is alkalmat nyújtott.

Ennél is nagyobb szerepe volt barátságunkban azonban annak a könyvcsomagnak, amit dr. Létmányi a hóna alatt szorongatott, amikor bekopogott hozzánk.

Anyám, természetesen a „tisztaszobába” vezette az előkelő vendéget, az meg egyszerűen az asztalra

huppantotta a nehéz könyvcsomagot. Tizenkét könyv volt benne, a gimnázium első évének teljes tankönyvkészlete. Gondosan kicsomagolta majd felém fordult: – Most jól figyelj ide:

– Még ma leülsz és, az étkezést meg az alvást leszámítva föl sem kelsz a székedről két hétig. Mert annyi idő van, hogy megtanulj mindent, amit nem tudsz és amit ezekben a könyvekben találsz. Pontosabban 13 napod van, mert a tizennegyedikén vizsgázni fogsz a szabadkai gimnáziumban. Én már bejelentettem a vizsgádat. Valamelyik könyvben megtalálod a gimnázium címét, meg hogy hol, melyik emeleten, melyik tanteremben, hány órákor kell megjelenned a vizsgán.

Bár természetesen nem tudtam hová lenni az örömtől, hisz ez továbbtanulást, új életet, új lehetőséget jelentett, amiről az elemi negyedik osztályának befejezése óta naponta álmodtam. S amit magamban számtalanszor elképzeltem. Csak egy kicsit lennék kevéssé szegények. Mindig ez lett az álmom vége. S most kiderül, hogy ez valóság.

Egy kicsit azért mégis megszeppentem. Két hét rettenetesen rövid idő ennyi könyvre. Ami nyilvánvalóan nem kerülhette el dr. Létmányi figyelmét, s ezért is, szinte katonai parancsnak hangzó utasítás után barátságosan, keményen – én legalább úgy éreztem – férfiasan kezet szorított, majd megveregette a vállamat és csak ennyit mondott. - Ne ijedj meg, nem lesz az olyan nehéz. Kalmár tanító úrtól hallottam, hogy kiválóan fog az eszed, legyűröd te ezt gond nélkül. Ezekben a könyvekben lényegében ugyanaz van, amit te az esti tanfolyamon, az ötödik és hatodik elemi tananyagaként kiválóan megtanultál. Nem maradt olyan sok pótolnivaló.

Két legjobb barátomtól, Szűcs Ferentől és Balassa Mihálytól másnap megtudtam, hogy náluk is hajszálpontosan ugyanaz a jelenet játszódott le, ami nálunk.

Dr. Létmányi a tanítótól megtudta, hogy mi hárman kimagasló sikerrel fejeztük be az említett két osztályt, s felhívta a figyelmét, segíteni kellene ezeken a szegény sorsú gyerekeken. Ő kezébe vette az ügyet. Megszervezte indulásunkat, s anyagi támogatást szerzett hozzá. Így indult el új életútjára Nagyfényen a három jó barát.

Dr. Létmányinak igaza volt abban, hogy a vizsga nem lesz túl nehéz. Mindhárman simán letettünk mindent, kivéve a latint. Lógattuk is az orunkat emiatt, amikor „mentorunk” apai lelkesedéssel gratulált az eredményhez.

No, de a latin! – próbáltuk kissé lehűteni a nagy megelégedést.

Csak nem gondoltátok, hogy az is sikerülhet. Én még olyasmiről nem hallottam, hogy valaki két hét alatt képes bebiflázni egy ilyen anyagot: hat declinációt, négy coniugatiót, a szavakat, a szöveget, amit a gimnázium megkövetel. A latin nálam be volt kalkulálva. – Így, ahogy történt. Ahhoz egy kicsivel több időtökre lesz szükség. Föl a fejell!

Most egy kicsit lazíthattok, mert a latinra van három hónapotok. – Aztán mintha csak úgy, mellékesen tenné, még ezt mondta: - Már van is tanárotok. Már el van intézve. Tóth József tisztelendő úr ingyen vállalta, hogy órákat ad számotokra. Jelentkezzetek nála és beszéljétek meg a munkarendet.

Ez volt dr. Létmányi.

Szeptemberben mindhárman könnyűszerrel letettük a latint.

Dr. Létmányi akkor került Nagyfényre, amikor ott nemcsak patikus, hanem orvos sem volt. Mert jugoszláv időben egy boszniai vagy líkai orvos vetődött oda, aki egyformán nem bírta a bunyevácokat, mint a magyarokat. Egy-két hónappal a honvédség bevonulása előtt azzal fenyegette a magyarokat, hogy ha fordulatra kerül sor, azt megelőzőleg az utolsó szálig kiírt bennünket. Majd néhány nappal utána csendben és észrevétlenül eltűnt, s évekig nem jött helyébe senki. S dr. Létmányi emberszerető, szívélyes és mindig udvarias magatartásán kívül ez is hozzájárult ahhoz, hogy a falu szinte egyik napról a másikra nem csak befogadta, hanem meg is szerette. Mert egyszerre gyógyszerész is meg orvos is volt. „Orvosi” teendői abban merültek ki, hogy vény nélkül is mindig tudta, milyen panaszra, milyen orvosság hatásos, s a szegényektől általában nem kért pénzt. Súlyosabb esetekben pedig ugyanúgy tudta, hogy Szabadkán melyik orvoshoz küldje a beteget.

Rövid idő alatt a falu legnagyobb jótevője és legnépszerűbb lakója lett. Derült égből villámcsapásként hatott a hír, amikor azt hiszem 1943 közepe táján letartóztatták. A csendőrs parancsnokának tudta és beleegyezése nélkül egy, a fasiszta eszméhez közel álló túlbuzgó alattvalója intézkedett, saját szakállára. Kihaszználva felettese pillanatnyi távollétét. Amikor visszatérve felelősségre vonta az illetőt, az azt válaszolta, hogy vállig érő haja miatt azt hitte, hogy zsidó. (Miközben Létmányi valóban zsidó volt, de sohasem viselt sárga csillagot, s nem deportálták még negyvennégyben a németek sem. Feltehető, hogy ősei rég kikeresztelkedtek, s emiatt magyarnak számított.)

Már ennél fogva is érthető, hogy az őrsparancsnok megérkezése után nyomban kiengedte és elnézést kért. Ami később kiderült róla, az meg logikussá tette intézkedését. Mert a parancsnok kommunista, vagy

a párt rokonszenvezője volt, s végig kapcsolatban állt a tavankúti partizánbázis parancsnokával.

Dr. Létmányi pedig a letartóztatás után még népszerűbb lett.

Ennél fogva logikusnak tűnik az eset, amely állítólag 1945 elején történt. (Azért mondom, hogy állítólag, mert akkor már nem voltam Nagyfényen, s csak anyám elbeszéléséből értesültem róla, több mint két év múlva.) Az elmondás szerint a falu politikai vezetői nagy felhajtással bejelentették, hogy vasárnap nyilvános akasztás lesz, s felszólították a falu lakosságát, hogy minél nagyobb számban jelenjenek meg, mert az ő nevükben, vagyis a nép nevében háborús bűnöst, népellenséget fognak akasztani, aki együttműködött a megszálló hatalommal. Neve Létmányi István.

Az elmondás szerint össze is csődült a falu népe. A felállított bitófa előtt egy idegen, feltehetően szabadkai elvtárs ismertette Létmányi bűneit. Amikor befejezte mondanivalóját, a tömeg elkezdett zúgolódni. Hazugság, rágalom, amit beszélt, jóindulatú, becsületes embert akarnak akasztani a gazemberek! Fogjuk el, s ha már itt van az akasztófa, akasszuk fel őt. S az illető, állítólag csak nehezen tudott kiszabadulni a tömegből és megszökni.

Ha a mese igaz, akkor valaki, valószínűleg a kaotikus helyzetet magánkezdeményezésként akarta a bosszúállásra kihasználni, mert az új hatóság, bírósági ítélet nélkül ártatlan magyar emberek ezreit hurcolta el és ölte meg, köztük nagyfényieket – például két sógoromat: Lengyel Istvánt, Kiss Ferencet és még tizenvalahányat – de nyilvános akasztás nem volt divatban.

Dr. Létmányit pedig valóban letartóztatták, s az említett vádakkal bíróság elé állították. A jelek szerint azonban semmit sem tudtak rábizonyítani, vagyis ártatlannak találhatták, mert mindössze 3 évi börtönbüntetésre ítélték. Mivel az ártatlanság fogalmát a népbíróság nem ismerte, vagyis ilyen ítéletet sohasem mondott ki. Mert ez azt jelentette volna, hogy a rendőrség, vagyis a nyomozóhatóság tévedett. Olyasmit viszont a szocializmus akkori szakaszában el sem lehetett képzelni.

Dr. Létmányit hatvan évvel ezelőtt láttam utoljára. Nagyjából ötven évvel ezelőtt „majdnem” összetalálkoztunk Újvidéken. Akkor már a Magyar Szó újságírója voltam. Amikor Bodrics István kollegámtól – aki Létmányi gyerekkori jó barátja volt – egy nap azt hallottam, hogy Újvidéken van. A Testvériség-Egység Könyvkiadó Vállalatnál járt egy fordítása ügyében, amit a kiadó fog nyomtatni. Jakov Ignjatović Örök vőlegényéről volt szó, amit Létmányi, illetőleg Czakó Tibor lefordított magyarra.

Üdvözölt, mint Bodrics mondta, nagyon szeretne látni, de nem találkozhatunk. Bodrics kollegának bizalmasan megmondta, attól tart, hogy a találkozás kedvezőtlenül befolyásolhatja karrieremet.

Akkor nem értettem és őszintén szólva, kissé meg is nehezteltem egykori önzetlen jótevőmre. De két-három év múlva rájöttem, talán nem is volt egészen alaptalan a túlzottnak hitt óvatosság. Mert Varga László, a Magyar Szó főszerkesztője egy napon magához hívatott mint helyettesét, és utasított, hogy menjek el Szarajevóba, vagy küldjek oda megbízható riportert. Mert le kell leplezni valami Létmányi István gyógyszerészt, aki káros politikai tevékenységet fejt ki a rezsim ellen. Magyarkodik. Maga köré gyűjtötte a Szarajevóban élő magyarokat, magyar kultúrkört hozott létre és megengedhetetlen politikai cselekményeket követ el.

Nem akartam hinni a fülemnek. Varga László, mintha csak rendőrségi dossziéból olvasta volna, szinte szó szerint azokat a vádakot hozta fel dr. Létmányi ellen, amelyekkel kb. tizenöt évvel ezelőtt terhelték, s amelyekre a bíróság akkor sem talált megfelelő bizonyítékokat. Kivéve azt, hogy hazafias verseket írt.

Az első reakálásom magamban az volt, hogy nyíltan visszautasítom a megbízatást. Elmondtam Vargának, milyen ember Létmányi, hányszor hurcolták már meg ártatlanul, s hogy életem legnagyobb jótevője, akinek szinte mindent köszönhetek, legfőképpen azt, ami vagyok és aki vagyok. Hogy a legnagyobb aljasságot követném el, ha megtenném, amivel meg akar bízni.

S egyben, természetesen bejelenteném lemondásomat. Tisztában lévén azzal, hogy a visszautasítás következménye nemcsak addig terjedne ki, hanem az újságírástól is el kellene köszönnöm. Mert a visszautasítás ez esetben nem fegyelmi, nem munkaköri vétségnek, hanem a párt politikájával való szembehelyezkedésnek minősülne.

Megfordult a fejemben az is, hogy ezzel még nem szakadna rám az ég. Akkor már volt tanári diplomám, s tudtam, hogy Újvidék nem bővelkedik általános iskolai magyartanárokkal. Hatala Zoltán kollegám jelenleg éppen ezt az utat járja. Még ha fele akkora fizetéssel is. Viszont tudtam azt is, hogy Varga tekintélyes és főleg befolyásos tagja a városi művelődési és oktatásügyi bizottságnak, s ez sem menne simán.

Aztán éppen dr. Létmányi szavai jutottak eszembe, melyeket akkor mondott, amikor „ifjú hévvel” valamire túlságosan hevesen reagáltam. Mármint, hogy a bölcs ember, ha csak egy módja van rá, nem dönt pillanatnyi érzelmei és felindulása alapján, hanem

minden gondjára igyekszik „aludni egyet”. Akkor már 32 éves voltam, nő, egy négyéves gyermek apja, s ilyenkor az ember megpróbálhat bölcs is lenni.

Így tettem én is, lenyeltem a gombócot, s nem szóltam Vargának semmit. Amit úgyis lehet tekinteni, hogy tudomásul vettem a parancsot, vagyis a megbízatást és intézkedni fogok.

A következő két hét izgalmas várakozásban telt el. Semmi okos nem jutott eszembe, Vargát jól ismertem, tudtam, hogy nem úszom meg, nem hagyja annyiban a dolgot. Akit mint funkcionáriust a pártvezetés azért vezényelt hozzánk, hogy „rendet csináljon”, vagyis helyre hozza a fegyelmet a túl liberális, a szabadelvűség felé eltolódott szerkesztőségünkben. S akiről már forgalomban volt az az élce, hogy ha valaki bemegy hozzá egy kis „fejmosásra”, az általában saját véleményével megy be hozzá, de Varga véleményével távozik onnan.

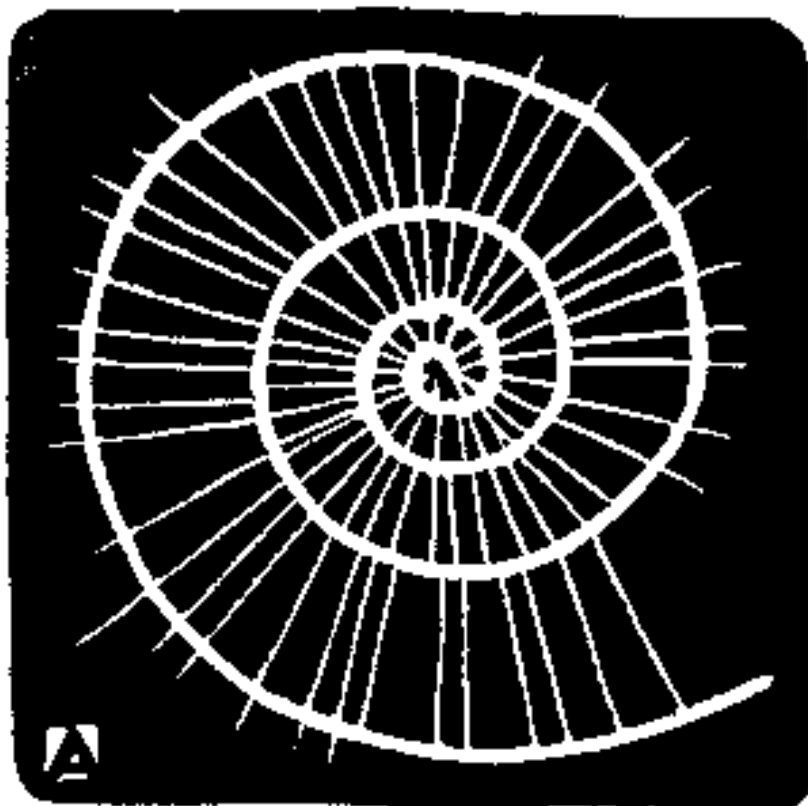
A harmadik héten csodálkoztam és gyanakodtam, lehetséges, hogy Varga mégsem olyan eltökélt Létmányi meghurcoltatásának szándékában, hogy a dolog vége mégis az lesz, úgy tesz, mintha

elfeledkezett volna beszélgetésünkről, s „futni hagy mindkettőnket”. Aztán megtudtam, hogy ég a lába alatt a talaj. A szerkesztőségi irányítási módszerével, az emberek iránti viszonyulásával való általános elégedetlenség olyan fokot ért el, hogy robbanáshoz vezetett.

A legelégedetlenebbek, leginkább megsértettek és megalázottak petíciót szerveztek és küldtek az alapítóhoz, szinte az egész szerkesztőség aláírásával, melyben követelik Varga László főszerkesztő leváltását. S csoda történt, az alapító elfogadta a követelést. Általános szerkesztőségi szavazás feltételével a kollektívára bízta, hogy leváltja-e Vargát vagy sem.

A kimenetel nem volt kétséges, Varga távozott a szerkesztőségből, s így én maradhattam.

Ilyesmi akkor Jugoszláviában sehol sem fordult elő. Azt hiszem, Varga volt a szocialista világ egyetlen főszerkesztője, akit saját szerkesztősége demokratikus úton, általános szavazással váltott le.

Fotó: I

István

Sorsmozaik 2.

Apám bűne

Amikor 1979 őszén, néhány év tanároskodás után bekerültem a zentai Történelmi Levéltárba, már nem valamikori osztályfőnököm és történelemtanárom, a tehetséges, testestől-lelkestől a levéltártudománynak élő Dobos János volt ott az igazgató. Beszélték, hogy az akkor igen nagy port kavarázó Gordos—Vicei-ügyben valaki(k)nek nem tetsző véleménynyilvánítása miatt váltották le a posztjáról. Helyette az évek óta ott dolgozó titkárnő, V. V. végezte az intézmény irányítását mint ügyvezető igazgató. Közben folyt a megfelelő, diplomás direktor utáni keresés, válogatás.

Miután egy év gyakornoki munka elteltével lettem a levéltárosi szakvizsgát, „megértem” a feladatra, akár a legelső személy is lehettem volna a munkahelyemen. (Tevékenykedett ugyanakkor már ott néhány éve egy szorgalmas, rátermett, egyetemet végzett magyar fiatalember, de meggondolatlanul írt egy verset, ami miatt börtönbe is került – megbélyegezték egész életére).

Megvolt tehát a képesítesem, beszéltem az államnyelvet, mégsem nyújtottam be a kérvényemet a már több ízben kiírt pályázatra. Munkatársaim és az otthoniak biztatása ellenére sem vállalkoztam egy kultúrintézmény vezetésére, mert elsősorban akkor még kérték a megfelelő politikai viselkedésről szóló igazolást, az akkori egyetlen pártnak pedig semmi módon nem akartam hű tagja lenni, másrészt nem ismertem ki magam a gazdasági ügyekben. Gépkocsivezetői jogosítvánnyal sem rendelkeztem, anélkül pedig az öt község területén működő intézmény élére nem állhattam. De figyeltem az eseményeket, gyakran érdeklődtem, van-e megfelelő jelentkező. Egyik efelőli kérdezősködésemre az akkori „ügyvezető” megjegyezte:

- Nem egyszerű dolog ám ide megfelelő embert találni! Te például bármennyire is igyekeznél, megfelelő diplomáddal, négy nyelv tudásával sem lehetnél sosem igazgató! És tudod, miért? Mert kartont vezetnek rólad, illetve az apádról a belügyi szervekben!

Ezen én akkor nem is ütköztem meg. Tudtam, hogy az édesapámnak sok összetűzése volt az állam embereivel, mert magyar ügyfeleinek kiharcolta

anyanyelvünk használatát a bíróságon azzal, hogy beadványait magyar nyelven írta. Arról is hallottam, de másoktól, hogy közvetlenül a háború után valami miatt csak néhány hónapot dolgozott megválasztott bíróként a zentai bíróságon.

Otthon ilyen dolgokról sohasem esett szó, szüleim előttünk politikáról, kisebbségi helyzetünk bajairól nem beszéltek. Esetleg csak röviden, ha már nem lehetett kikerülni, viccesen, ironikusan, burkoltan, mint a fentebb elmondott történetben.

A kérdésemre, hogy otthon vajon miért nem lehetnék én igazgató, ha éppen szeretnék, édesapám, aki már akkor nagyon beteg volt, és a következő év tavaszán meg is halt szegény, csak legyintett. Nem törődött ő akkor már ilyen apróságokkal.

Hanem aztán, néhány év múlva, levéltári anyag selejtezése közben rábukkantam apám bűnjelére a Vp 1352/1945-ös, Oduzimanje prava glasa – Választójog megvonása jelzésű bírósági tárgyban. És ha igaza volt V. V.-nek, egyszer csak megtudtam, miért nem lehettem volna sosem igazgató, próféta a saját hazámban. (Szintén egyetemet végzett férjemnek, aki viszont érzett magában annyi szakértelmet, felkészültséget és bátorságot, hogy egy nagyvállalat élére álljon, rögtön, a kérvénye beadásakor tudomására hozták, miért nem juthat felelős pozícióhoz: mert nem támogatta példamutatóan a sok év után végre visszakapott államkölcsönből Szerbia villanygazdaságát. És kinek szűrt ez szemet? Az egyik legjobb kollégájának, gyerekkori barátjának!).

Nos, rábukkantam egy kis megbarnult cetlire a fent említett borítóban. Idézem, hiszen rövid, de súlyos dolgot tartalmaz, magam is éreztem, mert alig tudtam a kezemben tartani:

„Bács-Bodrog vármegye alispánjától. 30.095/alisp. 1944.

Tárgy: Zenta megyei város képviselő testületének kiegészítése.

Zenta megyei város polgármesterének előterjesztésére az 5440/1941. M.E. számú rendelet 10. paragrafusának 2. bekezdésében biztosított jogom alapján Zenta megyei város képviselő-testületének tagjává kinevezem. Zombor, 1944. július

hó 5-én. Alispán Bajsai T. címzett: Dr. Szőcs Kálmán, ügyvéd, Zenta.”

Nagy érdeklődéssel olvastam át a periratokat. Fény derült arra, hogy apámat ugyan tényleg felterjesztették a város képviselő testületi tagságára, ám szavazati jogától való megfosztása ellen írt fellebbezéséből az is kiderül, ez kérése nélkül történt, a gyűléseken nem is vett részt, ám a fellebbezését az 1945. október 13-án kelt bírósági végzésben mégis visszautasították, és a szavazati jogát továbbra sem kapta vissza. Hasonló elutasító határozat született 1946. szeptember 27-én is a zentai Városi Népbizottság Elnöksége hivatalában (17645/1946. iktatószám), miszerint „...a zentai Városi Községi Népbizottság úgy határozott, nem adja vissza dr. Szőcs (Kálmán) Kálmán zentai ügyvédnek a szavazati jogát, mert a Bizottság megtartja a Végrehajtó Bizottság, a Szavazólistákat Összeállító Bizottság és a zentai Járási Népbíróság elsődleges álláspontját, amely alapján elvették a szavazati jogot, mert nevezett eddigi munkájával nem bizonyította be, hogy megérdemli, hogy a bizottság megváltoztassa róla eredeti véleményét... Saját kezű aláírás: Molnár Gábor József, a Városi Népbizottság titkára és Rác Vince, a Városi Népbizottság elnöke...” (A szerző ford.)

Ejnye, ejnye, édesapám! Hát nem arra tanítottál, neveltél bennünket, hogyha megrónak, megintenek, alázatosan kérjünk bocsánatot, szálljunk magunkba, és javuljunk meg?! Lám, Te nem alkudtál, inkább otthagytad szülővárosod bíróságát, elástad magad Adán a bérelt kis udvari irodádban, továbbra sem viselkedtél szépen, hanem dacoltál a regulákkal, rendületlenül kopogtattad az Amerikából kapott magyar betűs gépeden a kérvényeket, feljelentéseket, szerződéseket! Nem lettél sztárügyvéd, csak szegény klienseid foglalták imába nevedet, akiknek ingyen is segítettél!

Hát ezt a bűnödöt örököltém én, ez derült ki rólad, rólam, amikor a levéltár „v. d”-je a politikailag tiszta magatartásom után érdeklődött, ha érdeklődött...

U.i.

A napokban került ki a nyomdából Molnár Tibor: A zentai bíróság 135 éve című könyve (Dudás Gyula

Múzeum- és Levéltárbarátok Köre, Zenta, 2007). A fentiekről a következőket olvasom benne:

“A munkaviszonyok rendezéséről szóló törvény (Zakon o rešavanju radnih odnosa) értelmében a körzeti és járási népbíróságokon háromtagú munkaügyi bírói tanácsok alakultak, melyek a munkáltatók és a munkavállalók között fölmerülő, illetve a munkaviszonyokból eredő pereket voltak hivatottak tárgyalni és rendezni. Zentán ez a bírói tanács 1945. augusztusában alakult meg dr. Szőcs Kálmán elnökletével.” (215.o.)

Továbbá: “Néhány hónapos munka során kiderült, hogy a járási népbíróság NEM MINDENBEN A HATALOM ELKÉPZELÉSE SZERINT (kiemelés tőlem) látja el feladatát. Ennek kapcsán 1945. október 3-án a Városháza nagytermében együttes ülést tartott a Városi (Gradski) és a Járási Népbizottság (Sreski narodni odbor), melyet Rác Vince - a Városi Népbizottság elnöke - vezetett. Napirenden szerepelt a Járási Népbíróság kibővítése és átszervezése, valamint népi ülnökök - esküdtbírák (narodni prisuditelji - sudije porotnici) kinevezése. Az ülésen kritikával illették dr. Dimitrije Bešlin elnököt és dr. Szőcs Kálmánt, aminek egyenes következménye volt leváltásuk.” (216. o.).

Könnyen helyettesítették őket, hiszen szintén e könyv tanúsága szerint: “Bíróvá vagy népi ülnökké választható volt minden jugoszláv állampolgárságú személy, AKI VÁLASZTÓJOGGAL ÉS FEDDHETETLEN ELŐÉLETTEL RENDELKEZETT (kiemelés tőlem), valamint a népfelszabadító mozgalom elkötelezett híve volt. A bírók jogi végzettsége ekkor még nem volt követelmény,... a jogi végzettséggel még nem rendelkező megválasztott bírák számára jogi tanfolyamokat szerveztek. A jogi végzettséggel nem rendelkező bírák közül sokan - mivel gimnáziumi érettségivel rendelkeztek - beíratkoztak a jogi egyetemre, és munka mellett tanultak.”

Én már, jelentem, kezdem érteni a dolgokat és összefüggéseket...

Zenta, 2007 decembere

Levélféle Vári Fábián Lászlónak Mezővárba

Lerogyva ama halomra, ott, Fehérvárott, vajon most Gyóni Géza miről álmodik? Bronz teste, minden bizonnyal, hangtalan úgy vacog, mint azé a másik szerencsétlené, akinek szétroncsolt tetemét a kenyérszelet-haza térképével takarták le egy vasúti megálló várótermében...

Hangtalan vacog, mert most december van, annak is a legvége. Egy századvégen, mi több: ezredvégen alig túl, egy újabbnak mondott ezred küszöbén, amely nem hozott megnyugvást, sem tisztánlátást.

December van, és annak is az utolsó napjai. Az év majd lassan átfordul egy másikba, a tölgyek és a fenyők némán, mozdulatlanul állnak a kálvária körül – és előtt. A tölgyek félkörben, a szürke égbe meredező ágaikkal és vaskos törzseikkel óvják, mintegy beborítják Krisztust a kőkeresztben. Testükből palástot borítanak a mezítelen testre, a keresztre, és ennek a palásznak a melegéből jut a két latornak is. A jobb latornak, meg a bal latornak. A stációk kötötőjén hó, a földben, a kálvária földjében giliszták és vakondok surrannak, a cserebogarak meg tovább álmodják a nyárvégi álmukat. A fenyők, az egykori karácsonyfák, innen, az udvaromból, fölül emelkedvén a téglafalon, egyszerre figyelik a kőkereszteket és engemet.

Hát, így vagyunk, testvérem a kirekesztettségben. Vagyunk, és kissé szomorkodunk. Mert mi megint kimaradtunk. Úgy, mint egykoron *a szemfényvesztő doni hómezőkön* Elek bátyád és Jóska bátyám valahogy lemaradt a hazafelé tartók közül. Nem pontos a szó: nem le-, hanem elmaradtak ők. És velük együtt elmaradtak az évek, amelyeket az itthoniak a várakozásban töltöttek. Az örökös várakozásban, hogy egyszer csak hazajönnek, tíz év, húsz, vagy akár harminc év után, de mégis megérkeznek. Szőrösen-szakállasan, csontsoványan, a vállukon a köpenyük,

amelyen itt-ott a golyó ütötte és a moly rágta lyukak, a tarisznájukból pedig előkerül a háborús szuvenír: a konzervdobozból összefabrikált ágyú, a csajka, a fakanál, és szinte hihetetlen: egy átlótt légelhárító golyó... De ők nem jöttek – és nem megyünk mi sem oda, ahol akár cukrászdát is nyithatnánk, mondjuk Bécsben... Ülnénk a cukrászda teraszán, jófajta kávékat szűrészölgetnénk, miközben inasaink a sokféle úri népet szolgálnák! Nagy idők nagy tanúira emlékeztvén csak török kávé innánk, meg azért néha bort is.

De mi nem megyünk sehova! Maradunk ott, ahol voltunk, ahol vagyunk ide s tova kilenc évtizede. Mert voltak, akik ezt akarták. Mert voltak, akik ezt így akarták. Maradunk a kirekesztettségben, mert Európa, a céda így akarja. Mert ezt akarják bódultságukban a festett cafkák, a nyegle szépiúk, azok, akik oly bátrak, hogy bátorságukban felgyújtják a szegedi dóm előtt a szalmabetlehemet, leköpi a Kossuth-szobrot és ledöntik a sírkereszteket. Bátrak ők, nagyon bátrak!

Felétek nemrég a *Tisza jegei egymást tiporva zajlottak*, méteres hullámokat vetve öntött el mindent a tajtékzó víz, fölöttünk meg *a légmező ólomvércsékkel volt tele*. Ebben a szürkülő félhomályban próbáljuk feledni a rianó jégtáblákat és a vijjogó vércséket. Felednénk, de nem lehet, mert felnőtt ember nem feledhet. – Csak emlékezik, és emlékeztet. Akkor is, ha tudja, mint hajdan volt próféták és bölcsek, a szava most a hófödte mezőkbe kiált.

...És tudja azt is, hogy feje fölött, a kőszürke ég mögött ott van a Tejút és a Göncöl hét csillaga, és olykor maga Gyóni Géza, *a Göncöl parádés kocsisa*.

Horgos, 2007. december 31.

Versek

Könyörgő szóra

Bata Jánosnak Délvidékre

Sarokvasas, durva
 bakancsok, mázsás ragadozók
 talpának nyomai között,
 hazulról elszökött kisgyermek
 mezítelen lábnyoma, HAZÁM
 fölé kifeszítették a
 meggyalázott lobogót.
 Nap nem éri a földet!
 A gyökerek a mélység
 felé sikoltoznak,
 állatkerti pavilonban
 a rácsokon, tetemeinkre
 várnak a *gondozottak*...
 Tömegsír lennél kis ország,
 ha Mária könyörgő szavára
 a szemfedőnek szánt lobogón
 lyukat nem vág az Isten...

Uzsoki őriző

Itt bújsz meg kertemben,
 mi új otthonod lett,
 földig hajoló páfrányok ölében.
 Csak ők hallgatják ámulva,
 onnan, a messziből hozott üzeneteket.
 Itt növekszel ezután a
 pompázó tűztövis, az úrias
 ezüstoffenyő és a szépasszony jázmin
 között, minden tavaszban friss mosollyal,
 hencegőn nyújtózkodva, törekeny
 ujjaidért lehajló barátaid féltésében.
 Kiket – tudod – utolérni csak
 akkor fogsz, ha azok elbarnulva,
 hangtalan, lassú szenvedésben,
 halálukban is egyenesen
 utat adnak neked a Fény felé,
 hogy megköszönhesd életed.
 Őrizd, kis fenyő, az Uzsoki hágóról
 az árvaság üzenetét, s a földből nyert
 ezer éves, éltető emlékeket.
 S emlékeztess arra is,
 ki új hazát
 talált, s adott neked.
 Szíve e földé...

A nagy elvárások és a még nagyobb illúziók kelepcéjében

A mindennapi élet egyéni szintjén mindenki a maga szubjektív megítélése szerint osztja az embereket „jókra” és „rosszakra”. Ha tovább közelítünk a valósághoz, azt tapasztaljuk, hogy embertársainkhoz, utcai ismerőseinkhez, munkatársainkhoz fűződő viszonyunkat akaratunktól függetlenül is minősítjük. Az egyéni tapasztalatainkból merítjük ismereteinket, s azt mondjuk: ez „jó szerb ember”, az „rossz szerb ember”. A magyar embernek nem jut eszébe, hogy olyan valamit mondjon, miszerint „minden szerb rossz ember”. Az, hogy valaki szerb, önmagában nem tesz senkit sem jó, sem rossz emberré a magyar ember szemében. A magyar egyéni rokonszenv vagy ellenszenv alapján ítélkezik az emberekről. A szerbben sem törzstagot lát, hanem egyszerűen individualizál.

Bár minden ítélet nagyon szubjektívnek és megfoghatatlannak tűnik, létezik mégis egy objektív mérce a „jó és rossz” (szerb) ember megítélésére: ki az, aki az embertelen körülmények között is képes megmaradni segítőkésznek minden embertársával szemben, ki az, aki ember az embertelenségben, ki az, aki emberi tulajdonságokat és értékeket ápol, és nem ad utat magában az állatinál tudatosan állatibb atavizmusnak.

Láttunk három-négy balkáni öldöklést, de érzékszerveink nem tompultak el, tudjuk, ki mire képes, és aszerint válogatjuk meg barátainkat a szerbek között. A magyar ember biztos történelmi tapasztalatok alapján kialakult – objektíven hiteles – magatartása, hogy emberirtó testvérháborúban és polgárháborúban nem tud többé részt venni, mert az ilyen módon kierőszakolt megoldás helyénvalóságát kétségessé teszik a legnagyobb áldozatok, miközben az emberi szellem líderccé változik, s hosszú ideig önkínzásként, akár rettegésig fokozódó rossz közérzetként működik. Ez nem a magyar ember lelkivilága, ettől őt eltávolította a veszteségekből fakadó tanulság, a társadalmi fejlődés és a civilizációs javakra és értékekre való fogékonyság.

Nem így a szerbeket. Ők az értelmiségi elit szintjén dicsekednek, hogy „a mi népünk, ha kell, akár évtizedekig is képes kizárólag krumplin élni”, vagy a

politikumból jól ismert „ha nem is tudunk mi dolgozni, verekedni mindenkinél jobban tudunk” szállóigévé változott népi bölcsességet hangoztatják, amely a régi „vadrác” vagy „a szerb Európa legnagyobb mértékben és legtöbb esetben viszályszító eleme” sztereotípiáját látszik igazolni.

Bizony, közösségi szinten tehát továbbra is rosszul állnak a „szerb ügyek”. A közösségi szint nem más, mint a politikai akaratához kötődő életérzés és elvárás. E tekintetben a szerbek és viszonyuk a közösséghez a társadalompatológia szférájába tartozik. Már több mint száz éve a legkülönbözőbb beteges jelenségek figyelhetők meg körükben. Képtelenek egy betegség tüneteitől úgy megszabadulni, hogy ne ütközne ki két újabbnak minden tünete.

A politikai elit által rosszul nevelt nép előbb-utóbb gyógyíthatatlan beteggé – és gyógyulásra képtelenné – válik.

A szerbek a közösségükhöz kötődő látható és láthatatlan viszonyaikban, a nemzetük iránt táplált lelki elvárásaikban, politikai életérzésükből és vakbuzgóságukból következően mindnyájan továbbra is Nagy-Szerbia eszményének rabjai, Dušan cár birodalmának újbóli eljövételében hisznek, egy nemzeti és politikai kisebbségtől is megszabadult (tehát erőszakkal megtisztított), csupán szerbek által lakott Szerbiában éreznék jól magukat. Ez az ő zűrzavaros közéleti gondolkodásuknak, de mindenekelőtt az értelmiség mulasztásainak, sőt bűneinek tudható be. Egy ilyen kis nép birodalmi észjárású s világtörténelmi szerepben tetszeleg – s egyszer államnemzet akar lenni, másszor tiszta nemzetállamot akar létrehozni.

A szerb politikai közgondolkodásban csupán aszerint vannak különbségek, ki hogyan szeretné megvalósítani a virtuális elvárásait: Oroszország „segítségével”, a szláv országok „szövetségével”, vagy a Nyugat „jóakaratából”, „megújuló” francia rokonszenv segítségével, kedvező nemzetközi körülmények egyoldalú kihasználásával, mindenekelőtt a nemzeti kisebbségek (most már álszentül polgári) elűldözésével, kiirtásával, erőszakos beolvasztásával – mert e nélkül a szembesülés nélkül nem erősödhet

meg ismét az „igazi szerb lelkiség”, tehát itt kell kezdeni!

A szerb társadalomban az a legbetegebb, akinek a legnagyobb a felelőssége: az értelmiségi és politikai elit már száz éve beteg. Képtelen megelni „a boldog nemzetérzéshez vezető utat” – s ez rettenetesen riasztó. Hogyan tud egy nép így élni, alkotni? Állandóan csak valamire várni és újból várni? Valamit kívánni! Állandóan elmulasztott lehetőségekről beszélni, s újak után leskelődni? A kívülállónak nézni is borzasztó.

A szerb társadalomban a kor és a gyorsuló idő által támasztott követelmények, a növekvő igények emberformáló arculata nem játszik semmilyen szerepet. A szerb értelmiségi és politikai közélet lehurrogja, majd kiközösíti azokat a „falkától” véletlenül eltévelyedett nemzettársait, akik „engedékenyek” a magyar nemzetiséggel szemben, mert erősnek és határozottnak kell lenni (lásd a temerini ítélet, a horgosi gyilkosokkal történő cinkos összekacsintás, a temetők és a sírgyalázók védelme stb.). A magyar nemzetiségben nem szabad politikai partnert látni, vele partneri viszonyt ápolni, fenntartani és fejleszteni. Ez a szerb társadalom előjoga.

A szerbek (a kormánypártok, az ellenzékiekkel együtt) tragédiának fogják fel, hogy a magyarok szavazataival Szerbiában lehet győzni vagy veszíteni a választásokon, meg lehet dönteni a kormányt (a történelmi VMDK mint a „mérleg nyelve” többször is odahathatott volna, hogy a kormány megbukjon). Számunkra ez borzasztóbb, mint az, hogy olyan Szerbiában kell élnünk, amelyben két ember közül sohasem tudjuk melyik is az, aki még látni sem akar bennünket, s ki az, aki el akar üldözni bennünket a szülőföldről, vagy netán fel akar koncolni bennünket. Milyen merényletre készül? Mikor? Lehet-e ellene védekezni?

Ha mi magyarok és más nemzeti kisebbségek nem lennénk a politikai hatalom mérlegének a nyelve, Szerbiában már réges-régen politikai önkény alakult volna ki a saját politikai kisebbséggel szemben, emberirtó hajsza lenne a politikai „többségben lévő” és a „kisebbségben lévő” szerbek között. Ez borzasztó rossz lelki bizonyítvány a szerb értelmiségi és politikai elit mulasztásairól, a „čarši” (piaci) jellegű társasági életről – arról, ahogyan teljesen azonosult a társadalom legalantasabb törekvéseivel, értékfőfogásával. Rettenetes, hogy ez a szerb értelmiségi és politikai elit képtelen önmagával szembesülni. Számára ismeretlen az önmegismerés és a megújulás állandó kötelessége. Egy évszázad óta ugyanazt ismétli.

Az álszent polgári frázisokba és közhelyekbe burkolódzó szerb értelmiségi és politikai elit

legszívesebben elhallgatná a szerb nép előtt azt a „szégyent”, hogy Szerbiában a magyarok szavazataival választották meg a köztársasági elnököt. Ezt teszi a kormánypárt is, amelyből való az elnök. A néhai Zoran Đinđićet kivéve, le szeretnék tagadni a szerbiai magyar kisebbség létezését. Ezt teszik a szépirodalomban, a tudomány különböző területén, az ezerszer bűnös sajtóban és könyvkiadásban, az elektronikus médiában.

A mérhetetlenül bűnös, önámító média szerint a szerb népnek egy öngazoló arcképet kell kialakítania magáról, amely a kívülállók másféle értékelését eleve tévesnek tartja, nincs is rá szüksége, hiszen a számára örökkévaló pravoszláv eszményekhez igazodik.

Ha csak egy kicsit is reális lenne a szerb értelmiségi és politikai elit önértékelése, hálával tartozna annak a magyar nemzeti kisebbségnek, amely okosan emlékezteti arra, hogy a jövőben könnyen megismétlődhet 1389 (mint ahogyan 1526 is), mert a globalizálódó világ a kis népek számára nemcsak áldás, de nagyon nagy veszélyeket jelentő folyamatok elindítója is, amelyeknek negatív hatásait külön-külön nem fogják tudni kivédeni, csak szoros összefogással és együttműködéssel. Nem elég ezek után csupán azt mondani, hogy a szerb értelmiségi és politikai elit mély eszmei válságban van, értékzavarral küszködik. A közkedvelt: „pusti ga more, ko ga j..e!” („hagyd a csudába, le se b...m”) felelőtlen észjárás nem helyettesítheti a felelős közgondolkodást. És nem helyettesítheti az örökös múltidézés, mélabús mítoszok kiagyálása sem. A szerbeknél (lehetséges, hogy sok magyarnál is) a múlt idézése mindig kínos érzéseket, rossz közérzetet jelent, ahelyett, hogy az öröm forrását is meglátnák benne.

Az államnemzet rögeszméjén alapuló és területi terjeszkedéssel párosuló birodalmi észjárás (nagyzási hóbort a politikai elvárásokban) továbbra is szervesen párosul a kisebb, de „tisztá” (nemzeti kisebbségektől megszabadított) szerb „nemzetállam” szerényebb vágyálmával. Mindkettő mint váltóáram járja át a teljes értelmiségi és politikai élet láthatatlan felszín alatti közlekedési edényrendszerét és kommunikációs útját. Az intézményekben álcázva, a társasági szinten annál inkább leplezetlenül. A szerb nép ettől a fertőzött álértelmiségi és politikai zagyvaságtól önerőből (az Európai Unió segítsége nélkül) nem fog tudni megszabadulni. Minden erre törekvő próbálkozást a politikai és civil szférában azonnal elszigetelnek, hatástalanítanak. (Szerbiában a civil szerveződési formákat és kezdeményezéseket már a kibontakozásuk kezdetén ellehetetlenítik, erkölcsileg

lejárattják, nevetség tárgyává teszik. A civil szféra romokban áll!) Épeszű ember sem saját magának, sem más nép számára nem kívánhat rosszat. Csakhogy gyakran ezt teszi, mert rosszul nevel a történelem. A kis népek számára a legnagyobb illúziót és a félrenevelés veszélyét a nagy népek gonoszul játszadozó ígérgetései rejtik. Szép számban vannak a szerb nép soraiban olyanok, akik az értelmiségi hivatást és a politikai közéletet mint szerencsejátékot fogják fel. A leginkább törzsi gondolkodású nép így esik az önmaga ásta verembe. A szerencsejátékban szinte mindenki veszít, s csak egy nyer, s ez az egy mihelyt nyert, rögtön hátat fordít a törzsének.

A szellemi lustaság jellemző a szerb értelmiségi és politikai elit egészére. Kell ezt tudni, mert a szerbekkel „egy csónakban evezünk”. Tetszik ez nekünk vagy sem, akarva-akaratlanul ki vagyunk téve minden szeszélyüknek.

A szerb értelmiségi és politikai elit nemzetiségi politikája továbbra is elvtelen. Fő jellemzői: a) az alattomos nacionalista szűkkeblűség; b) az elvek közt ravaszkodóan és ostobán válogató „intézkedés”, „rendelkezés”, „törvényalkotás”; c) minden cselekedetet mindig átható bűnös halogatás (majd az idő múlása nekünk kedvez, s végleg felszámoljuk ezt a szerb politikai akaratot „gáncsoló-akadályozó” kisebbséget).

Olvassuk csak el ismét, mit is mondott Szerbia nemzeti kisebbségeinek fő felelőse, Petar Lađević. (<http://www.magyar-szo.co.yu/arhiva/2007/07/07/main.php?/b18.htm>) A kisebbségi minisztertanácsi megbízott azt mondta, hogy a magyar autonómiakövetelések (abban a formában, ahogy azt

a pártok, civil szervezetek és értelmiségiek elképzelik) „mélyen rasszisták”.

Szó szerint így: „mélyen rasszisták”.

Csak a szerb javaslatok nem rasszisták!

S e javaslatok mit kínálnak? Semmit! A halogatás és kivárás taktikáját. Örökös tömeges hiányérzetet a magyar nemzeti kisebbséghez való kötődésben és a „kifogás-gazdálkodás” mesterszabóját szerb részről. Tudjuk jól, milyen ez a politika. Ez a politika a „van kalapács, de nincs szög; van szög, de nincs kalapács; van kalapács és szög is, de nincs deszka; van kalapács, szög és deszka is, de esik az eső” – az újabbnál újabb, vég nélküli kifogásokkal való előhozakodás és hivatkozás kiapadhatatlan politikája. Szerbia nemzeti kisebbségeivel szembeni politikájának továbbra is célja: a) a magyar kisebbség politikai erejének a megtörése; b) a népesség szórványosítása; c) s végül erőszakos felszámolása.

Ki emlékszik már arra, hogy Szerbiában a XIX. században nemcsak megszálló török katonaság volt, hanem békés török kisiparosok, kereskedők – egy színes etnikumú városi népesség? Hol vannak? Sehol!

A bűnös kisebbségi politika ismét képes lesz ez alkalommal a magyar etnikum felszámolására Szerbia területén, csak egyre nem lesz képes: annak megakadályozására, hogy Szerbia területén újabb jelentős politikai súllyal bíró kisebbségek szervezkedjenek. S akkor a szerbek kezdenek ismét előlről! De akkor már jóval műveletlenebb, civilizálatlanabb, kultúrálatlanabb kisebbséggel, amely azonban ismét semmissé teszi a szerb politikai akaratot az addigra már még fejlettebb európai népek között.

SKOTRAN

Kopjafa a Tisza-parton

Újabb emlékművet állítottak Zentán az 1944-ben kivégzett ártatlan áldozatok emlékére. A felsővárosi köztemetőben 1994-ben kialakított emlékhely (Valkai Zoltán műépítész alkotása) mellett ez a helységünket is sújtó bolsevista népirtásra emlékeztető, második maradandó alkotás, amely – a korábbival ellentétben – azon a helyen áll, ahol a túlnyomórészt magyar nemzetiségű zentai áldozatok (65 személy) tömeges kivégzése történt, azaz a tiszai árvízvédelmi töltés és a folyó medre közötti ártéren az 1944. november 10-ére virradó éjszakán. A helyszínen emelkedő, monumentális emlékmű Recskó Béla festő- és iparművész alkotása.

Az emlékműavatást kísérő rendezvényen Juhász Attila, Zenta polgármestere és Szloboda János nyugalmazott tanár és helytörténet-kutató mondott alkalmi beszédet. Az alábbiakban Szloboda János emlékbeszédét közöljük.

Tisztelt egybegyűltek, nagyra becsült gyászoló közönség!

Azért jöttünk ma össze ezen a gyászos emlékeztető helyen, hogy visszapillantsunk a múltba, felidézzük az immár 63 éve elmúlt véres ősznek és azoknak az ártatlan áldozatoknak az emlékét, akiknek egyetlen vétük a nemzeti hovatartozásuk volt, vagy hogy azt nyíltan megvallották.

Azon a kísérteties, esős novemberi éjszakán 65 szerencsétlen, megkínzott, dróthuzással egymáshoz kötött embert hurcoltak le a Népkert Tisza felőli végében nyíló vasúti aluljárón át az árvédelmi töltésre, majd onnan a keskeny erdősávban kiásott lövészárokból, s ott végül tarkólövessel mindannyiukat kivégezték. Nem hangzott el vád- és védőbeszéd, csupán az elvetemült, emberi mivoltukból kivetkezett „vérbíráóság” „kriv je” – „bűnös” szentenciája, majd a megfellebbezhetetlen ítélet: „smrt”, azaz „halál”.

A 69 bebörtönzött vádlott közül csupán egyet engedtek szabadon: Bruckner László vaskereskedőt, két halálraítéltnak sikerült kiszabadulnia és megszöknie az éj jótékony sötétségében, egyet pedig a börtönben „felejtettek” a gyilkosok, mivel az előzetes vallatás során kezét-lábát eltörték, s így nem tudott beállni a sorba.

Ám a Tisza-parton kivégzett áldozatokkal még nem zárult le a „halállista”, későbbi kutatások során kiderült, hogy azokban a napokban további 35 ártatlan zentai és Zenta környéki polgár vesztette életét gyilkosság áldozataként zömmel a Tisza-parti „Amerika Szálló” (később diákinternátus, majd egészségügyi intézmény) pincéjében, mások a város környékén vagy a II. világháború záróhadműveleteinek csataterain mint a partizánok által meggyilkolt munkaszolgálatosok. Emellett ide sorolhatók a magyar és a német hadseregnek a kilátástalan harcba belefáradt és magukat megadó katonái, továbbá a zentai kaszárnnyában őrzött hadifoglyok közül pontosan meg nem állapítható számú, de ötvennél mindenképpen több személy.

A legszörnyűbb azonban ebben a rémtörténetben az, hogy az áldozatokra, akiknek bűnösségét soha senki sem próbálta bizonyítani, egyszerűen rásütötték a „fasiszta gonosztevő” minősítést, amellyel fizikai elpusztításuk után még emléküket is megpróbálták eltörölni vagy meggyalázni. Róluk csaknem egy fél évszázadon át még megemlékezni, sőt nevüket kiejteni sem volt szabad. Senki sem tudhatta, hol és merre porladnak csontjaik, hozzátartozóik, barátaik, ismerőseik egyetlen szál virágot sem vihettek sírjukra, hiszen poraik nem a temető megszentelt földjében nyugodtak, hanem a Tisza medrében vagy az ártéri erdőkben, utak árkaiban vagy szántóföldeken. A rájuk való emlékezés pedig tilos, szinte már államellenes cselekménynek számított, hiszen a gyilkosok között voltak a köztiszteletben álló „felszabadítók” is, élükön a Keleten és Nyugaton egyaránt elismert marsallal, Josip Brozzal, akit egy névtelen ankét során a vajdasági magyarok is történelmük legjelentősebb személyiségeként jelöltek meg, noha Szabadkán 1945-ben tett látogatásakor elmondott beszédében – utalva a több ezer emberéletet követelő „tisztogatásra” – tréfásan megjegyezte: „Itt most egy kicsit kitakarítottunk.”

Annak idején, középiskolás korunkban azt tanították velünk, hogy „a munka tette az embert emberré”, azaz majomszerű ősünkből akkor lett ember, amikor az első követ vagy dorongot szerszámként megragadta.

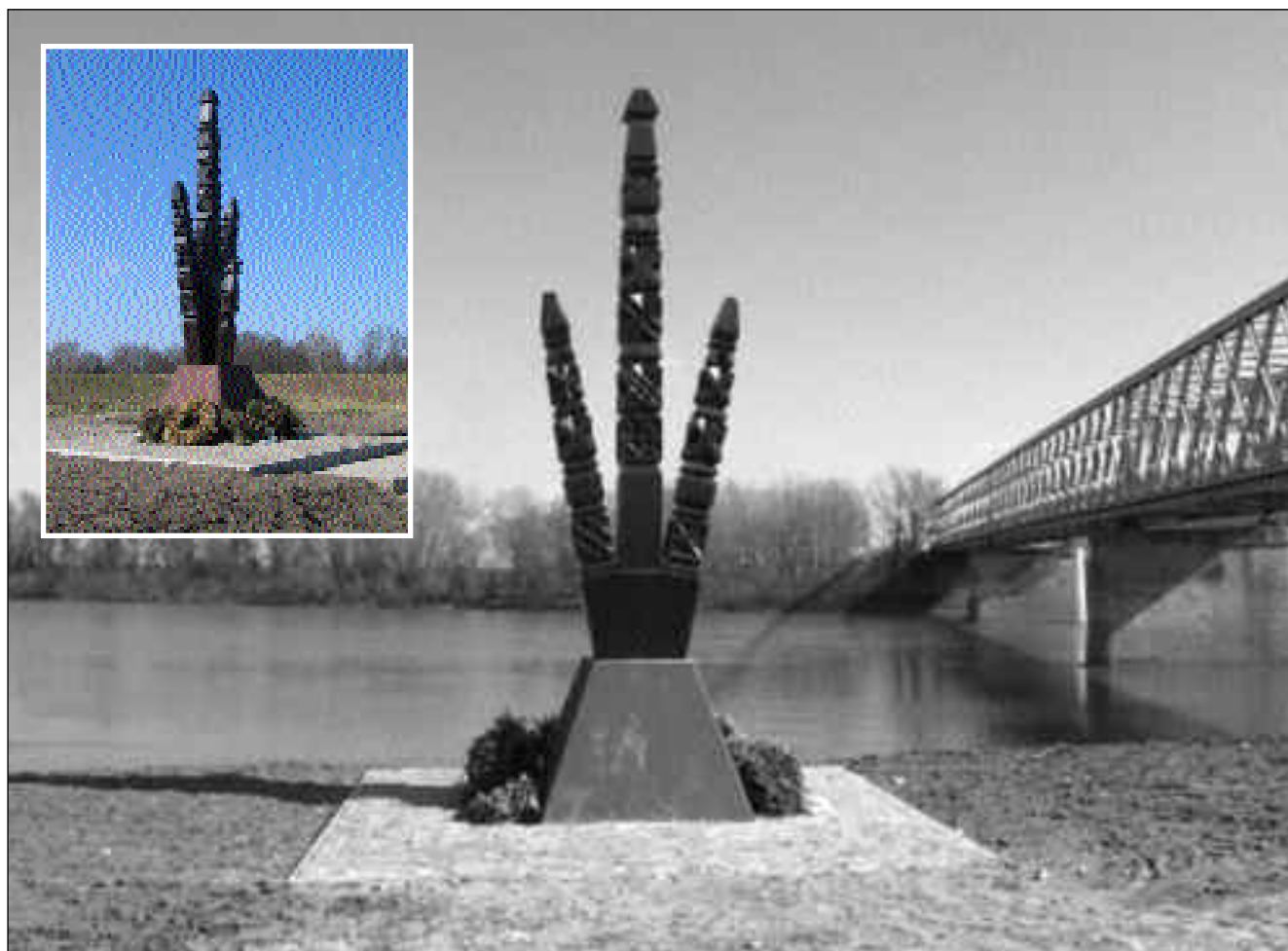
Szerintem nem így történt, mert hiszen emberszabású rokonaink ma is használnak köveket, dorongokat szerszámként, s mégsem válik belőlük ember. AZ ember akkor vált emberré, amikor emlékezni kezdett elődeire, és tisztelni kezdte arra érdemes halottait. A legkezdetlegesebb ősi vallásokban is fellelhető az ősök tisztelete, s a modern kor embere is kegyelettel emlékezik meg elődeiről. Hiszen tudjuk, hogy az emberiség története nem más, mint haladás egy végtelenül hosszú úton, amelyen minden nemzedék megtesz egy-egy lépést. Ha egyetlen lépés is kimaradna, már nem érhetnénk el az út végére, amelynek célját ugyan nem ismerjük, de bízunk. Az ember tragédiája lángeszű költőjének az Úr szájába adott szavaiban „Mondottam, ember: küzdj, és bízva bízzál!”

Igen, mi tiszteljük elődeinket, mert nélkülük nem lehetnénk azok, akik vagyunk. Ember voltunkat és magyarságunkat is nekik köszönhetjük. S ugyanakkor tudván tudjuk, hogy – amint azt József Attila írta A Dunánál c. költeményében: „A világ vagyok – minden,

ami volt s van, / a sok nemzedék, mely egymásra tör.
/ A honfoglalók győznek velem holtan, / s a meghódoltak kínja meggyötör - / Árpád és Zalán,
Werbőczy és Dózsa – török, tatár, tót, román kavarg
/ e szívben, mely e múltnak már adósa / szelíd jövővel
– mai magyarok.”

Mi megbecsüljük halottainkat, de tiszteljük mások halottait is. Mi emlékjeleket emelünk, és nem rombolunk temetőket, mi virággal díszítjük a halottak nyugvóhelyét, és nem gyalázzuk meg a sírokat. Azért, mert emberek vagyunk. És jól megjegyeztük, amit egy másik nagy írónk, Tamási Áron mondott, hogy „aki embernek hitvány, az magyarnak alkalmatlan”.

Éppen ezért ezen a szent emlékhelyen megfogadjuk halottaink árnyainak jelenlétében, hogy embernek is, magyarnak is alkalmasak akarunk lenni és maradni, ezért emlékezünk múltunkra, történelmünkre, amely nem más, mint elődeinknek a mai valóságot létrehozó letűnt élete. Dicsőség emléküknél, és béke poraikra!

Délvidéki magyar sors

A második világháborús megtorlások emlékezete a délvidéki magyaroknál

Előadásomban a második világháború végén a délvidéki magyarság ellen elkövetett atrocitásokhoz fűződő emléképolási gyakorlatot és a délvidéki magyaroknak a megszárlás traumájából fakadó identitásváltozását vizsgálom. A vérengzést megélőkkel, munkatábor túlélőkkel, valamint az ő leszármazottakkal – összesen három generáció tagjaival – az oral history módszerével készített interjúk alapján azt elemzem, hogy miként alakult azon interjúalanyaim további élete és személyisége, akiket közvetlenül sújtott a partizánok bosszúja, leszármazottaik esetében pedig azt, hogy mennyire és hogyan él emlékezetükben az idősebb generáció egy vagy több tagjának második világháborús traumája.

1944 szeptemberének végén megkezdődött az 1941-ben visszacsatolt délvidéki területek magyar közigazgatásának felszámolása, ezzel egyidőben magyar menekültek hada lepte el a bácskai utakat. A szovjet hadsereg 1944 októberében – Tito partizánegységeivel együtt – már a Bánát területén folytatott harcokat. Október 17-én Tito a Bánát, Bácska és Baranya területén katonai közigazgatás felállítását rendelte el.^I A katonai közigazgatás bevezetésének hátterében többek között a nem délszláv (magyar és német) etnikum egy részének fizikai megsemmisítése, gazdasági, politikai elitjének felszámolása, elűldözése és megfélemlítése húzódott.

A jugoszláv katonai közigazgatás kiépülése előtt a délvidéki területekre bevonuló partizánegységek előtt járó irreguláris fegyveresek szinte válogatás nélkül gyilkolták a magyar lakosságot. A reguláris partizán csapatok bevonulása után a helyzet annyiban „változott”, hogy akkor az OZNA^{II} alakulatai már listák alapján hurcolták el és végezték ki azokat a magyarokat, akiket összefüggésbe tudtak, vagy akartak hozni valami módon a szerbekkel szemben elkövetett atrocitásokkal.^{III} Azok a magyarok, akik „önként” – ezzel bizonyítva antifasiszta beállítottságukat – beléptek a magyarok alkotta Petőfi partizánbrigádba, mentesültek a kitelepítés és a kényszermunka alól, legalábbis ezt állította a

hivatalos propaganda. Az önkéntesség nagyon gyakran azt takarta, hogy a magyar férfiak választhattak a brigádba való belépés és a kényszermunka között.^{IV}

A délvidéki magyarokat, a németekkel ellentétben, nem tekintették kollektív bűnösöknek, mégis akként bántak velük; november 18-ától a 16 és 50 év közötti magyar férfiakat munkaszolgálatra kötelezték, november 20-án pedig elkezdődött a magyarok internálása.^V A kitelepítések olykor egész falvakat érintettek, azok magyar lakosságát az ottani szerbek kérésére internálták. Kérésüket azzal indokolták, hogy a helybeli magyarok közül sokan részt vettek az 1942-es razziában.^{VI} 1945 januárjában telepítették ki otthonaikból és terelték a járeki „munkatáborba”^{VII} a csurogi és a zsabylai magyarokat, majd április 12-én Járekra hajtották Mozsor magyar lakosságát is.^{VIII} A legyengült, betegségek, járványok tizedelte emberek közül 1946. április 16-ig – ekkor számolták fel a lágert – mintegy 3000 ember halt meg, köztük 141 magyar. A háború befejezése után a Jugoszlávia Nemzeti Felszabadító Bizottsága által készített nyilvántartás szerint Járeken 3632, Okéren pedig további 147 fogva tartott magyart jegyeztek fel. Járekről 1945 júniusának elején átszállították a magyarokat Szépligetre és Dunabökenyre. A táborokat az év őszén hagyhatták el a magyarok, s miután lakóhelyükre többé nem térhettek vissza, többségük Dél-Bácskában talált új otthont magának.^{IX}

Az internált magyarok számát mindeddig nem lehetett megállapítani, a lemészároltak számára vonatkozóan pedig csak becslések vannak. A szakirodalom igen tág határok, 5 ezer és 40 ezer közé teszi a meggyilkoltak számát.^X A magyar köztudatban a Cseres Tibor által említett 40 ezres szám rögzült.

A kitelepítések nemcsak az említett három falu magyar lakóit, hanem a Tisza melletti Sajkás-vidék magyarságának nagy részét is érintette. A hatalomváltás utáni kivégzések, tömeges gyilkosságok nem maradtak meg a Sajkás-vidék határain belül, túlcaptak azokon és a délvidéki magyarság egészének váltak osztályrészévé.

A meggyilkolt, elűzött, meghurcolt magyarok zöme nem vett részt a háború alatt a szerbek ellen irányuló akciókban, sőt sokan segítséget nyújtottak az érintetteknek. Aki bűnösnek érezte magát, az idejében elhagyta a Délvidéket. A helyben maradtak az 1941–44 közötti magyar kormányzati hibák, túlkapások és bűnök miatt, az atrocitások elkövetői helyett és saját magyar voltukért fizettek iszonyatos árat.

A második világháború után a kommunista hatalom hallgatásra kényszerítette a délvidéki magyar közösséget. Az áldozatok hozzátartozói, a meghurcoltatásokat, kitelepítéseket elszenvedők és leszármazottaik csak az 1989-es rendszerváltás után törték meg az ellenük 1944–45-ben elkövetett atrocitásokat övező csendet.

A második világháború végén legyilkolt délvidéki magyarok családtagjai a rendszerváltásig nem tudtak egyéni és közösségi akarataik szerint gyászolni. Azóta azonban jelentős változás állt be az 1944–45-ös események emléképolásának terén. A kitelepítettek és leszármazottaik úgy nyilatkoztak, hogy az 1990-es évek közepétől kezdve minden évben megemlékeznek lakóhelyükön, illetve a család idősebb generációjának egykori lakhelyén (Csurogon és Zsablyán) a legyilkoltakról. Azok a falvak, ahonnan a kollektív bűnösként kezelt magyarságot kitelepítették, mára nem rendelkeznek magyar közösséggel; az ott tartott megemlékezésekre mégis évről évre több magyar látogat el.^x Sorra állítják fel a tömeggyilkosságok áldozataira emlékező emlékműveket is,^{xi} továbbá megszületnek azok a helytörténeti monográfiák, amelyek a vérengzés során elhunyt áldozatok neveit is megőrkítik. A délvidéki megemlékezések mellett Magyarországon is kegyelettel adóznak az 1944–45-ös megtorlás áldozatainak. 2003 óta szentmisét tartanak a legyilkoltak lelki üdvéért Szegeden és Budapesten. Rájuk emlékeztek Szegeden 1994-ben és 2004-ben a tömeggyilkosságok 50. és 60. évfordulóján is, amikor a Tisza-parton az ott összegyűltek koszorúkat dobtak a folyóba.^{xii}

A délvidéki magyarságot sújtó tömeges mészárlás, majd a következő évtizedekben annak elhallgatása „meghatározta a Délvidék magyarságának második világháború utáni általános magatartását és sorsát”.^{xiii} E magatartás egyik elemeként a két nemzetiség (szerbek és magyarok) nagy része egymástól elkülönül, mivel a háború végén történt gyilkosságok elkövetői zömében szerbek voltak. Az egymástól való távolságtartást napjainkban erősítik a békés együttélést gyakorta megbontó, magyarok ellen irányuló etnikai indíttatású zaklatások, verések is. A délvidéki magyarok önazonosságának erősödése alapul szolgálhat ahhoz, hogy ellenálljanak a többségi

szerbségbe való beolvadásnak, illetve szülőföldjükön keressék boldogulásukat.

A második világháború végén zajlott tömeges kivégzésekben, gyilkosságokban, kitelepítésekben érintett családok nagy része máig nincs teljesen tisztában az egykori események pontos körülményeivel. Sokuk nem tudja, hogy kivégzett, eltűnt hozzátartozója miként és hol vesztette életét. Egy másik, ennél talán fontosabb kérdés sem tisztázott: miért történtek meg a kivégzések, gyilkosságok, kitelepítések? Az akkori hatalom az esetek többségében nem adott magyarázatot a történetekre, a jelenlegi kormányzat pedig, ha reagál is az eltűntek sorsát firtató levelekre, beadványokra, az adott válasz – a kivégzettek mindannyian háborús bűnösök voltak – a hozzátartozók számára elfogadhatatlan.

Eltérést tapasztaltam a különböző nemzedékek képviselőivel készített interjúmban, a legidősebbek ugyanis kész, kialakult struktúrájú én- és családtörténeti elbeszélésbe illesztették be a háborús eseményeket, a középső és a legfiatalabb nemzedék tagjai viszont nemegyszer az interjú felvételekor hozta létre narratíváját, melyben a háborús események és a megtorlás nem szerepeltek hangsúlyosan. A háború leginkább az azt átélte generáció későbbi életútját befolyásolta, gyakran teljesen új irányt szabott annak, ennél fogva gyakori náluk, hogy életút-elbeszélésüket a háború végén történtek köré szervezik. A második és a harmadik generáció a második világháborút, azon belül a délvidéki magyarság kálváriáját – a család veszteségén túl – már nem személyes, hanem sokkal inkább kollektív élményként kezeli, hozzájuk az események már közvetve, valamilyen csatorna, hírforrás közbeiktatásával jutottak el. Esetükben a család korábbi generációjának tragédiája kapcsán talán erősebb a nemzeti (kisebbségi) önérzeten esett sérelem, a történetek kezelése, valamint a történelmi és az egyénnek szóló igazságtétel elmaradása miatti méltatlankodás, felháborodás.

Végezetül egy a háborút gyerekként átélte interjúalannal készült interjút mutatok be és elemzek röviden. Péter^{xiv} 1932-ben született Zsablyán, ott lakott családjával együtt a háború idején is. 1944 végén a szerb partizánok megölték nagyapját, apját és bátyját. A gyilkosságok után nem sokkal a család életben maradt tagjait a járeki lágerbe internálták, ahol hónapokig raboskodtak sok más magyarral és némettel együtt. Az internálás végetértével a család nem költözhetett vissza Zsablyára, másutt kellett új életet kezdeniük.

Péter édesapja a partizánok bevonulásakor, az interjúalany szóhasználatával élve, katonaparancsnokként őrizte embereivel (magyarokkal és szerbekkel) falujuk főbb pontjait, majd hivatalosan átadta azokat a partizánoknak. Néhány félelemben töltött nap után Péter édesapját és bátyját dolgozni hívták a partizánok, azt üzenték, hogy a felállítandó katonakórháznál kell segédkezniük. A két férfit nem engedték haza, börtönbe kerültek, az interjúalany nagyapját is bezárták, az utcán „hozácsapták” egy letartóztatottakból álló csoporthoz. Az őrizetbe vételek arra hivatkozva történtek, hogy a fogságba kerültek részt vettek az 1942-es razziában, és ott szerbeket öltek meg. Péter szerint a partizánok állítása nem volt igaz, hiszen édesapja akkoriban magyar katonaként, otthonától távol, szolgálati idejét töltötte; bátyja – mivel az iskolában éppen téli szünet volt – Budapesten tartózkodott; hetvenéves nazarénus hitoktató nagyapja pedig nazarénus hitéből kifolyólag is ódzkodott az erőszakos cselekedetektől. A nagyapát vallási meggyőződéséért a magyar hatóságok zaklatták is, mivel az erőszakmentesség tanítása miatt veszélyesnek ítélték hitoktatói tevékenységét.

Az elbeszélésekből tudjuk, hogy a család elhurcolt férfitagjainak, ha nem végezték ki rögtön és helyben tartották fogva őket, a hozzátartozók vihettek be élelmet, arra olykor az anya, olykor a nagyobb gyerek vállalkozott. Az ételhordás néhány napig, maximum két, két és fél hétig tartott, a fogvatartott férfiak többségét ugyanis – kit előbb, kit később – kivégezték. A kivégzések egy része nyilvános volt, más részük a fogvatartás helyén történt. A börtönben meggyilkoltak közül sokakat agyonlőttek, sokan a kínzásokba haltak bele, sok magyart puskatussal, lapáttal, vagy más eszközzel vertek agyon, akadt olyan is, aki a kínzások elől az öngyilkosságba menekült.

A börtönbe Péter hordta be az élelmet a fogvatartott családtagoknak. Édesapját letartóztatása után mindössze egyszer látta, de az örökre emlékezetes maradt számára. „Kiabálták a nevét [...] meglátott, előrejött, egyszer megsimogatott és befordult a fal felé. [...] Még most is látom a barna kalapját, ahogy eltűnik a tömegben Még most is úgy a szemem előtt van...”^{xv} Péter a bátyjával többször is találkozott a börtönudvaron, ott volt szemtanúja a következő esetnek is. „...én egyszer egy szerdai napon véletlenül láttam, borzalmas, hogy mi, mert kerítés volt ottan, nem volt bezárva, nyitva volt a kerítés, és én láttam ottan a bátyámat egy tömegben. Az udvarról pedig lövések hangzottak, végezték ki az embereket, lelőtték őket. Több ember is hevert ottan [...] Egy nő, egy nő volt, aki lelőtte őket.”^{xvi}

Az interjúalany és családja tisztában volt vele, hogy fogvatartóik kínozzák a bebörtönzött férfiakat, egy alkalommal ugyanis a visszaküldött edények között megtalálták édesapja véres, cafatokra szakadt ingét. Péter másnap tiszta inget vitt be a börtönbe, de odaadni azt már nem tudta. „...egy kicsit késtem, erre mondták, hogy mér nem jöttem előbb, hogy pár perccel előbb, hogy az edényeket vittem, most kísérték apámat, kísérték és úgy mutatták, hogy kivégezni viszik őket. [...] másoktól hallottam [...] hogy az édesapámnak a lába is törve volt [...] akkor ugye, amikor vitték kivégezni, félmeztelenül, ing nélkül volt, törött lábbal. Én nem mertem menni oda, ahol volt. [...] Délután én a... elég az hozzá, hogy olyan kettő-három óra felé hallatszottak a lövések. [...] Akkor tudtam, hogy vége. Úgyhogy akkor édesapám agyon lett löve...”^{xvii} A hirtelen halált haltak – így a Délvidéken történt mészárlás áldozatainak – családtagjai sokszor vádolják magukat azzal, hogy az elhunytért nem tettek meg mindent, ami az adott szituációban lehetséges volt. Ez a büntudat figyelhető meg Péternél az édesapjának szánt ing kapcsán is, hiszen aznap, a kivégzés napján az interjúalany késett a tiszta inggel, azt átadni már nem tudta. Az önvád e formája gyakori a gyásznál, azonban inkább a gyász kezdeti szakaszára jellemző.^{xviii} A történet-elbeszélés ilyen módja alapján úgy tűnik, hogy Péter nem gyászolhatta meg édesapját, megrekedt a gyász kezdeti fázisában.

Péter és családja egy ideig reménykedett abban, hogy bátyját és nagyapját szabadon engedik a partizánok, azonban sosem tértek vissza.

A tömeggyilkosságok után a szabályai magyarokra újabb megpróbáltatások vártak, kollektív bűnösségükre hivatkozva kitelepítették és lágerba zárták őket. „Úgyhogy 29-én lettünk kihajtvra. [...] Egyszerűen tudtuk azt, hogy ránk csak ez várhat. [...] Na most meg kell, hogy haljunk. Valahogy úgy fogadtuk ezt, természetesnek fogadtuk, hogy mink... A ház oda van, vagy valami, az nem számított, az most már nem érdekelt. [...] Kidobáltuk a sonkákat, kidobáltuk a, kiöntöttük az olajat, emlékszem volt egy, na hogy is hívják, egy ilyen nafta féle. Csodálkozom is, hogy nem gyújtottuk fel.”^{xix}

A megpróbáltatásokat elszenvető gyerekek nem túrték mindig szó nélkül a velük történeteket, saját lehetőségeikhez mérten ellenálltak. Péter és nővére, amikor kiderült, hogy nem vihetnek magukkal minden összecsomagolt holmit, használhatatlanná tették azokat. Ez az egyéni ellenállás, ha ténylegesen nem is javított helyzetükön, segíthetett megőrizni emberi tartásukat, a hitet, hogy nemcsak kiszolgáltatott alanyai az eseményeknek.^{xx} A visszaemlékezők a

kitelepítésre a *kihajt* szót használták, ez egyúttal azt a módot is tükrözi, ahogy velük bántak. A *kihajt* igét alapvetően állatokkal kapcsolatban használjuk, a szövegben viszont emberekkel való bánásmódot jelöl.

Zsabya magyarságát a tél közepén internálták Jácrekre, a faluból gyalogosan terelték őket a lágerbe. Péter a lágerbe kerülés mozzanataira és az ottani életre való berendezkedésre igen részletesen emlékezett, mesélt a kitelepítés reggeléről, a gyalogút fáradalmairól, felidézte a szolidaritást, a gyalogmenet alatt történt halálesetet. A megérkezés utáni eseményeket is hasonló aprólékossággal említette, hozzátéve, hogy ezekben már megjelentek a mindennapi élet rutinjainak, létszükségleteinek elemei: a „berendezkedés”, annak is egyik legfontosabb eleme, a fekhelykészítés és a családtagok elhelyezése. Amikor azonban a későbbi történeteket vizsgáljuk, akkor már korántsem kapunk mindenre kiterjedő leírást, Péter már nem közölte velünk az összes nap minden momentumát, hanem összefoglalta azokat, ami azt az érzést kelti, mintha a felsorolt események egy nap alatt történtek volna meg. Az összegzésből látszik, hogy a lágerlakók a nem hétköznapi körülmények közepette is kialakítottak egy aránylag mindennapos tevékenységekből álló életvitelt, egy vissza-visszatérő, rutinszerű cselekvéssort.^{XXI}

Péter jelenleg Bácspalánkán él, özvegy, két gyermeke van, ők már nem élnek a szülői házban. Úgy

véli, hogy az egyedüllét is hozzájárul ahhoz, hogy sokat foglalkozik a régi, de a mai napig le nem zárult, benne elevenen élő fájdalmas eseményekkel. Péter úgy gondolja, hogy a történetekkel kapcsolatos bizonytalanságokat csak az azokat átéltek visszaemlékezései és a történelem ismerete oldhatják fel.

A második világháború és a háború végén zajlott tömeges, a magyarok ellen irányuló bosszúhadjárat rengeteg szenvedést zúdított a Délvidék magyarságának nyakába. Az 1944–45-ös megtorlások azonban hamarosan elfelejtődtek, illetve hallgatásra ítéltettek a háború utáni jugoszláviai berendezkedés, az 1945 utáni kelet-közép-európai és nemzetközi helyzetnek köszönhetően. Többek között ennek is tulajdonítható, hogy a kisebbségeit nemrég még kollektív bűnösneként kezelő délszláv állam helyébe a hivatalosan is elismert, a nemzetiségekkel jól bántó Jugoszlávia képe lépett.

Az interjúk révén egyéni sorsok és vélemények váltak ismertté, a belőlük kibontakozó történetekből megtudhattuk, hogy a délvidéki magyarok mily módon voltak részesei a második világháborús és az azt követő eseményeknek, továbbá hogyan emlékeznek a jelenből a múltra. A délvidéki magyarokkal készített interjúk új, ismeretlen többlettel gyarapíthatják a világháborúról és a magyarok elleni azutáni megtorlásokról eddig meglévő tudásunkat, hézagpótló szerepet töltenek be, segítségükkel árnyaltabb, mélyebb történeti megismerés válik lehetővé.

Irodalom:

- BAKI FERENC – VÉBEL LÁSZLÓ: *Petőfi brigád*. Újvidék, 1983.
- BOD PÉTER: „Visszaszerezték az emlékezés jogát” A. *Sajti Enikő egyetemi tanár az 1944-es bácskai vérengzésről*. Magyar Narancs. 2004. december 16. 51–52. sz. 27–29.
- BODÓ JULIANNA: *A magánszféra ünnepe a szocializmus korszakában*. In.: Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakából. Szerk.: Bodó Julianna. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998. 211–222.
- FÓNAGY ZOLTÁN: *A mindennapok története*. In.: Nemzeti és társadalmi átalakulás a XIX. századi Magyarországon. Tanulmányok Szabad György 70. születésnapjára. Szerk.: Orosz István és Pölöskei Ferenc. Korona Kiadó, Budapest, 1994. 369–380.
- MAJTÉNYI GYÖRGY: „Ön-fejűség” – a „másik” Németország történelme. Aetas. 2003. 1. sz. 142–148.
- MATUSKA MÁRTON: *Bácska, 1944 ősze*. Magyar Nemzet. 1990. június 27. 2.
- MATUSKA MÁRTON: *Meddig jutottunk?* In.: Rémuralom a Délvidéken. Tanulmányok, emlékezések, helyzetértékelések az 1944/45. évi magyarellenés atrocitásokról. Szerk.: Csorba Béla – Matuska Márton – Dr. Ribár Béla. Atlantis Kiadó, Újvidék, 2004. 7–22.
- MÉSZÁROS SÁNDOR: *A járeki haláltábor*. In.: S nem törődtek vele, a holnap mit öröl... Források a Délvidék történetéhez 3. Szerk.: Csorba Béla. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1999. 203–208.
- POLCZ ALAINE: *Gyászban lenni*. Pont Kiadó, Budapest, 2000.
- SAJTI ENIKŐ, A.: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.

Jegyzetek:

- ^I Sajti 2004: 314–323.
^I Népvédelmi Osztály.
^{II} Bod 2004: 27.
^{III} A Petőfi brigád történetére ld: Baki és Vébel 1983.
^{IV} Sajti 2004: 323.
^V Matuska 1990: 2.
^{VI} Járek korábban szinte teljes egészében németek lakta falu volt, így az ottani munkatábor első lakói zömükben németek voltak. Mészáros 1999: 204.
^{VII} A három falu az 1942-es sajkás-vidéki razzia gócpontjában fekszik.
^{VIII} Mészáros 1999: 204–208.
^{IX} Sajti 2004: 327.
^X Interjú Péterrel. Bácspalánka, 2004. december 20. 35. o. Kelet–Európa szocialista korszakára jellemző volt, hogy a diktatúrában élők kialakítottak egy saját benső világot, mely révén megélhetővé vált a diktatúra. E privát szférának köszönhetően nyílt lehetőség a meggyilkoltakra való emlékezésre is. A szocialista diktatúrák összeomlása után éppen ezeknek az addig csak benső körben megtartott ünnepeknek, megemlékezéseknek a közsférába történő kikerülése volt az egyik leglátványosabb életviteli váltás. A magánszféra ünnepeire a szocializmusban ld. Bodó 1998.
^{XI} A tömegmészárlásban meghaltakra emlékmű felállításával megemlékező településeket felsorolja: Matuska 2004: 7–10. Hozzáteve, hogy az összes, az 1944-es eseményekben érintett helységet tekintve még mindig jóval több azok száma, melyek nem emlékeznek meg ily módon a mészárlás áldozatairól.
^{XII} Nagyabonyi Attila szóbeli közlése.
^{XII} Matuska 2004: 10.
^{XIV} A keresztnév az interjúalany inkognitójának megőrzése végett kitalált név.
^{XV} Interjú Péterrel. Bácspalánka, 2004. december 20. 14–16. o. Készítette: Kovács Csaba.
^{XVI} Interjú Péterrel. Bácspalánka, 2004. december 20. 14–15. o. Készítette: Kovács Csaba.
^{XVII} Interjú Péterrel. Bácspalánka, 2004. december 20. 15–16. o. Készítette: Kovács Csaba.
^{XVII} A halálról és a gyászról ld. Polcz 2000.
^{XIX} Interjú Péterrel. Bácspalánka, 2004. december 20. 20–21. o. Készítette: Kovács Csaba.
^{XX} A mindennapok történetének (Alltagsgeschichte) kutatói a diktatúrák szülte kényszerhelyzeteknek való egyéni ellenállást az Ön-fejűség (Eigensinn) fogalommal jelölik. Az Eigensinn fogalmáról részletesebben ld. Majtényi 2003.
^{XXI} A mindennapok történetének (Alltagsgeschichteének) kétféle, egymástól eltérő meghatározása született. Ezek egyike szerint „mindennapiak a repetitív, megismétlődő, visszatérő, rutinszerű cselekvések, gondolatok, észlelések, amelyek „megkímélik” az embert a folytonos bizonytalanságtól, kételyektől, döntési kényszerektől.” Fónagy 1994: 370–371.

Száműzöttek elszántsága

A horvátországi (drávaszögi) magyarság nyelvi, kulturális és közösségi fennmaradásának esélyei

Havas eső veri – csörög, rí az ablak,
szél szaggatja kint a szurdok pincevasát:
Azok ránganak ott, akik belehaltak
teled sáncaiba, árva Boronnyaság...

Fehér Ferenc: Baranyai ének (1970)

A horvátországi magyarság – a drávaszögi és a kelet-szlavóniai kisközösség – a XX. század végére majdnem eltűnt a Kárpát-medencei magyarság térképéről, és még ma sem biztos, hogy megmarad. A szerbek és a horvátok nyolc évtized során mindent megtettek azért, hogy ez a népcsoport nyomtalanul elhagyja a szülőföldjét, a magyar állam pedig semmit nem tett meg annak érdekében, hogy magyar közösségként halvány esélyt kapjon a megmaradásra. A szláv közösségek expanziós politikával és háborúkkal küzdöttek ellene, Magyarország pedig mérhetetlen közönnyel, feudális göggel nem vett tudomást a drávaszögi és a szlavóniai magyarság létezéséről, a fennmaradásáért vívott küzdeleméről. Közel egy évszázada három pogány között keresi a túlélés lehetőségét Vörösmart, Laskó, Kopács, Kórógy és még vagy két tucatnyi történelmi falu magyarsága, s mára már eljutottak oda, hogy egyénenként még talán, de (reproduktív) közösségként már nemigen léteznek. Trianon tragédiája még egyként sújtotta az elszakított területek magyarságát, a királyi Jugoszlávia agrárreformja azután földönfutóvá tette a Drávaszög magyarságát (is). 1944 őszén a szerb partizánok bácskai vérengzése átcsapott a Dunán, családok sora gyászolta akkor az ártatlan áldozatokat, majd a titói szocializmus tett meg mindent annak érdekében, hogy magyarságtudatától megfossza őket (is). De mi volt ez Jugoszlávia katasztrofális széthullásának háborúhoz képest! Az 1991-1997 között dúló horvát-szerb háború során a megszálló szerb szabadcsapatok pusztították a vidéket, lerombolták a terület infrastruktúráját, megsemmisítették az intézményhálózatát, miközben otthonokat dúltak fel, gyilkolták a lakosságot, magyarokat és horvátokat üldöztek el ősi szálláshelyükről úgy, hogy a megfélemlítések ellenére mégis otthonmaradókat

egyetlen hatalmas koncentrációs táborba zárták, hogy még a sírásnak és jajveszékelésnek se legyen tanúja senki. Az otthonaikban megbúvóktól még a harangszót is elvették. „...csak egyszer lehetne már déli harangszót hallani, és újból a családjainkat itthon látni” – írja titokban vezetett naplójában a kopácsi Németh Ferencné Botyka Julianna¹, aki 1997. augusztus 30-án úgy halt meg, hogy még a mondata végére sem sikerült pontot tennie. „Most már mindegy, akármilyen lesz a vége, csak már történjen velünk valami az elmúlt évek borzalmi után, élet vagy halál, most már mindegy.” Nyolc év, nyolc évtized során sokan fohászkodtak így – közben e gazdag múltú közösség létszáma tízévente a negyedével csökkent. A horvátországi magyarok lélekszáma ma már 16.500 körüli, nem nagyobb egy alföldi falu népességénél.² Ennek tükrében Németh Ferencné Botyka Julianna kétségbeesése évszázadnyivá nő, amikor lejegyzí: „Napról napra azt kell látni, hogy teszik tönkre ezeket a szorgalmas falusi embereket”.

Magyar nemzeti kultúránk hagyomány-rendszerén belül a Drávaszög fogalma olyan egyéni és sajátos értékmeghatározó erővel rendelkezik, mint a Göcsej, az Őrség, a Zoboralja, a Csallóköz, a Palócföld, a Bodroghöz vagy a Kalotaszeg fogalmak. Történetek, ritmusok, színek és hangulatok, ízek, események és indulatok kötődnek e tájegységek fogalmához és megnevezéséhez. A vidék olthatatlan szerelmese, Baranyai Júlia Kopács említése kapcsán vetette papírra: „Pusztán e falunév hallatán alig észlelhető mosoly rebben át a hegyaljai magyar arcán. Eszébe jut ilyenkor a kopácsiak kérdőmondatainak e világon másutt sehol sem hallható, kedveskedően, játszin hurkot vető, utánozhatatlan hangsúlya. Ilyenkor maga előtt látja a halászfalut is a Duna és a Dráva kiöntése között, templomának tükröződését a tündérrózsákkal, sárga sulyomvirágokkal ékeskedő vadvizekben. Álomvilág, mesevilág...”³ Története során a falut a reá törő veszedelmek elől mindenkor elrejtette a végelethatatlan árterület, ezért maradhatott meg nyelvük, kultúrájuk, hagyományviláguk ősi eredetiségükben. Hiedelemviláguk és népmeséik páratlanul gazdagok. „Hol bontakozhattak volna ki a

fantázia e csodálatos virágai – írja Baranyai Júlia –, ha nem a nádasoktól rejtett, határtalan vizektől óvott dombokon, szigetek viszonylagos biztonságában, nagy elhagyatottságban, redves fűzfagallyakkal táplált esti tüzek mellett, vagy az elgyappanó parázs kékesen csármázó kesernyés füstjénél, amelybe hal, a csónak kátrányszaga és a víz illata vegyül.” Nem véletlen, hogy Hermann Ottó is felkereste a vidéket, elmúlhatatlan emléket állítva a falunak a magyar halászatról írt könyvében. Vörösmartról Fényes Elek így emlékezett meg 1851-ben megjelent **Magyarország geographiai szótára** című munkájában: „Határa mindennel megáldott; szántóföldei kövérek; nagy kiterjedésű rétségein számos sertést, marhát tenyészt; halászata jóvedelmes; pagonyai fát eleget szolgáltatnak; vörös bora a jobbak közé számíttatik. Nevezetes itt azon 6000 öl hosszú töltés, mely a helységet a Duna árja ellen őrzi.”⁴ Dárda mezőváros nevének említésekor pedig a történelmi múlt hangulata is megéri őt: „Gazdag határát délről lapos térség környezi, mellyen keresztül a rómaiak egész a Drávaig erős töltést csináltak. Követte őket Soliman török császár is, ki Eszéktől fogva Dárdáig 8565 lépés hosszú s olly széles töltést készíttetett, hogy 3 kocsi egymás mellett elmehetett, de mellyet Zrinyi Miklós 1664-ben elrontatott. IV. Mahomed ismét helyreállítá, de jelenleg a mocsároknak csak némely karókat lehet észrevenni. Utczái egyenesek és tágasak; van itt derék urasági kastély és angolkert, kath. és óhitű anyateplomok, synagóga. Marha- és sertéstenyésztése virágzó, tölgyes erdeje nagy.” Kisköszegről lelkesen állapította meg: „Határa első osztálybeli; bora jó; viza-halászata jóvedelmes; kőbányája van. A Duna-parton fekvő hegyéről szép kilátás esik a környékre. Délnyugat felé fekvő hegyén pedig egy régi vár omladéka látszanak, mellyet a lakosok Leányvárnak neveznek.” És amikor Bellye leírására kerül sor, Fényes Elek, kora Magyarországnak legnagyobb földrajztudósa és statisztikusa szinte önfeledten játszik az ősi helynevekkel: „Ezen helység feje egy 15 mfdre terjedő nagy uradalomnak, mellyet ezelőtt Albert királyi herczeg, most pedig Károly ausztriai főherczeg örökösei birnak. Az egész 6 kerületre osztatik. Az elsőhöz tartozik Bélye, Kopács, Darócz, Eugeniusfalva, Laskafalu helységek a mitvári és kohári pusztákkal és vendégfogadókkal. A másodikhoz: Vörösmarthi, Keő-, és Herczeg-Szőlős, Sepse, Csúza, Batina. A harmadikhoz: Darázs, Marok, Izsép, Bodolya, Dályok; a csibogári korcsma és vámház. 4-ikhez: Nyárad, Májs, Szabár, Udvar; 5-ikhez: Villány, Lipova, Sárook, Szent-Márton. 6-ikhez: Baranyavár, Monostor, Lucs, Sz-István, Bán, Kisfalu

hegységek; Haranya, Latjka, Henye, Gösa, Lipovicz-majorságok.” Mintha középkori nyelvemléket olvasna az ember.

Egy évszázaddal később B. Szabó György Kórógyon járva a következőket jegyzi fel: „Elfelejtett magyar népsziget... Így nevezték valamikor a szlavóniai magyar falvakat. Kórógyot, Szentlászlót, Harasztit, Rétfalut és a többi magyar községet. Számtalanszor megállapították, hogy ezekkel a falvakkal senki sem törődött, hogy pusztul a magyarság és elhorvátosodik. Hogy eltűnik az ősi magyar nyelv, amelynek századokon át a szlavóniai magyarság volt az egyik őrzője. Hogy eltűnik a népdal, a mese, eltűnik a viselet, eltűnnek a régi építkezési formák. Tudományos expedíciók készültek idejönni. Kodály Zoltán is, hogy dallamvilágukat lejegyezze és megóvja a pusztulástól. Valóban, maig nem sikerült számba venni azt az értéket, amelyet a szlavóniai magyarság nyelvben és dallamban megőrzött.”⁵ A kutatók azonban nemcsak készültek, de jöttek is erre a vidékre, köztük olyan jeles személyek, mint Katona Imre, vagy Penavin Olga. A XX. század e két kimagasló néprajztudósának életében és életművében meghatározó szerepet játszott a Drávaszög és Szlavónia magyar világának kutatása, értékeinek közkinccsá tétele.⁶

A szerb megszállás idején papírra vetett **Drávaszögi barangoló** című számvetésében Baranya lelkes kutatója és számos monográfia szerzője, Lábadi Károly így veszi számba a veszni látszó értékeket: Vörösmart a XVI. században virágzó város volt, gimnáziummal, erről árulkodik a Deák szurdok a Várhegyen. Nevét a kegyetlen Vörös Márta várúrmőről kapta. Egykori pálos kolostor színhelye volt. Református lelkészei közül hat viselt püspöki méltóságot. Neves prédikátorai: Veresmarti Illés, Veresmarti Mihály (1572–1645), aki „megtért” Pázmányhoz. Tudós tanárai: Laskai János, Muraközi András, Kopácsi János voltak. Utolsó tudós tanára Gyimóthi István 1686-ban menekült el a törökök elől. Jóvedelmező bortermelése emelte városi rangra. Csúza egyebek mellett Ács Gedeon síremlékéről ismert. Hecegszöllős kánonalkotó hely, 1576. augusztus 16-án és 17-én 40 református (kálvinista) prédikátor pontokba foglalta az egyházi szabályokat, s megalkották a Hercegszöllősi Kánonok című törvényerejű nyilatkozatot. Itt alkotott Kákonyi Péter. Mellette Baranya legmagasabb dombja, az Aranyhegy – római neve Mons Aureus. Aranyhegy lábánál fekszik Kő, a legkisebb falu 294 lakóval. Sepse a legrejtőzködőbb falu. Laskónál a dörömbön Traianus császár építtetett várat 92–119 között. A XV. és XVI. században jómódú mezővárosi polgársággal,

forgalmas dunai kikötővel rendelkezett. Virágzott az egyházi irodalom, jeles nyelvemlékünk Laskai Demeter ötsoros verse. Laskai Csókás Péter, a Calepinus-szótár magyar szerkesztője volt. A falu történetét Ács László írta meg. Kopácson született Kopácsi István, akit így biztatott Sztárai Mihály: Sequere Kopácsi! Kövess Kopácsi! Bellyén tevékenykedett Angyalosi Demján református prédikátor a XVII. században, aki Dávid király zsoltárait másolta.⁷ Lábadi Károly „érzelmes utazása” fájdalmas búcsúpillantásnak tűnt, hiszen a megszállás és az üldöztetés legsötétebb napjaiban készült, akkor, amikor a túlélésnek a halvány reménye sem pislákkolt. „Ami a drávaszögi magyarság életében évszázadokon keresztül szilárdnak bizonyult, az a 2000. esztendő felé közeledve megingott, létbizonytalanság előidézőjévé vált” – írja egy későbbi művében ezekről az évekről a szerző.⁸

A tájért lelkesedő tudósok, Katona Imre, Penavin Olga, B. Szabó György és Lábadi Károly – de bízást ide sorolható Herceg János és Fehér Ferenc is – nem a táj szülőttei, Drávaszög-élményük nem a belső világukban született érték. Valamennyien felfedezték maguknak e vidéket, ráleltek a csodáira – bizonyára a csodák is megszólították őket, a kezdetben idegeneket –, s úgy váltak rabjává, hogy minden egyes jelensége világképük szerves részévé vált, legmélyebb titkaik forrásává lényegült át – felfakadó áradássá, amely teljes világképüket átítatta ama sajátos színekkel, illatokkal, ritmussal és hevülettel. Ezért tudtak oly ihletetten szólni a táj lakóiról. Ámde: bármilyen átható csoda rejlik is a jelenség mélyén, a kitárulkozó lélek dimenzióiban mindez érthetővé, értelmezhetővé, leírhatóvá válik. A Drávaszög a magyar világnak olyan borostyánkőve, amelybe a legtisztább formában maradtak meg évezredes történelmünk emlékei. Történelme a magyarázata annak, hogy a Drávaszög csak a szemhatár fölött létezik, küszöbéről a lélek magaslataira nyílik kilátás. A legendák szinte megemelik a tájat. A Drávaszög olyan szeglete a magyar világnak, ahová épülni jöttek az utazók és a vándorok. Tegnap is, meg évszázadokkal korábban is. Baranyai Júlia említi a **Vízbe vesző nyomokon** című művében, hogy István király korában az ősi magyar hitvilág elemeit makacsul őrző dunántúli törzsek fiai Erdélybe menekültek, ahol a Gyula uralma alatt még elevenen éltek a pogány hagyományok. De mert elszakadni már akkor sem volt könnyű, az ifjak titokban visszajártak leánykérőbe. S hogy megadják a módját, sámánt is hoztak magukkal az éjszaka érkezők. „El lehet képzelni – írja a Tanárnő magával ragadó soraiban –, a zsombékok lakói is milyen haladéktalanul estek vissza a régi vallás

igézetébe, amint kikémlelve a farkasleső lyukon, megpillantották a szemfényvesztő sámáni kellékeket: a Csaba fején a szarvakat vagy madárszárnyakat, mellén a Napot és Holdat jelképező, csillogó, apró tükröket. Milyen közeli, édes remniszcenciákat ébreszthetett fel bennük a sámáni köntös szegélyén halkan rezdülő csengetyűk ezüstös hangja... A Csaba mögött sötéten, titokzatosan bontakozott ki a violaszínnel átítatódott, palaszürke téli égbolt, s a lábán maradt nádas szennyes-sárga háttéréből a lóhátas kérő hallgatag, mozdulatlan alakja.”⁹ A regösénekek tanúsága szerint innen ered, hogy a „keleti” (erdélyi) és a „nyugati” (dunántúli) székelyeknek oly sok közük volt egymáshoz. Kettős ennek a tanulsága: egyfelől ezzel magyarázható, hogy a tudományos munkákban és a köztudatban ugyanazon a hőfokon izzik a felfedezett csoda a Drávaszögben és Erdélyben; továbbá, hogy a Drávaszögbe az évszázadok során folyamatosan érkező „kérők” a tetten ért csoda megszállottjaivá, rajongóivá váltak.

Minden látogató kérőként érkezik ide, még akkor is, ha egyszerű vándorként így határozza meg a szándékát: „Szüretelőket keresünk Dály-hegyen, ezen a dús szőlőskertektől híres dunántúli tájon. Szombat van, délidő. Tiszta és nyugodt az ég. A dombok fölött jó gazda módjára elégedetten ballag az ős, széles jókedvében diót perget alá a fanyar-édes illatú fákról, seregélyeket röppent fel tenyeréből az ezüstösen kanyargó folyó fölé, berkenyével, sommal traktálja a feketerigót, jófajta szőlőt potyogtat a kosarakba, aztán meg szőke mustot, kedvcsináló óbort töltöget a szüretelők poharába. Csendül a koccintás a vén diófa alatt megterített asztalnál, és lassan megoldódnak a nyelvek, hogy is volt régen, hogy is van mostan?”¹⁰ Olyan érzése támad az olvasónak, mintha a látogató – ama kérők egyikeként – minden egyes estben egy titokzatos küszöbön átlépve jutna csak el a Drávaszögbe. És ez bizonyára így is van; a Drávaszög nemcsak a kellékeiben szép, de a lelkében is. S mint ilyent leírni sohasem lehet, csak sejteni és körülírni. A Drávaszög a végtelen időtől kapott egy lehetőséget, hogy szép maradjon, s e szépség beragyogja minden zugát és rejtékét.

Ezért a szépséges világért aggódott a századok során minden egyes kérője, és ezért kérdezte riadtan a háborús évek szemtanúja: mi marad a Drávaszögből, a Drávaszög csodáiból a kegyetlen pusztítások után? Megmarad-e a prédikátorok nevelői szándéka, a füveskönyvek gyógyító igyekezete, a préházak marasztaló nyugalma, az oskolamesterek térítő törekvése, a római utak és kövek megtartó bizonyossága, és a köszönések derűs ritmusa?

A háború és az újrakezdés

A Drávaszög jellegzetesen mezőgazdaságból, szőlészetből, kertészetből, halászatból, erdészetből élő aprófalvas vidék. Csak kevés településének lélekszáma haladja meg az ezret. Az 1991. évi összeírás idején ötvenegy helységében – amelyek közül a mezővárosra emlékeztető közigazgatási központ Pémonostor és Hercegszöllős népessége számosabb – 54.007 lakos élt. Tíz évvel korábban valamennyivel kevesebben, 53.490-en voltak. Ekkor 19.136 fő vallotta magát közülük horvátnak, 12.857 szerbnek, 9.920 magyarnak, 8.397 jugoszlávnak, 3.099 pedig egyéb nemzetiségűnek. Az 1991-es népszámláláskor a magyarok száma már csak 8.956. Legtöbbjük falun (Vörösmart, Csúza, Hercegszöllős, Sepse, Kő, Karancs, Laskó, Várdaróc, Kopács, Bellye, Nagybodolya) lakott az 1991-ben kitört háború előtt. A háború a drávaszögi magyarság jelentős részét – mintegy 4.500 főt – messzire sodorta otthonától. Kelet-Szlavónia területén az 1991. évi népszámlálás adatai szerint 9.821 magyar élt. Többségük nyolc falusias jellegű településen (Apáti, Csákovac, Dálya, Erdőd, Kórógy, Szentlászló, Haraszi, Marinci) lakott. Az 1991-ben megkezdődött háború, amely hadszínterré változtatta a magyar többségű falvakat, földönfutóvá tette a térségben élő magyarság mintegy felét. Kelet-Szlavónia megszállt területén magyar közösség nem maradt.

1998-ban a Horvát Köztársaság területén megjelent a megye, mint közigazgatási egység, ezért a 2001. évi népszámlálás már megyei adatokat közöl. E kimutatás szerint Eszék–Baranya megyében (ami az egykori Drávaszög területének felel meg) 9.784, Vukovár–Szerém megyében (egykor Kelet-Szlavóniaként szerepelt) 2.047, Bijelovár–Bilogora megyében 1.188, Zágrábban 841 magyar élt (a többi pedig szórványban, részben a tengermelléken). Ekkora létszámú közösség keresi, kutatja a túlélési lehetőségeket, ők próbálnak megmaradni ősi szálláshelyükön. A vállalkozás nem egyszerű.¹¹

A Drávaszög és Szlavónia megszállt területén – ahová a magyarok által lakott települések többsége is tartozik – közel hét évig tartott a háború. A kilencvenes évek elejére a délszláv államszövetség néhány tagköztársasága számára gazdasági, politikai és kulturális tekintetben egyaránt tarthatatlanná vált az együttélés létező valósága. Tovább torzultak a kiegyensúlyozottnak sohasem nevezhető nemzeti érdekérvényesítés eszközei, és minden korábbinál erőteljesebbé vált a szerb dominancia kérdése. Jugoszlávia, mint a XX. század egy teljesen reménytelen kísérlete, gazdaságilag összeomlott,

és az összeomlás pillanatában a szerb politikai körökben egyre sötétebb mítoszokra alapozott „birodalmi” szándékok körvonalazódtak. A hatalmi dominancia félreérthetetlen szándéka jelent meg az akkor még közös állam közéleti valóságának minden szintjén, az államigazgatásban, a törvényalkotásban, a végrehajtásban és a jogalkalmazásban, az ipari és a mezőgazdasági termelés érdekövezetében, a belső piacok megszerzése és a javak elosztása (vagyis a pénzügyek) terén. A horvátok, a szlovének, a bosnyákok és az albánok körében – más-más okokból eredően – egyre határozottabban jelentkezett az önálló államiság igénye, amit a szerbség a maga rosszul értelmezett élettere elleni támadásként élt meg, ebből eredően a politikai indulatok rövid idő alatt a fegyveres konfliktus peremére sodorták az országot.

Amikor a politikai megegyezés reménye végképp dugába dőlt, a szövetségi állam két tagköztársasága, Szlovénia és Horvátország népszavazásra bocsátotta állami szuverenitása visszaszerzésének kérdését. Arról kellett döntenie: élnek-e a szlovének és a horvátok a nemzeti önrendelkezésnek az önálló államiság megteremtését is magába foglaló lehetőségével. A népszavazás – Szlovénia és Horvátország esetében is – a független államiság melletti döntést eredményezte. Az 1991. május 19-én megtartott népszavazás során a Drávaszög lakosságának 66 százaléka nyilvánított véleményt, és a leadott szavazatok elsőpró arányban – 89,2 %-ban – Horvátország függetlensége mellett szóltak. Jugoszlávia két egykori tagköztársasága 1991. június 25-én kikiáltotta függetlenségét.

A népszavazás, de főleg annak eredménye és következménye casus belli volt a szerbség számára. Horvátországot a Szerbiából indított első fegyveres támadások éppen a keleti „határvidéken”, Kelet-Szlavónia és a Drávaszög területén érték. 1991. július 3-án Bezdán felől a kiskőszegi hídon át a jugoszláv páncélos egységek vonultak be a területre, és a Duna mentén teljes hosszúságban kiépítették nehéz-tüzérségi állásaikat. Ekkor kezdődött meg Eszék ostroma, és ekkortól váltak a környékbeli magyar települések katonai felvonulási területté és egyben hadszínterré. A Drávaszög lakossága a túlerővel szemben több mint négy hónapon át több-kevesebb sikerrel védte falvait, de mindenki számára világos volt, hogy az otthonaikért küzdők az adott helyzetben csak időt nyerhetnek, háborút nem. S valóban, egymás után sorra estek el a drávaszögi települések, szeptember 4-én a szerb fegyveres erők befejezettnek tekintették a terület „felszabadítását”. Ezzel teljessé vált a fegyveres megszállás, s a Drávaszög magyarságát elválasztották Horvátországról. De az agresszornak

még ez sem volt elegendő, október 6-án lezárta az egyetlen, Magyarország felé vezető udvari határátkelőt, s ezzel egyszersmind gettósította is a területet. Kezdetét vette az a mérhetetlen pusztítás, amely a horvátországi magyarság szálláshelyét a végső megsemmisüléssel fenyegette. A megszállás évei alatt megsérültek, vagy teljesen elpusztultak a drávaszögi és szlavóniai magyarság intézményei – az iskolák, a művelődési házak, az orvosi rendelők, a katolikus és a református egyház létesítményei, a templomok, az imaházak és a parókiák. Megszűnt az egészségügyi szolgáltatás, az élelmiszer-ellátás, a közlekedés, a lap- és a könyvkiadás, a postaforgalom.¹² Az otthonmaradtak számára alig létezett valami a küszöbön túli világból.¹³ Az 1991-es szerb agressziót követően az általuk megszállt területről összesen 8.424 magyart üldöztek el. Horvátország területén 4.530-an leltek ideiglenes menedékre, Magyarországon pedig 2.548 menekültet tartottak nyilván.¹⁴

A háború hivatalosan 1995 novemberében az Erdődi Egyezmény aláírásával ért véget¹⁵, de a menekültek visszatérése csak 1997 nyarán kezdődött meg. 1998 őszéig – a helyi magyar szervezetek becslései szerint is – a menekülteknek csak 75 %-a tért vissza lakóhelyére. 2000 végére azonban – állították a horvátországi magyar közösség vezetői – aki akart, visszatérhetett a szülőföldre. A drávaszögi magyarság egy rettenetes háború élményével a háta mögött, anyagi és szellemi tekintetben egyaránt reményvesztetten fogott hozzá az újjáépítéshez.¹⁶

A Drávaszögben a közösségi élet újjászervezésében a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége játszott meghatározó szerepet. A magyar érdekképviselő Horvátországban nem volt előzmények nélküli. Amíg a Vajdaságban az 1948-ban megalakult s rövid életű Jugoszláviai Magyar Kultúrszövetség felszámolását követően nem volt lehetőség a nemzeti kisebbségek társadalmi és politikai érdekképviselői szervezeteinek létrehozására, addig Horvátországban már 1949. november 29-én megalakult a Horvátországi Magyar Kultúr- és Közoktatási Szövetség, mely 1967. június 4-én a Horvátországi Magyarok Szövetsége nevet vette fel¹⁷. A szövetség elsősorban az oktatás, a művelődés és a tájékoztatás intézményes megszervezése terén játszott vezető szerepet. Már a háborús viszonyok közepette, 1993. április 6-án Zágrábban alakult meg a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége (HMDK), amelyet törvényesen május 17-én jegyezték be. Elnöke Pasza Árpád, alelnökei pedig Jakab Sándor és Horváth László volt. A HMDK Faragó Ferenc személyében képviseltette magát a horvát Száborban. Az 1995.

szeptember 29-én megtartott előrehozott választásokat követően helyébe Jakab Sándor képviselő került, őt pedig a következő parlamenti ciklusban dr. Szántó Tibor követte. A 2003. november 23-án megtartott országgyűlési választásokkal kezdődő, immár negyedik ciklusban Ádám Jenő, a HMDK elnökségének tagja kapott bizalmat a magyar választók többségétől. 1998-ban ugyancsak Zágrábban megalakult a Magyar Egyesületek Szövetsége (MESZ), amely elfogadott programja szerint elsősorban a művelődési élet szervezésében vállalt szerepet. A HMDK közel másfél évtizedes működése során – miközben sikeresen képviselte a magyarság érdekeit a Száborban – eredményesen működött együtt a magyarországi politikai körökkel is. Sikerei között kimagasló helyen szerepel, hogy 1999-ben az Orbán-kormánnyal folytatott tárgyalások eredményeként 200 millió forintos támogatáshoz jutott, melyet az elpusztított templomok és művelődési intézmények felújítására fordítottak. Jelképesen ezzel kezdődött meg a Drávaszög és Szlavónia magyar falvainak az újjáépítése.

A prédikátorok nyomában járó oskolamesterek

Tausz Imre **40 év népem szolgálatában** címmel 2001-ben kötetet jelentetett meg, amelyben közel két tucat, pedagógusokkal folytatott beszélgetés keretében széles tablóját rajzolta meg a horvátországi magyar oktatás második világháború utáni történetének. A kötetben Horváth Mátyás Troszt Sándorra emlékezve emelte ki: „Horvátország kis létszámú magyarságában a nemzeti tudatot éppen a magyar pedagógusréteg tartotta meg. Tanúja voltam öntudatosodásuknak.”¹⁸ Megerősíti ez Faragó Ferencnek a horvátországi magyar oktatás történetéről 1998-ban írt könyvének megállapítását, hiszen a szerző is rámutatott: „Pedagógusainkra hárult az oktató-nevelői munka mellett a népművelés, nyelvápolás, hagyományőrzés, a művelődési élet szervezésének összes terhe.”¹⁹ Reményik Sándor templomot és iskolát oltalmazó üzenetének számtalan követője élt e kisközösségben, akik feladatuknak, hivatásbeli kötelességüknek tekintették a magyarság szellemi erejének megtartását. A pedagógus a Drávaszögben is elhivatottságból küldetést teljesített: szervezője, alakítója és alkotója volt a művelődési életnek, az irodalomnak, a lap- és könyvkiadásnak, a rádióműsorok szerkesztésének is. Gyakorló pedagógusként kezdte pályáját Merki Ferenc, az Eszéki Pedagógiai Intézet egykori szakfelügyelője, aki egymagában is sorsdöntő szerepet játszott a horvátországi magyar oktatás

megszervezésében, Pataky András, az elismert történetíró, számos könyv szerzője, Troszt Sándor, aki hosszú éveken át lelkiismeretesen végezte a Horvátországi Magyarok Szövetségének titkári teendőit, s mindnek előtt a Vörösmarton tevékenykedő Baranyai Júlia, „akinek műveltsége kisugárzott környezetére”, s aki **Vízbe vesző nyomokon** című könyvében állított feledhetetlen érvényű emléket a Drávaszögnek. Merki Laura reá, és az általa alapított Vörösmarti Tájékozatra emlékezve szögezte le: „a 60-as években élte iskolánk és falunk a virágkorát. Jó tanárok oktattak, jó tanulók kerültek ki tőlünk, neves emberek látogattak hozzánk.”

A tanítói és tanári visszaemlékezések sora idézi meg a horvátországi magyar oktatás fénykorát, a második világháború utáni újjászervezés idejét, amikor a közösség tele volt lelkesedéssel és tettvágygal. Kedves László, aki 1948-ban Keskenyerdőn kezdte tanítói pályafutását, a következőket idézte fel: „Abban az időben 70 diákom volt a magyar tagozatban. Hét osztályt tanítottam egy tagozatban. Hosszú padok álltak a tornateremben, egy padba 5 gyerek fért. (...) A feleségem várdaróci, (...) ahol 1951-ben kaptam tanítói munkahelyet. Itt is 70 diákom volt, de ketten taníthattunk. (...) Hamarosan a harmadik műszakot is vállalom kellett, mert a kolléganő, szülési szabadságra ment, és nekem kellett helyettesíteni. Sokat dolgoztam, mert ott 200 diákom volt.”²⁰ Siladiné Major Mária 1949. november 3-án érkezett Batinára, ahol akkoriban négy alsó és két felső kombinált tagozaton négy tanító tanított. „Abban az időben 230–240 diák járt iskolába” – emlékezett 2001-ben a nyugdíjas tanárnő. Szloboda Katalin emlékeiből felidézte: 1958-ban „negyven diákot tanítottam két tagozatban, az I-II. és a III-IV. osztályban. Azért mondom, hogy sok volt a diák, mert ma nincs Szentlászlón magyar tagozat.”²¹ De nem kevésbé elszomorítóak Lebár Márta tanítónő emlékei sem: „Kórógyra 1947-ben jöttem, a Szabadkai Tanítóképző befejezése után. (...) nem emlékszem pontosan, de körülbelül száz tanuló volt a négy alsó tagozaton, és én egyedül tanítottam őket. (...) Szerencsére 1948-ban jött Lebár Lajos a murántúli Lendva környékéről. (...) Nagyon elszomorít az, ha az utcán a kórógyi gyerekek egymás közt horvátul beszélnek. Ha egy nép elveszíti nyelvét, hagyományait, akkor nincs nagy jövője. Beolvad a környezetébe, és tíz-húsz év múlva elvész. (...) Hallom, hogy a szülő nehezen beszéli a horvát nyelvet, de gyermekével nem magyarul érti meg magát.”²² Lebár Márta halkan jegyezte meg, 2001-ben Kórógyon már csak hat magyar diák tanult az anyanyelvén. Zima Anna férjével, Zima Imrével

Sepsén kezdte a pályáját 1952 októberében. „Nekem akkor az első osztályban 15, a harmadikban 24 tanuló volt – emlékezett a tanítónő. – Most tudtommal, összesen nincs 40 diák. Elfogyunk.” Még Bocskoros Sándor is azt mondta az 1956-1957-es tanévről, a pályakezdésének első esztendejéről: körülbelül „90 diák járt mind a nyolc osztályba. Az alsó tagozatokban többen voltak, kb. 60-an, most (2000-2001-ben – M. F.) talán 10-15 diák ül a négy alsó tagozatban. Rohamosan csökken a diákok száma a háborútól máig, és sajnos, nemcsak Darócon. Emlékszem arra az iskolaévre, amikor csak az első osztályba 18 diák iratkozott.”²³ Ahogyan fogyatkozott a Drávaszög magyarsága, hatványozott gyorsasággal fogyott a magyarul tanuló diákok száma is. Ha megroppan egy közösség élettereje, akkor a fizikai törvényeknek megfelelően felgyorsul a kohéziós erő erodálódása is.

Álljon itt egy adat a horvátországi magyar oktatási intézmények, valamint tanulók számának alakulásáról az utolsó „békeévből” az 1989/90-es tanévből.

Intézménytípus	Intézmények száma, db	Tanulók száma, fő
Óvodák	10	234
Általános iskolák	11	661
Középiskolák	1	149
Anyanyelvű intézmények	19	1.008
Összesen	41	2.502

Az 1989-1990-es tanévben a horvátországi magyar oktatási intézményekben a 2.502 magyarul tanuló, vagy tanulni vágyó diákot összesen 134 pedagógus oktatta.²⁴

Különösen sikeres volt a drávaszögi magyar középiskolai oktatás megszervezése. 1968-ban – az akkori jugoszláv oktatási reform nyújtotta lehetőségekkel élve – Pélmonostoron Major István és Szloboda János pedagógusok vezetésével egy héttagú bizottság kidolgozta egy középfokú oktatási intézmény létrehozásának tervét, melynek elfogadása után létrejött a Középiskolai Szakirányú Központ, amelyben már kétnyelvű osztályok is működtek. A szakmai képzést biztosító középiskolához 1973-ban külön irányzatként csatlakozott az addig önálló pélmonostori fiúgimnázium, és ekkor lehetőség nyílt a gimnáziumi magyar osztály megnyitására is. Ekkor számos nyugat-bácskai magyar diák is a drávaszögi magyar iskolában tanult. „A 80-as években a

Vajdaságból (Bezdán, Bácskertes, Szilágyi, Apatin) is akadnak tanulók, mivel Zomborban és környékén kevés lehetőség volt a környékbeli magyar diákoknak a magyar nyelvű középiskolai oktatásra. 1990-ben már ők tették ki az össztanulólétszám 30 %-át.”²³ Kiss Piroska történelemtanár, pedagógiai szaktanácsos Tausz Imre kérdésére elmondta: „Közvetlenül a háború előtt már kezünkben volt az engedély a tiszta magyar tagozatok megnyitására, de ez az ismert okokból nem valósult meg, illetve mégis, csak nem Pélmonostoron, hanem az eszéki Oktatási Központban. Tehát csak a háború után valósult meg az, amit a hetvenes-nyolcvanas években megálmodtunk.”²⁶

A szerb agresszió ezt a lendületes fejlődést törte meg 1991-ben. A háború következtében a Drávaszögből Magyarországra menekült diákok számára menekültiskolákat szerveztek, ahol 1996-ig igen mostoha körülmények közepette folyt az oktatás. A megszállt terület magyar falvaiban – némi módosítással – megmaradt a magyar oktatás; nyolcosztályos központi iskolává vonták össze a laskói és a vörösmarti iskolát, Várdarócon, Kopácson, Sepsén és Csúzán pedig négyosztályos iskola működött. Csúzán és Vörösmarton megmaradtak az óvodai csoportok is. Mindezek ellenére drámai volt a tanulók létszámának a csökkenése. A laskói iskolában – ahová a várdaróci és a kopácsi iskola is tartozott – 72 %-os volt a fogyatkozás, a vörösmarti iskolában 50 %-os, az újbezdániban pedig több mint 70 %-os. A megszállás éveitől a Drávaszögben maradt pedagógusoknak semmilyen kapcsolatuk nem volt a zágrábi központú horvát oktatási intézményekkel, egyedül a vajdasági magyarokkal volt – a szerb hatalom által szigorúan lehatárolt – kapcsolata.

Az oktatás újjászervezése

A Drávaszög és Kelet-Szlavónia felszabadulását követően az iskolákban az 1997-1998-as tanévtől ismét horvát program szerint szervezték újjá az oktatást. Horvátország területén ekkor csak két önálló nyolcosztályos magyar általános iskola működött Vörösmarton és Laskón, 232 tanuló és 20 pedagógus részvételével. Az 1998–1999-es tanévtől 2 tanítóval és 11 gyermekkel a kórógyi magyar általános iskola is megkezdhetette munkáját. Az 1999–2000-es tanévben a vörösmarti iskolaközpontba összesen 146, a laskói iskolaközpontba 99 gyermek járt. A drávaszögi általános iskolákban ekkor már 65 magyar pedagógus foglalkozott a diákokkal. 2000-ben a Drávaszögben 395 magyar diák kezdte a tanévet²⁷, 2001-ben 394, 2002-ben 396²⁸, 2003-ban 383, a 2004–2005-ös

tanévben pedig 366-an tanultak összesen, 17-tel ismét kevesebben.²⁹ 2004-ben fordult elő először, hogy az általános iskola nyolc osztálya után a szülők tömegesen nem taníttatták tovább gyermekeiket. A jelenség oka, hogy nincs pénz a taníttatásra. A tanév elején Keresztes Árpád, a laskói általános iskola igazgatója a következőket nyilatkozta az Új Magyar Képes Újságban: „Minden igyekezetünk ellenére az utóbbi években Laskóról, Várdarócról és Kopácscról egyre több elsőst írtak szüleik a bellyei horvát tannyelvű általános iskolába, és ennek következményeként a laskói iskola diákjainak létszáma 86-ra csökkent, noha 2003-ban még 114 tanulóval dolgoztunk. A kopácsi tagozatra három éve egyetlen elsőst sem írtak be, pedig minden évben volt a településnek egy-két kisiskolása, akik Bellyén kezdték meg tanulmányaikat horvát nyelven.”

Az átfogó társadalmi újjáépítés keretében 1997. április első napjaiban Eszéken sor került a Magyar Oktatási és Művelődési Központ alapkövetelményére, amely 1999. szeptember 28-án kezdte meg a működését. A „teljes vertikumú” oktatási intézet munkája a horvátországi magyarság közösségi újjászerveződésével párhuzamosan, évről évre fokozatosan teljesedett ki. A 2000–2001-es tanévben az általános iskolai oktatás nyolc osztályában összesen 27 tanuló kezdte az évet. Középiskolai szinten első alkalommal indítottak három iskolatípust: a gimnázium négy osztályában 36, a kereskedelmi és bolti előadói szakoktatás első osztályában 8, a közgazdasági szakoktatás első osztályában pedig 15 diák iratkozott. A pélmonostori középiskolai kihelyezett tagozat autószerelői-géplakatosi szakán 10 tanuló sajátíthatja el a szakmai ismereteket.

A 2005–2006-os tanévben az eszéki Magyar Oktatási és Művelődési Központban 50 óvoda, 36 általános iskolás és 76 középiskolás – összesen 162 tanuló – kezdte a tanévet. A vörösmarti nyolc osztályos általános iskolában 180, a laskói nyolc osztályos általános iskolában pedig 86 tanuló folytatja a tanulmányait. Kórógyon – ahol közel tíz éves késéssel kezdték el a háborúban súlyosan megrongált iskolaépület felújítását – 14 diák tanult magyar nyelven. A Drávaszögben és Szlavóniában tehát 442 magyar diák kezdte a tanévet. Szomorú tény viszont, hogy a kopácsi és a karancsi négyosztályos magyar tagozat megszűnt. Ezzel a magyar oktatás olyan pozíciókat veszített, amelyeket módfelett nehéz lesz újra megszerezni. A 2006–2007-es tanévben magyarul tanulók létszámára vonatkozóan igen szűkszavú jelentést tettek közzé, ami szerint a diákok létszáma az előző tanévhez képest jelentősen nem változott.

Csapó Nándor pedagógus 2006 októberében így foglalta össze az oktatási központ elmúlt nyolc évének eredményeit: „Első végzőseink 2001-ben érettségiztek (...), csak négyen voltak, és mindannyian Magyarországon folytatták felsőfokú tanulmányaikat, s ők a mi első diplomásaink. Velük együtt a mögöttünk hagyott tanév végéig 6 évfolyamon 46 (általános) gimnáziumot végzett tanulót »produkáltunk«. A bolti eladók eddigi 4 évfolyamán 32-en végeztek, közgazdasági szakközépiskolánk 3 évfolyamán pedig 30-an. Összesen 108 diák végezte el a Központban a középiskolát 2001-től a mai napig. Tudomásunk szerint közülük 38-an iratkoztak egyetemre vagy főiskolára, és közülük 8-an hagyták abba tanulmányaikat (...). A horvátországi arány a beiratkozott és a diplomát szerzett egyetemisták között 3:1, ami kb. 70 %-os lemorzsolódást jelent! A ránk vonatkozó adatokból látható, hogy szinte fordított a helyzet: 78.9 %-uk folytatja, s reméljük, be is fejezi egyetemi tanulmányait.”³⁰

A hivatalos értékelések, a lapokban megjelenő hírek és a mindennapi tapasztalatok azt igazolják, hogy a Drávaszög pedagógustársadalma folytatja az elődök által járt utat: nemzedékeket nevel magyarságra és a szülőföld szeretetére. A háború tevékenységüknek csak az intézményes formáit sértette meg, elhivatottságuk – hűen az egykori iskolamesterek elszántságához és a pedagógusok 1945 utáni, első nagy nemzedékének törekvéséhez – töretlen és rendíthetetlen: kiváló fiatal tehetségek hosszú sorát bocsátja útjára. A közélet, a tájékoztatás, a művészetek és az oktatás világában ma már mindenhol jelen van a 30-35 éveseknek az a generációja, amelynek tagjai a háború üldözöttjeiként éltek meg kora ifjúságukat – menekülésben éltek meg az otthon hiányának keserűségét. Bennük, úgy tűnik, megsokszorozódott a cselekvési vágy, vissza szeretnék adni a Drávaszögnek a régi fényét és varázsát. Az ösztönzést erre – a szülői példamutatás mellett – elsősorban tanítóiktól, tanáraiktól és hitoktatóiktól nyertek. „Sequere Kopácsi! – Kövess Kopácsi!”, szól egykor Sztárai Mihály felszólítása. Szavainak ma is sok-sok meghallója van.

Művelődés és tájékoztatás

1945. november 1-jén jelent meg a Zágrábi Magyar Újság című hetilap, a horvátországi magyarok háború utáni első sajtóterméke, amely azonban igen rövid életűnek bizonyult. Mindössze öt száma látott napvilágot, főszerkesztőjét Walter Emilt „reakciós” és „Népfrent-ellenes” vádakkal letartóztatták és húsz év kényszerszolgálatra ítélték.³¹ Négy év múltán a

Horvátországi Magyar Kultúr- és Közoktatási Szövetség 1949. november 29-én történt megalakulását a hatalom a Magyar Néplap című újság megjelentetésével ünnepelte. A havonta két alkalommal, négy oldalon 5.000 példányban megjelenő lapot Kartalija Mária szerkesztette. Az *Üdvözljük a Horvát népköztársasági magyarokat* címmel közzétett vezércikk hangsúlyozta: „A Magyar Néplap állandóan foglalkozni kíván a magyar kisebbségeket érintő ügyekkel, úgy kulturális, mint gazdasági kérdéseink megvitatásával és e téren kivívott eredményeinket kívánjuk visszatükrözni.” A lap azonban ugyancsak rövid életűnek bizonyult, utolsó, 24. száma 1950. december 30-án jelent meg.³² Helyébe a Magyar Képes Újság lépett, melynek első száma 1952. március 15-én Zágrábban látott napvilágot Kiss Flórián (Malušev Cvetko) főszerkesztésében. A szintén kéthetente megjelenő újság átlagosan 4.500-5.000 példányban jutott el az olvasókhhoz. A lap szerkesztősége és kiadója idővel átkerült Eszékre, a nyolcvanas években Tausz Imre főszerkesztésével átalakult hetilappá. Őt Csörgits József követte a lap élén. 1991-től, a háború kitörésének pillanatától bizonytalanná vált a lap megjelenése, s ellehetetlenült a szerkesztői munka is. 1996 áprilisától immár Új Magyar Képes Újság címen jelenik meg. 1998-ban a HunCro Sajtó- és Nyomdaipari Kft. vette át a lapot és előbb Pasza Árpád, majd Kriják Kriszta szerkesztésében magas színvonalon nyújt tájékoztatást a horvátországi magyarság számára. A HunCro évente 1-2, tartalmában gazdag, kivitelezésében szép könyvet is megjelentet. A Magyar Napló a Magyar Egyesületek Szövetsége elnevezésű kulturális érdekképviselői szervezet hetente megjelenő sajtóorgánuma, Csörgits József pedig alkalmanként előbb Életfa, majd Gyepű címen jelentet meg irodalmi jellegű sajtókiadványt.

A színvonalasabb, tudományos igényű tájékoztatás szükségességét szem előtt tartva, a HunCro 1994 januárjától rendszeresen megjelenteti a Horvátországi Magyarság című folyóiratát. A kezdetben Lábadi Károly, 2002 novemberétől pedig Andócsi János szerkesztette lap – az irodalom mellett – történelmi, helytörténeti, szociográfiai és népismereti tanulmányok közlésével serkenti a horvátországi magyar tudományos kutatásokat. Drávaszögi Rovátkák címmel 1993-tól rendszeresen megjelenik a HMDK évkönyve is.

Az Eszéki Rádió megalakulásának első napján, 1945. április 15-én már szolgáltatott magyar híreket. A folyamatos magyar műsor csak később indult meg, akkor is változó rendszerességgel, Borenich Hugó szerkesztői irányításával. 1954-től már napi 15

perces hírműsort sugároztak magyar nyelven.³³ A körülmények az indulás éveitől képest nem sokat változtak. Az Eszéki Rádió ma naponta mindösszesen 30 perces magyar adást sugároz, amely főleg hírműsorokból áll. Jogos igény mutatkozik a szerkesztőség önállóságának megteremtésére, annál is inkább, mert – látható – fél évszázad elmúltával sem történt lényeges előrelépés. Magyar nyelvű TV-adással a horvátországi magyarság nem rendelkezik, számukra heti 30 percen az eszéki Szlavón Televízió biztosít megjelenési lehetőséget. A Drávataj magazin jellegű műsor, melyben az aktuális kulturális eseményekről tájékoztatnak, horvátországi magyar emberekkel készítenek riportokat, és feldolgozzák a magyarságot érintő egyéb kérdéseket is. Szerkesztőinek szoros kapcsolata van a Duna Televízióval.

2003. szeptember végén az eszéki Oktatási és Művelődési Központban megalakult a Tálasi István nevét viselő hagyományőrző kör (Tálasi István etnográfus, az MTA tagja Laskón született 1910-ben). A Kör célul tűzte ki a horvátországi magyarság tárgyi és nyelvi néprajzi hagyatékának felkutatását, összegyűjtését és megőrzését, a már meglévő gyűjtemények gondozását. A megalakulás kezdeményezői elnököül Burján István néprajzost választották, aki „székfoglaló” beszédében elmondta, hogy mennyire fontos az ilyen irányú szervezett fellépés, hiszen a horvátországi magyarok már meglévő gyűjteményei gazdátlanul hanyódnak, a magántulajdonban lévő, esetleg feleslegessé váló értékes tárgyak pedig tűzre vagy a szemétdombra kerülnek. A hagyományőrző kör tevékenysége azonban a nagyközönség előtt mindmáig nem jelent meg.

A horvátországi magyarság közéleti vezetői 1997 után újjászervezték a magyar tájékoztatási intézményrendszert. Hetilap és folyóirat, valamint igényes könyvkiadása, rádió és tévéműsora a legmagasabb szinten tesz eleget a korszerű tájékoztatási igényeknek. Általuk nemcsak a Drávaszög és Szlavónia magyarsága elégítheti ki napi információéhségét, de minden kiadványukkal megszólítják a velük együtt élő horvátokat is, s erre írók, újságírók, megszólaló politikusok és közéleti személyek, pedagógusok és hagyományápolók méltán lehetnek büszkéek. Hiányzik azonban a palettáról az a jelentős színfolt, amit a zágrábi székhelyű Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság képviselt.³⁴ Tevékenységük a horvátországi magyarság szociális és demográfiai helyzetének tudományos vizsgálata és a magyar-horvát történelmi és művészeti kapcsolatok felkutatása

és feldolgozása terén bontakozott ki, a megcsappant horvátországi támogatás miatt azonban mostanában kevés hír hallható róluk.

Felekezeti viszonyok és a vallásgyakorlás

Baranya és „Szlavonország” a XVI. századtól a reformáció hazájának számított, olyan jeles prédikátorok fejtették ki tevékenységüket ezen a vidéken, mint az Újlakon bibliát fordító Tamás és Bálint, majd később Veresmarti Mihály hitszónok, vagy Kákonyi Péter, hercegszöllősi jeles énekszerző. Laskó büszkén vallhatja magáénak Sztárai Mihály neves református prédikátort, Laskai Csókás Pétert, a tíz nyelvű Calepinis-szótár magyar részének szerkesztőjét, valamint Laskai Jánost, az Ezopus-mesék fordítóját. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc bukását követő tizenkét éves száműzetésből hazatérve, Laskón lelt menedékre Ács Gedeon, Kossuth papja, neves naplóró-krónikása is. Nem meglepő tehát, hogy a Drávaszög és Szlavónia a reformáció otthonaként szerepel a magyar történelemben, felekezeti életében is mindvégig a reformáció jelenléte volt a meghatározó.³⁵

A bácskai és baranyai egységes református egyházközösség 1918 előtt a Dunamelléki Református Egyházkerülethez tartozott. 1945-től a szocialista Jugoszlávián belül a Baranya-szlavóniai Református Egyházkerület a bácsfeketehegyi (feketicsi) református püspökséghez került – amelynek élén a nagy elődökhöz méltó Ágoston Sándor püspök állt –, külön baranyai esperességgel. A kommunizmus több mint négy évtizedes története során a hívek száma egyre fogyatkozott. 1969-ben a Drávaszögben 3.022, Szlavóniában 3.102; 1991 előtt a Drávaszögben 2.463, 1993-ban pedig ugyanott már csak 1.513 református hívőt tartottak számon.

Az 1991-es szerb megszállást követően Baranyában és Kelet-Szlavóniában a hitélet gyakorlása is majdnem teljesen megbénult. A bevonuló szabadcsapatok elsőként a templomokat, a parókiákat és egyházi intézményeket rombolták le. Az 1994. október 11-i zsinati jelentés szerint a Baranyai-szlavóniai Református Egyházkerületben tizenegy településen (Vörösmarton, Csúzá, Hercegszöllősen, Sepsén, Kőn, Monostoron, Karancson, Laskón, Várdarócon, Kopácson és Bellyén) összesen 1.455 református hívő maradt. Az akkori szerb közigazgatási beosztás szerint oda tartozott még a kelet-szlavóniai Szentlászló, Kórogy és Tordinci község is. Az egyházkerületben Hájek János esperes, valamint Csáti Szabó Lajos és Csáti

Szabó Aranka lelkipásztorok végezték a lelkészi teendőket.³⁶ A háborúban súlyosan megrongálódtak a baranyai és a szlavóniai templomok is, 1992. augusztus 20-án teljesen leégett a bellyei, 1993. január 12-én kiégett a laskói református templom. A lángok martalékává vált a régi orgona is. Kőben és Sepsén teljesen kifosztották a templomokat, Harasztiban szétlőtték a templomtornyot és a tetőt.

A drávaszögi, a szlavóniai katolikusok 1920 után a Gyakovón székelő bosznia-szerémségi püspökséghez tartoztak. Az 1940-ben készült jelentés szerint az elmúlt két évtized alatt – a reformátusokhoz hasonlóan – elképesztő méretű volt a fogyatkozás. Katolikus magyar istentiszteletet ekkor már csak négy faluban, Eszék-Felsővárosban, Berákon, Ürögön és Ojankovácon tartottak. Ehhez az egyházmegyéhez csatolták Baranyát is, ahol Kiskőszegen, Baranyakisfaludon, Darázson, Bellyén, Dárdán, Hercegszöllősen és Vörösmarton tartottak magyar nyelvű hitszónoklatot. Az egyházmegye jelentős lelkészhiánnyal küszködött. Statisztikai kimutatások nem születtek, lévén hogy a magyar és a horvát anyanyelvű katolikus hívők közössége egybemosódott. Aksamović nacionalizmustól túlfűtött püspöksége alatt az adminisztráció is a legtöbb esetben horvát nyelven folyt. Egy 1995-ből származó jelentés szerint a szerbek által megszállt területen mindössze 26 katolikus, 16 református, 7 pravoszláv (ortodox) és 9 egyéb egyházi közösség működött. A katolikus templomokban igehirdetés csak hat településen folyt magyarul, a többi 18-ban horvát nyelven, kettőben pedig két nyelven.

Mivel a korábbi, egységes Jugoszlávián belül a drávaszögi és a kelet-szavóniai református egyházközsegek a Bácskában lévő feketicsi református püspökséghez tartoztak, Horvátország felszabadítását követően létre kellett hozni az önálló horvátországi református püspökséget. A Horvátországi Református Keresztyén Egyház még a háború idején, 1993. január 30-án a szabad területen lévő Rétfaluban 30 résztvevővel megtartotta a megalakulását előkészítő zsinatot. A találkozó legfontosabb pontja az volt, hogy a résztvevők – lelkipásztorok, presbiterek és a gyülekezeti tagok – által akkor megbízott ideiglenes egyházi vezetőség az új államban a jogfolytonosság céljából az egyházat bejegyeztesse, másrészt pedig, hogy az érvényben lévő ideiglenes alkotmányt megerősítse. Az ideiglenes egyházi vezetőség, mint Zsinati Tanács megbízást kapott arra, hogy legkésőbb két éven belül hívja össze a következő zsinati ülést, és alkosson alkotmány- és szabályrendelet-tervezetet.

Még abban az évben, 1993. november 15-én Kórógy, Szentlászló, Bellye, Kopács, Várdaróc, Laskó, Hercegszöllős, Vörösmart, Sepse, Pélmonostor és Metző református gyülekezete 84 képviselőjének jelenlétében megtartotta alakuló közgyűlését a Horvátországi Református Keresztyén Egyház. Az alakuló közgyűlés egyhangúlag elfogadta és megerősítette azt a nyilatkozatot, amelyet 221 család 604 tagja írt alá, és amelyet „jegyzőkönyvbe megíratni mondatott ki”. A Nyilatkozat 1. pontjában ez olvasható: „Alulírottak azt a kívánságunkat fejezzük ki, hogy Eszék központjában legyen egy olyan helyiség, ahová eljárhatunk Református Istentiszteletre. Sokan vagyunk itt elűzöttek, akik még nem tudjuk jövőnket, de ragaszkodni kívánunk református vallásunkhoz és gyakorolni kívánjuk azt. Mivel nem tartozunk egyetlen gyülekezethez sem, azért kívánjuk, hogy számunkra legyen egy hely, ahová járhatunk és egy menekült gyülekezetet alkothatunk. K. Kettős János lelkipásztorban találtuk meg itteni lelki vezetőnket, ezért kérjük, hogy ennek a gyülekezetnek megszervezését ő végezze.” A dokumentum 8. pontja még egyértelműbben fogalmazott: a Református Elűdözöttek Egyházközössége „Egyhangúlag megválasztja K. Kettős János lelkipásztort, missziói előadót a gyülekezet lelkipásztorává, akit Láng Endre püspök úr megbízott a gyülekezet megszervezésével.” Az egyházközösség 1997-re tizenhét megszállt település híveiből 1.200 főre gyarapodott. K. Kettős János nem sokkal később így nyilatkozott: „Mi 1100 éve vagyunk itt a Kárpát-medencében és eddig senki sem tudott bennünket elpusztítani, megálltuk helyünket Isten kegyelméből. Nekünk kötelező megtartani magyarságunkat. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy a magyar többet érne a másiknál. Isten előtt minden ember egyforma értékű, de mindenkinek meg kell tartania a nemzetiségét, kultúráját, hagyományait és a vallását. (...) Szeretném, ha minden szülő erre nevelné a gyermekét, hogy ő magyar, és ezt se ne szégyellje, se ne tagadja! A magyarnak szerintem magyarnak kell maradnia, és ezt mi az egyházon belül is támogatjuk. (...) Előbb, vagy utóbb vissza kell térnünk az őshonos földünkre, hogy ott éljük meg magyarságunkat, a mi kultúránkat, hagyományainkat, hitünket. Ez a legfontosabb, mert ha most elhagyjuk ezt a területet, akkor néhány száz év múlva már senki sem beszél majd arról, hogy ezt a földet valaha is magyarok lakták”

Az emlékeztetés rétfalusi alakuló zsinaton megválasztott Zsinati Tanács első ülésére 1998. június 27-én került sor. A későbbi, súlyos nézeteltérések előjelének volt tekinthető, hogy számos gyülekezet kérése ellenére, az akkor már magát

püspöki hivatalnak nevező egyházi vezetőség Lángh Endrével az élen teljesen kivonta magát a református egyház újjászervezésére alakult Zsinati Tanács munkájából. Ennek ellenére az 1998. november 7-én megtartott Laskói Zsinaton a jelenlévők megerősítették az ideiglenes alkotmányt, és héttagú bizottságot neveztek ki az Alkotmányozó Zsinat összehívására. Erre 1999. június 12-én Kopácson került sor. A III. úgynevezett Alkotmányozó Zsinat résztvevői kinyilvánították, hogy Isten kegyelméből megalakult a Horvátországi Magyar Református Keresztyén Egyház. Elfogadott Alkotmánya preambulumban leszögezi: „Kifejezésre juttatjuk azon szándékunkat, hogy az 1991 előtti egyházszervezet megszűnése miatt a Horvát Köztársaság államigazgatási rendjében is folytassuk a XVI. század óta meglévő önálló egyházközsegekből álló és együttesen is szervezett egyházi életünket.” Voltaképpen e gondolat köré szerveződött a Horvátországi Magyar Református Keresztyén Egyház, ebből eredeztette hagyományos nemzeti jellegét is. A HMRKE-t 1999. június 23-án a horvát állami szervek bejegyezték, s ezzel a horvátországi reformátusok több mint 60 százalékát magába foglaló egyházi intézmény működése törvényessé vált.³⁷

A református egyház Alkotmányozó Zsinatán nem képviseltette magát a laskói és a kórógyi református egyházközösség, mint ahogyan a korábban felszínre került nézetkülönbségek következtében Lángh Endre református püspök sem vett részt a zsinat munkájában. Az eszéki székhelyű és horvát nyelvű református esperesség korábbi kérelmezői a magyar nemzeti jelleg hangsúlyozása elleni tiltakozás jeléül maradtak távol a kopácsi rendezvénytől. Ez azonban az egyház újjászervezése tekintetében nem jelentett különösebb gondot. 1999. augusztus 6-án Csúry István, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület generális direktora beiktatta szuperintendensi tisztségébe K. Kettős János kopácsi lekipásztort és Sója Lajos hercegszölősi gondnokot. A Horvátországi Magyar Református Keresztyén Egyház kérelme nyomán a horvát Oktatási Minisztérium 2000. június 30-i levelében több mint húsz általános iskola számára jóváhagyta a HMRKE programja szerint összeállított hitoktatás bevezetését. A K. Kettős János szuperintendens vezette református egyházközösség 1999-et követően Református Élet címen időszaki kiadványt jelentetett meg.

Lassúbb, egyszersmind összetettebb folyamatnak látszik a katolikus egyház megújulása, lévén, hogy a katolikus Horvátországban a református egyházközösséghez hasonló „reformerejű” kezdeményezésre, megújító szándék megjelenítésére

kiseb az esély. A drávaszögi és a kelet-szlavóniai katolikus magyar közösségnek 1991-es szerb megszállást követően nem volt katolikus plébánosa. Az 1997-ben megkezdett „békés reintegrációs folyamat” során vált lehetővé, hogy Varga Gyula djakovói lekipásztor alkalmanként magyar nyelven tartson istentiszteletet a drávaszögi magyar katolikus hívők számára. 2002-ben Beer Gergely személyében Vörösmart katolikus hívei új plébánost kaptak.

Gazdasági élet

Az 1991-ben bekövetkezett szerb agresszió és az azt követő fél évtizedes megszállás teljes mértékben tönkretette az ipari és a mezőgazdasági infrastruktúrát. Horvátországnak a háború összesen 27 milliárd kuna kimutatható anyagi kárt okozott, Baranya és Kelet-Szlavónia területén pedig 13 milliárd kuna összegű kár keletkezett. Ez azonban csak az infrastruktúrában elszenvedett pusztítás összege, a termelés kiesés nagyságát talán felbecsülni sem lehet. A Drávaszög gettósítását követően a megszállt területen élő lakosság kizárólag a saját szükségletei kielégítésére termelt, így nem csoda, hogy a virágzó konyhakertészet, a messze földön híres szőlő- és bortermelés és a mezőgazdasági növényeknek a nagyipari termesztése teljes mértékben megszűnt. A pusztítás oly iszonyatos méretű volt, hogy a terület 1997-es esztendő utáni „békés reintegrációját” követően mindmáig nem sikerült a mezőgazdasági termelést az 1991 előtti szintre fejleszteni.

A 2000. év végén készített első kimutatások szerint Baranyában sokkal rosszabb volt a gazdasági helyzet, mint a Horvát Köztársaság más vidékein. A munkanélküliség a bellyei járásban (Laskón, Kopácson és Várdarócon) 28%-os, a Hercegszölősiiben (Vörösmarton, Csúzan, Sepsén, Karancson és Köben) pedig több mint 40 %-os volt. A bellyei járásban közel 7.000 a lakosság, és 2.200 a háztartások száma. Nemzetiség szerint a következőképpen oszlik meg: 3.620 horvát, 3.000 magyar, 300 szerb és 80 egyéb nemzetiségű. A hercegszölősi járás területén 6.848 a lakosok és 853 a háztartások száma. Nemzetiségi összetétele: 1.308 (27,49 %) horvát, 2.222 (46,70 %) magyar, 1.072 (22,53 %) szerb és 156 (3,28 %) az egyéb nemzetiségűek száma. Közülük mindössze 476 a járás területén létesített munkaviszonyban lévők száma (az ingázókról nem készült kimutatás), 761-en munkanélküliek. E kimutatás szerint a Drávaszögben 2.047 embernek van valamilyen jövedelme.³⁸ A Horvát Munkaközvetítő Intézet regionális hivatalának adatai szerint 2004 végén Eszék–Baranya megyében csaknem 35 ezer munkanélkülit tartottak nyilván, ami

1,8 %-kal több a megelőző év azonos időszakában regisztrált adatnál.

A zágrábi statisztikai hivatal szerint 2002-ben 23,3 százalékos munkanélküliséget mértek, ami természetesen megyénként, regionként változó. 2001 decemberében és 2002 januárjában Baranyában a munkanélküliek száma megdöntött minden korábbi rekordot. Az aktív lakosság mintegy 70 százaléka munkanélküli volt. Ami annyit jelent, hogy tíz munkaképes emberből csak három dolgozott. A legutóbbi népszámlálás szerint Baranyának 40.000 lakosa van. Ebből 7.000 a nyugdíjas, és mindössze 5.500 a munkaviszonyban lévő. A szociális hivatal 1.700 munkaképes lakosnak fizetett havi juttatást. A munkanélküliek között több mint 200 főiskolai és egyetemi végzettséggel rendelkező fiatal is volt. Ezért a fiatalok közül a háború befejezését követően sokan nem jönnek vissza Baranyába. Vannak olyan települések is, ahol elképesztő méreteket öltött az „előregedés”, alig van fiatal, és felére csökkent a lakosság száma. A helyzet négy év múltán vajmi keveset változott.

A bellyei uradalom a térség XX. századi történelmében nagy szerepet játszott, mindenkor megélhetési lehetőséget biztosított a lakosoknak, sok száz, sok ezer zsellér és napszámos család számára az egyetlen pénzszerzési lehetőséget jelentette. A XIX-XX. század fordulóján 109.010 katasztrális hold és 740 négyszögöl nagyságú területen folyt a gazdálkodás. 1945-től, a kollektivizálás során kialakított Bellyei Mezőgazdasági Kombinát igazi mintagazdaságként működött, egyike volt az ország legnagyobb gabonatermelő és élelmiszer-feldolgozóipari létesítményeinek. „1984-ben a mezőgazdasági-ipari kombinát 38.404 hektár földön gazdálkodott, azaz a Duna és a Dráva összességében elterülő összes földterület 62 százaléka felett rendelkezett.”³⁹ S bár a drávaszögi magyarság számára munkalehetőséget biztosított, ugyanakkor messzi vidékekről is felszippantotta a munkaerőt, ami az etnikai arányok további romlásához vezetett. A korszerű, magas színvonalat biztosító mezőgazdasági és ipari kombinát jelentette az urbanizálódás lehetőségét a térségben, vele egy időben létezett, virágzott a sok évszázados múltra és gazdag hagyományokra visszatekintő drávai, dunai és kopácsi halászat. A halászó életforma, s a vele együtt járó vízgazdálkodás (az árterület kihasználása, a nád és a gyékénytermelés), az erdészet és a kendertermelés az archaikus társadalmi viszonyok kései továbbélését is biztosította, olyannyira, hogy sikerült megőrizni a hagyományos népelet legősibb elemeit is.

A háború és a megszállás évei azonban teljesen

ellehetetlenítette a kombinát működését, olyannyira, hogy Horvátország gazdasági vezetőinek mindmáig nem sikerült gazdaságossá tenni annak működését. A 2004. esztendő első hat hónapjában a Bellyei Mezőgazdasági Birtok 41,47 százalékos veszteséget „termelt”. Tekintettel a 2003. év hasonló időszakához – amikor 19,32 százalék volt a vesztesége – ez 114,5 százalékos növekedést jelentett. A helyzet tarthatatlanságára való tekintettel Zágrábban a kormány a bellyei mezőgazdasági és ipari kombinát privatizálásáról döntött, s ezzel a válságkezelés hosszú folyamatát indította el. Mindenki számára egyértelmű, hogy a Bellyei Mezőgazdasági Birtok át- illetve újjászervezése, annak korszerű működtetése az egész Drávaszög számára kulcsfontosságú kérdés.

A 2006. év gazdasági helyzetelemzése sem mutatnak a drávaszögi magyarság tekintetében lényeges változást. A zágrábi statisztikai hivatal szerint Horvátországban ugyan az év első felében 16 százalékos volt a munkanélküliségi ráta – tíz éve nem volt ilyen alacsony –, de a Baranya-háromszögben vannak olyan járások, ahol bőven ötven százalék fölött van a munkanélküliek aránya. Az országban a legszegényebb megye Vukovár-Szerém, de Eszék-Baranya megye és az összes többi közép-horvátországi megye is jóval Zágráb és a tengerparti megyék mögött kullog. Mivel magyarázható ez a szomorú helyzet? A szakemberek szerint a rossz gazdasági szerkezetnek, a hosszú idő óta veszteséges mezőgazdaságnak erre a területre való koncentrálódásának, a régi rendszerből maradt nagyobb vállalatok átstrukturáltságának (közismert a Bellye Rt. körüli hercehurca, a békés reintegráció kezdete óta tartó korszerűsítési próbálkozások sorozata, a menedzsment szerencsétlenkedései, az ún. privatizációs folyamatok során), valamint az utolsó, de nem elhanyagolható szempontnak, hogy a háború ezeken a területeken okozta a legtöbb kárt.⁴⁰

Kisebbségi jogok

A felszabadulást követően a közel hét évig megszállt horvát területek újjáépítése lassan, számtalan nehézséggel küszködve 1997-ben megkezdődött. A háború következményei felszámolásával és a politikai élet polgári értelemben történő konszolidálásával egyidőben Horvátországban megkezdődött az új állam zavartalan működését biztosító törvényalkotási folyamat is, melyeken belül különös figyelmet szenteltek a horvátországi kisebbségek jogainak maradéktalan biztosításának.

Az 1998. január elsejétől hatályos, 2000-ben

módosított horvát alkotmány néven nevezi, és államalkotó tényezőként ismeri el (más autochton kisebbségekkel együtt) a magyar kisebbségi közösséget. 2002. december 13-án a horvát Szábor elfogadta a Nemzeti Kisebbségek Jogairól szóló, alkotmányerejű kisebbségi törvényt, amely – egyebek mellett – lehetővé teszi a kisebbségi önkormányzatok létrehozását is. A kisebbségi önkormányzati választásokra 2003. május 18-án került sor. Az új horvát kisebbségi törvény alapján új helyzet jött létre. Egyrészt azért, mert a korábban megválasztott települési, járási és megyei önkormányzati képviselő-testületek – a kisebbségek arányától függően – kötelező jelleggel újabb kisebbségi képviselőkkel bővültek, másrészt a kisebbségek megyei, városi és járási szinten megválasztották a kisebbségi önkormányzataikat, amelyeknek komoly befolyásuk lesz a kisebbségekkel kapcsolatos döntésekre.

A kisebbségi választásokat követően azokban a járásokban, ahol valamely kisebbség számaránya meghaladja a 1,5%-ot, azokban a városokban, ahol számuk legalább 200 fő, valamint azokban a megyékben (régiónokban), illetve nagyvárosokban, ahol számuk több mint 500 fő, az adott kisebbség Nemzeti Kisebbségi Bizottságot választottak. A járási Bizottság 10 fős, a városi 15, míg a megyei szintű 25 főt számlál. Azokon a településeken, ahol valamely kisebbség legalább 100 tagja él, Nemzeti Kisebbségi Képviselőt (a kisebbségek képviselőtét ellátó személyt) választottak. A jelölteket a testületekbe, illetve képviselőnek a kisebbségi egyesületek, szervezetek, illetve kisebbségi állampolgári csoportok állították: a járásokban 20 főt, városokban 30 főt, megyében 50 főt.

A törvény alapján megalakult az országos hatáskörű Nemzeti Kisebbségi Tanács, amely a nemzeti kisebbségeknek a horvát közéletben való egyenjogú részvételét hivatott biztosítani. A Tanács örökös a nemzeti kisebbségek jogainak érvényesülése felett. Együttműködik az illetékes állami testületekkel, önkormányzatokkal, a Nemzeti Kisebbségi Bizottságokkal, a kisebbségi egyesületekkel. A Tanács együttműködik továbbá a nemzetközi szervezetekkel, intézményekkel, valamint a kisebbségek anyaországainak intézményeivel. A Tanács tevékenységét az állami költségvetés finanszírozza. A Tanácsnak joga és kötelessége kezdeményezni az állami szerveknél a nemzeti kisebbségek számára fontos kérdések, valamint az alkotmányerejű törvény végrehajtásával kapcsolatos kérdések megtárgyalását, intézkedéseket kezdeményezhet a kisebbségek helyzetének javítása érdekében, véleményt mondhat és javaslatokat tehet a közmédiának a kisebbségi

műsorokkal kapcsolatban, gazdasági, szociális és más intézkedéseket kezdeményezhet a hagyományosan, vagy nagy számban kisebbségek lakta területekre vonatkozóan, valamint – a saját munkáját elősegítendő – tájékoztatást és jelentéseket kérhet az állami és önkormányzati szervektől. A Tanácsnak tagjai a Szábor kisebbségi képviselői is (5-8 fő), elnökét és két alelnökét a tagok közül a Kormány nevezi ki.

A horvát Szábor 2000 májusában elfogadta nemzetiségi oktatási törvény és a kisebbségi nyelvek egyenrangúságáról szóló alkotmányerejű törvényt, amely helyi önkormányzati és járási szinten biztosítja a magyar kisebbségek anyanyelvének a közigazgatásban történő szabad használatát.

A horvátországi magyarság számára sorskérdés a Magyarországgal történő kapcsolattartás lehetőségének a biztosítása. Antall József kormánya – felismerve a háború jelentette veszélyeket – a szomszédos államokban élő magyar kisebbségek anyaországához fűződő kapcsolatainak rendezése keretében különös hangsúlyt fektetett az új horvát állam magyarsága sorsának rendezésére. Magyar kezdeményezésre a Horvát Köztársaság 1991. december 15-én csatlakozott a Magyar-Ukrán Kisebbségvédelmi Nyilatkozathoz, ezzel egy időben született meg a horvátországi kisebbségvédelmi törvény is. 1992. december 16-án aláírták a Magyar-Horvát Alapszerződést, melynek 17. pontja kimondja: „A Horvát Köztársaságban élő magyar nemzetiségnek és a Magyar Köztársaságban élő horvát nemzetiségnek joga van ahhoz, hogy egyénileg vagy közösségük más tagjaival szabadon kifejezésre juttassák, megőrizték és továbbfejlesszék etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásukat anélkül, hogy őket bárki akaratuk ellenére asszimilációra kényszerítené. Joguk van ahhoz, hogy anyanyelvüket a magánéletben és a nyilvánosság előtt szabadon használják (...). Joguk van ahhoz, hogy emberi jogait és alapvető szabadságjogait teljes mértékben és hatékonyan, mindenfajta diszkriminációtól mentesen és a törvény előtt teljes egyenlőségben gyakorolják.”

Ennek szellemében 1995. április 5-én Eszéken aláírták a Magyar-Horvát Kisebbségvédelmi Egyezményt⁴¹, ezt követően ugyanazon év októberében megalakult a Magyar-Horvát Kisebbségi Vegyes Bizottság. A Kisebbségvédelmi Egyezmény 1. pontja leszögezi: „A Szerződő Felek biztosítják a kisebbségek számára a kultúra, a nyelv, a vallás és a magyar, illetve a horvát identitás megőrzését. Ennek érdekében a kétoldalú gazdasági együttműködés, a regionális fejlesztés, a kisebbségi képviselet, az oktatás, a kultúra, a tömegtájékoztatás,

a kiadó- és tudományos-kutatási tevékenység, a jogalkotás, valamint a közművelődés egyéb területein olyan megfelelő intézkedéseket és mechanizmusokat hoznak létre és valósítanak meg, amelyek elősegítik a kisebbségek sokoldalú fejlődését.” A Kisebbségi Vegyes Bizottság évente egyszer ülésezik, feladata figyelemmel kísérni a magyar illetve a horvát kisebbség sorsának alakulását. A KVB VIII. ülésére 2006. május 26-án Budapesten került sor.

Remények

A horvátországi magyarság társadalmi és politikai vezetői, érdekképviselői szervezete, a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége a háború minden szörnyűsége és megpróbáltatása után hatalmas erőfeszítéseket tesz az élet újjászervezésére. Újjászervezte az anyanyelvű oktatást, korábban soha nem tapasztalt szintre emelte a lap és a könyvkiadást, az anyanyelvű tájékoztatást, és az elvárt szinten és formában szervezte meg az anyaországi intézményekkel a kapcsolatokat. Ehhez járul még a Horvát Köztársaság széles körű jogbiztonsága, mely a területén élő kisebbségek számára is a legteljesebb állampolgári és emberi jogokat biztosítja. Ezzel szemben nincsenek hasonló eredmények a gazdasági élet területén, ami határozott aggodalomra ad okot. A mindennapi megélhetési gondoknak tulajdonítható, hogy a demográfiai adatok felettébb elszomorítóak, a legkevésbé sem adnak okot a derűlátásra. A ma is félig romokban heverő gazdasági élet nyújtotta szerény lehetőségek, a kétségbeesetten magas munkanélküliség, a megállíthatatlan asszimiláció, és

az elvándorlás (vagy vissza nem térés), a népességszaporulat korábban alig tapasztalt visszafogottsága – megannyi tényező, ami a drávaszögi magyarság számára módfelett megnehezíti a hazatalálást és az otthonteremtést.

A drávaszögi és a szlavóniai magyarság egy évszázad keserű tapasztalataival a birtokában másfél évtizede a puszta fennmaradásért vívja elszánt és elkeseredett küzdelmét. Menekültként vagy gettóba zárva, otthoni bujdosásban, vagy távoli hazavágyódásban keresi az otthonteremtés új és új lehetőségeit, mert makacsul és eltántoríthatatlanul ragaszkodik a szülőföldjéhez, a táj hagyományaihoz, mindenek előtt azonban magyarságához és az anyanyelvéhez. Az archaikus táj jellege, amelynek Penavin Olga **A nagycsaládszervezet Szlavóniában (Kórógyon)** című könyvében – valamint a háromkötetes szlavóniai tájszótárában – állított emléket, amelynek Lábadi Károly sok-sok kötetet szentelt, alapvetően megváltozott, a háború következtében jelentős mértékben eltűnt. Félő, hogy a drávaszögi és szlavóniai tisztaszobák és parasztudvarok már csak történelmi emlékekké válnak. Egy, a száműzetésből visszatért középiskolás fiú jegyezte be naplójába: „Hittem és vártam a megoldást, de sajnos, egyértelműen ki kell mondanom, a ma elem táruló kép nem csillapítja aggodalmamat.”⁴² A Drávaszögért rajongók derűje és reménye azonban olthatatlan. A Drávaszögnek lennie kell ahhoz, hogy a magyar világ kerek egész, sérthetetlen és kikezddhetetlen maradjon.

Irodalom:

A kulturális autonómia Horvátországban – Interjú Bela Tonkovičtyal, a VHDSZ elnökével; Horvátországi Magyarság, 1994. augusztus, 8. szám

Alkotmányos Törvény az emberi jogokról és szabadságjogokról és az etnikai és nemzeti közösségek vagy kisebbségek jogairól a Horvát Köztársaságban; Zágráb, 1991. december 4. (Kézirat)

Arday Lajos: **A horvátországi magyarok története**; In: **Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből**; Szerkesztette Arday Lajos. Közép-Európai Intézet – Teleki László Alapítvány, Budapest 1994, 199 p.

Arday Lajos: **Az északnyugat-horvátországi szórványokról**; In: **Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből**, i. m.

Baranyai Júlia: **Vízbe vesző nyomokon** – **Fejezetek a Drávaszög történetéből**; Újvidék – Forum Könyvkiadó, 1977, 361 p.

Baráth Árpád, dr.: **A magyar kisebbség veszteségei a horvátországi háborúban**; Zágráb – Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság, 1997, s. p. [37] kézirat gyanánt

Bognár András: **A baranyai lakosság etnikai összetételének változása**; In: **Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből**, i. m.

Botlik József: **Végveszélyben a Drávaszögi magyarság**; Erdélyi Magyarság, Budapest (1992), 12. szám

Éger György: **A Drávaszög demográfiai, etnikai, vallási jellemzői a népszámlálások tükrében**; In: **Régió, etnikum, vallás – Demográfiai és településtörténeti tanulmányok**; Anonymus. Budapest 1993, 9-43. p.

Faragó Ferenc: **A horvátországi magyarság oktatásügye 1945-1995**; Eszék – HunCro, 1998, 99 + 17 p.

Faragó Ferenc: **Magyar nyelvű oktatás a Horvát Szocialista Köztársaság területén**; HMSZ Évkönyv 8-9., Eszék 1986-1987, 120-132. p.

Gyurgyik László – Sebők László: **Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002**; Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003

Gyurok János: **Jugoszláviai menekültek Magyarországon**; Régió 1994. 4. szám, 50-65. p.

Haas Mihály: **Baranya földrajzi, statistikai és történeti tekintetben**; Pécs 1845, 374 p.

Hajek János: **Baranya-szavóniai esperes jelentése**; Feketics – Református Évkönyv 1997, 39-44. p.

Horváth László: **Érvek és adatok a horvátországi magyarok képviseléséhez**; Horvátországi Magyarság, 1995. október, 10. szám

- Joó Tibor: **Beszélgetés Kettős János református lelkésszel, a Délvidéki Magyar Református Menekült Misszió utazó titkárával**; Horvátországi Magyarság, 1994. február-március 2-3. szám
- Kalapis Rókus: **Horvátországi magyar művelődési egyesületek – Madjarska kulturna društva u Hrvatskoj**; Magyar Egyesületek Szövetsége, [Zagreb] 2003, 200 p.
- Katona Imre: **Lábánál holdvilág, fejénél napsugár... – Drávaszögi és szlavóniai magyar folklór**; Eszék – HunCro, 1996, 213 p.
- Kocsis Károly – Kocsisné Hodosi Eszter: **Magyarok a határainkon túl – A Kárpát-medencében**; Tankönyvkiadó, Budapest 1992
- Kocsis Károly: **A határmenti fekvés hatása a magyarországi és a horvátországi Baranya kisebbségi településeire**; Régió, 1992. 1. szám, 153–174. p.
- Kórógy**; Összeállította Kell József. HMDK, Zágráb 1994, 48 p.
- Lábadi Károly: **Magyarlakta települések Horvátországban**; In: **Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből**, i. m.
- Lábadi Károly: **Kopácsi vízi élet**; Újvidék – Forum Könyvkiadó, 1987, 150 p.
- Lábadi Károly: **Kopács, a víz melletti falu**; Budapest 1994, 638 p.
- Lábadi Károly: **Drávaszögi ábécé – Néprajzi és folklór tájlexikon**; 1996, 520 p.
- Lábadi Károly: **Istenek hajlékai a Drávaszögben**; Budapest, 1994
- Lábadi Károly: **Oskolák a régi Drávaszögben**; Pannónia Könyvek, Pécs, 1993, 129 p.
- Lábadi Károly: **Laskaiak**; Laskó, 1983, 59 p.
- Lábadi Károly: **Istenek népei a Drávaszögben**; Eszék, 2000, 587 p.
- Lábadi Károly: **Laskó**; Budapest, é. n., 173 p.
- Lábadi Károly: **Szétszórásban – A drávaszögi magyarság sorsüldözöttsége a háborúban 1991-1998**; Budapest-Zágráb, Timp Kiadó – MESZ, 2004, 678 p.
- Madar Ilona: **A szlavóniai magyar református falvakról**; Horvátországi Magyarság, 1995. július, 7. szám
- Merki Ferenc: **A Horvát Szocialista Köztársaság magyar nemzetiségi iskolahálózatának fejlődése 1968-1984**; HMSZ Évkönyv 6., Eszék, 1984, 63-107. p.
- Merki Ferenc: **Magyar tannyelvű oktatási intézmények a Horvát Szocialista Köztársaságban**; HMSZ Évkönyv 2., Eszék, 1980, 109-149. p.
- Népkör 1946-1996**; Osijek, 1996, 58 p.
- Pataky András: **Baranya titkokat rejtő földrajzi nevei**; Újvidék – Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, 1992, 78 p.
- Penavin Olga: **A nagycsaládszervezet Szlavóniában (Kórógyon)**; Forum Könyvkiadó – A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék 1981, 224 p.
- Penavin Olga: **Szavóniai (kórógyi) szótár I-III**; Forum – Újvidék, I. kötet é. n. [1965], 413 p. – II. kötet 1975, 391 p. – III. kötet 1978, 285 p. (K)
- Sebők László: **A horvátországi magyarok a statisztikák tükrében**; Régió 1992. 3. szám, 118-134. p.
- Sokcsevits D. – Szilágyi I. – Szilágyi K.: **Déli szomszédaink**; Budapest – Bereményi Könyvkiadó, 1994, 355 p.
- Szentlászló**; összeállította Kelemen Dávid; Eszék – HunCro, 1997, 44 + 20 p.
- Tausz Imre: **40 év népem szolgálatában**; Eszék – HunCro, 2001, 161 p.
- Tóth Lajos, dr.: **Oktatásunk évszázadai**; HMSZ Évkönyv 1., Eszék, 1979, 79-85. p.
- Tóth Lajos, dr.: **Kopácsi tanítóskodásom emlékei**; Horvátországi Magyarság, 1995. március-június, 3-6. szám (négy folytatásban)
- Tóth Lajos: **Letűnt világok tanúja – A kisebbségi sors sodraiban**; Budapest – Püski, 1999, 192 p.
- Troszt Sándor: **A HMSZ történetéből**; HMSZ Évkönyv 1., Eszék, 1979. 65-72. p.
- Vukobratović, Božo: **Néhány kérdés a Horvát Szocialista Köztársaság nemzetiségeinek alkotmányjogi és politikai helyzetére vonatkozólag**; HMSZ Évkönyv 3., Eszék, 1981, 7-22. p.

¹ Németh Ferencné Botyka Julianna: **Ahogy sír az eső rájuk**; In: Lábadi Károly: **Szétszórásban – A drávaszögi magyarság sorsüldözöttsége a háborúban 1991-1998**, Budapest-Zágráb, Timp Kiadó – MESZ, 2004

² Az 1910-es népszámlálási adatok szerint Horvátországban 119.874 magyar élt, a lakosság 5 százaléka, ebből Baranyában a 20.313 fő az ottani összlakosság 40,0 százalékát jelentette. Tragikusan megváltozott a magyarság aránya a trianoni békeszerződést követően. Az 1921-es népszámlálási adatok bizonyossága szerint a történelmi sorsforduló majdnem egyharmadával csökkentette a magyar lakosság számát. A 76.346 magánt magyarnak valló személy az „új ország” lakosságának már csak 2,3 százalékát jelentette, Baranya 16.638 magyarja is a történelmi vidék népességének 33,8 százalékát adta. Pedig a szomorú megfogatkozásnak ez csupán a kezdete volt, az – egyébként hivatalosan soha nem publikált – 1991-es jugoszláviai összeírásakor a horvátországi 22.355 magyar már csak 0,5 százalékot tett ki, Baranya pedig 8.956 lelket, a lakosság 16,5 százalékát vallhatta magáénak. Még ennél is elszomorítóbbak a 2001-es népszámlálási adatok. Az utolsó tíz év során a horvátországi magyarság száma tovább – 22.355-ről 16.595-re – fogyatkozott, 5.760 fővel (25,8 %-kal) csökkent. Hasonló arányú megfogatkozás egyetlen elcsatolt terület magyar közösségének soraiban sem tapasztalható.

³ Baranyai Júlia: **Vízbe vesző nyomokon – Fejezetek a Drávaszög történetéből**; Újvidék – Forum Könyvkiadó, 1977, 316 o.

⁴ Fényes Elek: **Magyarország geographiai szótára I-IV.**; Pesten, 1851

⁵ B. Szabó György: **Szavóniai jegyzetek**; In: **Szavóniai hétköznapiak**; Újvidék – Forum Könyvkiadó, 1973, 171. o.

⁶ Műveik közül a történetírás, a néprajztudomány és a nyelvészet számára megkerülhetetlen munkák: Katona Imre: **Lábánál holdvilág, fejénél napsugár... – Drávaszögi és szlavóniai magyar folklór**; Eszék – HunCro, 1996, 213 p., és Penavin Olga: **Szavóniai (kórógyi) szótár I-III.**; Újvidék – Forum Könyvkiadó, é. n. [1965], 413 p.; 1975, 391 p.; 1978, 285 p., valamint **A nagycsaládszervezet Szlavóniában (Kórógyon)**; Újvidék – Forum Könyvkiadó, a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1981, 224 p. című kötetek.

⁷ Lábadi Károly: **Drávaszögi barangoló I-V.** – Petőfi Népe, 1992. április 7-11.

⁸ Lábadi Károly: **Istenek népei a Drávaszögben**; Eszék, 2000, IX. p. – A szerző ugyanitt fogalmazta meg a kérdést: „A történelmi események, sorsfordulók, a veszélyeztetettség és a létezés kvadereköveinek láttán számtalanszor megfogalmazódik: ezután vajon mit tehet a Drávaszög kevesbedő magyarsága? Igazából a cselekvés kormányvesszeje nem az ő kezében van, mert más ajkú népek között megfogatkozva szigetként él.”

⁹ Baranyai Júlia: **Vízbe vesző nyomokon – Fejezetek a Dráva-szög történetéből**; Újvidék – Forum Könyvkiadó, 1977, 32. o.

¹⁰ Farkas Zsuzsa: **Szüretelők között Dály-hegyen**; Magyar Szó, 1984. október 28.

¹¹ A horvátországi magyarok létszámának alakulásáról az egyik legátfogóbb tanulmányt Bognár Antal készítette 1998-ban **A magyarság természetes**

- szaporulata Horvátországban az utóbbi másfél században címmel. Kézirat 16 + 5 p. – a Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság tulajdonában (Zágráb).
- 12 Lábadi Károly ezt így fogalmazta meg: „Az 1991-ben kitört háború az elsők között éppen ezt a létfontosságú intézményi rendszert zúzta szét a megszállt területen. Megszűntek vagy elsoványodtak, esetleg lecsökkent tevékenységi körük azoknak az említett intézményeknek, amelyek döntő szerepet játszhatnak a magyarság szellemi életének fennmaradásában és fejlődésében: lehetetlenné vált a HMSZ tevékenysége, a tájékoztatás akadozik, az oktatási rendszer széthullott, az egyházak csak nehezen fejthetik ki tevékenységüket.”
- 13 Horvát Luka nyugalmazott pedagógus 2001-ben így emlékezett az eseményekre: „Már az év tavaszán (1991-ben – M. F.) tankok jelentek meg a Duna-parton és a dombtetőn. Azt mondták, hogy hadgyakorlaton vannak, majd később, hogy őrzik békés életünket. (...) Hamarosan Batinán is megalakult az úgynevezett katonai parancsnokság. Amikor megismertem az összetételét, akkor már biztos voltam abban, hogy terror következik. (...) A megszállás alatt a nem szerb nemzetiségűeket elűzték otthonaikból, kényszermunkára terelték őket, lezárták barátaimat, elhurcolták őket, és még ma sem értek haza. Eltűntek örökre. Erre nem számítottam.” (Tausz Imre **40 év népem szolgálatában**; Eszék, HunCro, 2001, 27-28. p.)
- 14 A menekült évekről figyelemre méltó tanulmányt közölt Székely András Bertalan: **Szétszórásban – Horvátországi magyar sors a 90-es években**. Horvátországi Magyarság, 1994. augusztus-november, 8-11. szám (négy folytatásban).
- 15 **A tizennégy pontos egyezmény**. Magyar Szó, Újvidék, 1995. november 14.
- 16 A horvátországi magyarság háborús veszteségeit elsőként dr. Baráth Árpád vette számba a **Magyarok a világban: a horvátországi magyarság veszteségei a délszláv háborúban 1991-1996** című tanulmányában, melynek munkakivonatát a Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság jelentette meg Zágrábban, 1997-ben; Később részlet jelent meg belőle a Szenvedélybetegségek című lap 1998. [VIII.] évfolyam 5. számában 348-355. p.
- 17 Csörgits József: **Negyven éves a Horvátországi Magyarok Szövetsége**. HMSZ Évkönyv 11-14., Eszék 1989-1992
- 18 Tausz Imre: **40 év népem szolgálatában**; Eszék, HunCro, 2001, 147. o.
- 19 Faragó Ferenc: **A horvátországi magyarság oktatásügye 1945-1995**; Eszék – HunCro, 1998, 42. o.
- 20 U. o. 32-33. o.
- 21 U. o. 132. o.
- 22 U. o. 60-63. o.
- 23 U. o. 13. o.
- 24 Faragó Ferenc: **A horvátországi magyarság oktatásügye 1945-1995**; Eszék – HunCro, 1998, 44. és 49. o.
- 25 U. o. 32-35. o.
- 26 Tausz Imre: **40 év népem szolgálatában**; Eszék, HunCro, 2001, 51. o.
- 27 **Becsöngettek – A magyar tannyelvű iskolák, tagozatok tanulóinak létszáma az új tanév kezdetén**. Új Magyar Képes Újság, 2000. szeptember 14.
- 28 Tolnai Tünde: **Tanévkezdés betörés után**. Új Magyar Képes Újság. Eszék 2002. szeptember 5. és **A gyereklétszám általános iskoláinkban**. Új Magyar Képes Újság. Eszék 2002. szeptember 12.
- 29 Kriják [Kriszta]: **Évről évre kevesebb diák tanul egyes magyar iskolákban**; Új Magyar Képes Újság, Eszék 2003. szeptember 18.
- 30 **A HMOM Központban folyó oktató-nevelő munka színvonaláról, különös tekintettel végzett tanulóink elhelyezkedési lehetőségeire**; Új Magyar Képes Újság, 2006. október 19.
- 31 Tomán László: **Volt egyszer egy Zágrábi Magyar Újság**. Magyar Szó – Újvidék, 1991. február 28. – 1991. március 18. (tizenkilenc folytatásban).
- 32 Lábadi Károly: **A Magyar Néplap**. HMSZ Évkönyv 2., Eszék, 1980
- 33 Kovács Irén: **Az Eszéki Rádió jubileumára**; HMSZ Évkönyv 2., Eszék 1980.
- 34 A Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság 1996. január 27-én Zágrábban az Ady Endre Művelődési Egyesület székházában tartotta alakuló közgyűlését. A meghívókat a kezdeményező bizottság nevében Szkála Károly, Szilovitsa Lajos és Horváth László írták alá. A HMTMT szándéka szerint a horvátországi magyar értelmiség és a tudományos élet jeles személyiségeinek szervezett összefogását szorgalmazza. A társaság elnökének Szkála Károlyt választották.
- 35 A felekezeti viszonyok kérdésével hosszan foglalkozik művében Baranyai Júlia, Lábadi Károly pedig **Istenek népei a Drávaszögben** címen külön kötetet szentelt a kérdésnek. Lábadi Károly **A horvátországi magyarság egyházai a háborúban** című tanulmánya fontos összefoglalása a kérdésnek – Rovátkák 2006, 106-117. o.
- 36 **Református évkönyv 1996**. Újvidék [1996], 65-69. o.
- 37 **Megalakult a Horvátországi Magyar Református Keresztény Egyház**; Horvátországi Magyarság, 1999. 7. szám. A folyóirat mellékletében közli a HMRKR Alkotmányát is. Továbbá **A horvátországi magyar reformátusság egyházszervezete létrejöttének vázlatos története**; Új Magyar Képes Újság, 1999. október 14.
- 38 **A Bellyei járásban 28 %-os a munkanélküliség** – Új Magyar Képes Újság, 2000. december 7. és **A Hercegszölösi járásban a munkanélküliek aránya meghaladja a 40 %-ot** – Új Magyar Képes Újság, 2000. december 14.
- 39 Lábadi Károly: **Drávaszögi ábécé – Néprajzi és folklór tájlexikon**, 1996
- 40 Új Magyar Képes Újság (Eszék), aug. 31.
- 41 **Kisebbségvédelmi Egyezmény**. Horvátországi Magyarság, 1995. április, 4. szám.
- 42 Lábadi Károly: **Szétszórásban – A drávaszögi magyarság sorsüldözöttsége a háborúban 1991-1998**. Timp Kiadó, MESZ, Budapest-Zágráb, 2004

A világ és a vége

A Jönnek! és az Adjátok vissza a hegyeimet! c. regényekből színpadra alkalmazta Andrási Attila és Péter Ferenc

Szereposztás:

Narrátor: **Péter Ferenc**

Szép János Vilmos:

Kálló Béla

Jon Vadim Sepulesqu:

Durdukás Jeremiás: **Kákonyi Tibor**

Teofána, Julika: **Körmöci Petronella**

Tiszt: **Molnár Zoltán**

ELSŐ JELENET

/Narrátor/

1. zene

Narrátor:

Urak, ti akik a világ dolgait igazgatjátok, adjátok vissza a hegyeimet! Nem érdekel sem a politikátok, sem a világnézeti kérdéseitek, sem nagyszabású elgondolásaitok, melyekkel az embermilliók sorsát rendezni kívánjátok. Nem érdekelnek az embermilliók sem. Egy érdekel csupán: adjátok vissza a hegyeimet!

Mert bármit is mondanak a tudósok, a fiskálisok és a katonák: azok a hegyek az enyimek. Mint ahogy én is hozzájuk tartozom attól a perctől kezdve, hogy megszülettem a lábok alatt, abban a kis házban, s ők benéztek hozzám az ablakon. Enyimek voltak Isten rendeltetése szerint, azáltal, hogy ott születtem s ott lettem emberré. Adjátok vissza a hegyeimet!

Nézzétek urak: idestova ötven esztendeje már, hogy belerángattatok ebbe a játékba. Játszottatok az én bőrömön háborút és országosztást, ide-oda ajándékoztattatok engem s a hegyeimet, mint ahogy gyermekek ajándékozzák a játékszereket egymásnak. Én ötven esztendeig engedelmesen játszottam nektek mindent, amit csak parancsoltatok: kisebbségi sorsot, megaláztatást és elnyomatást, üldöztetést nyelvem és

fajtam miatt, fölszabadulást és katonásdit. Játszottam háborút. Lelkesedést és halálfélelmet, rámenős bátorságot és fejvesztett menekülést, játszottam kétségbeesést, fájdalmat, dühöt, elvesztett háborút. Játszottam elvesztett otthonot és elvesztett családot, csikorgó fogú bosszúvágyat és hadifogságot, játszottam hontalan bujdosást, magányos, kóborló farkassorsot az emberi rengetegben... urak, nekem elég volt. Én nem játszom tovább. Adjátok vissza a hegyeimet!

MÁSODIK JELENET

2. zene

/NARRÁTOR, DURDUKÁS
JEREMIÁS, JON VADIM
SEPULESKU/

Péter Ferenc és Kálló Béla

A NARRÁTOR MINT PAP:

In Nomine Patri et Filli et spiritus sancti.

JON VADIM SEPULESKU:
Olvasd!

A NARRÁTOR MINT PAP:

Szeretett híveim, az Úr Jézus Krisztusban... a diadal napját üli ma a földön... a gonoszság...

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Úgy mondd, kutya, hogy a román hadsereg!

A NARRÁTOR MINT PAP:

A román hadsereg...

JON VADIM SEPULESKU:

Budapesten van!

A NARRÁTOR MINT PAP:

Budapesten van...

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Nincs több Magyarország!

A NARRÁTOR MINT PAP:

Nincs több... Magyarország...

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Nem is lesz soha!

A NARRÁTOR MINT PAP:

Mi atyánk, ki vagy a mennyekben...

JON VADIM SEPULESKU:

Azt mondd, hogy nem is lesz soha!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Megöllek, kutya!

A NARRÁTOR MINT PAP:

Nem is lesz soha...

JON VADIM SEPULESKU:

Magyarország!

A NARRÁTOR MINT PAP:

Magyarország... szenteltessék meg a Te neved...

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Áldja meg az Isten a román fegyvereket!

JON VADIM SEPULESKU:

Mondjad!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Nem hallom!

JON VADIM SEPULESKU:

Ugass, kutya!

A NARRÁTOR MINT PAP:

Áldja meg az isten...

DURDUKÁS JEREMIÁS:

A román fegyvereket!

A NARRÁTOR MINT PAP:

A román fegyvereket...

JON VADIM SEPULESKU:

És a királyt!

A NARRÁTOR MINT PAP

... A királyt...

JON VADIM SEPULESKU:

És minden románt!

A NARRÁTOR MINT PAP:

És minden románt...

DURDUKÁS JEREMIÁS:

És pusztítson el benneteket, disznók!

A NARRÁTOR MINT PAP:

És pusztítson el benneteket, disznók a mi Urunk, a Jézus Krisztus dicsőségére, ámen...

NARRÁTOR:

Könnyek és szavak egyszerre hullottak, az elnyomatás kezdeti, 1919-es nyarán, s a templomban zokogott gyermek és agg, férfi és asszony, s az összetereit nép körül katonák és falubéli románok álltak, részegen és ordítva.

Sötét**ZENE**

HARMADIK JELENET
/NARRÁTOR – JON VADIM
SEPULESKU/

Péter Ferenc és Kálló Béla

NARRÁTOR:

Apámat a vadászaton felnyársalta a vadkan.

JON VADIM SEPULESKU:

Tudom, ott voltam. Részvétem.

NARRÁTOR:

Köszönöm.

JON VADIM SEPULESKU:

És mély volt a seb?

NARRÁTOR:

Egészen bentig.

JON VADIM SEPULESKU:

És az ott micsoda?

NARRÁTOR:

Mi.

JON VADIM SEPULESKU:

A puska.

NARRÁTOR:

Egy puska.

JON VADIM SEPULESKU:

Az.

NARRÁTOR:

Azt akarjátok Jon, hogy dugjuk el a puskát, de én arra gondoltam, hogy húsz évig élt apám puska nélkül, fenn a hegyekben, az erdőben, húsz hosszú – hosszú évig. Én ezt a puskát idefektettem a ravatalra. Mitől félsz? Te vagy az állam és a

törvény embere, s apám, szegény, pedig csak egy öreg, halott magyar.

JON VADIM SEPULESKU:

A törvényeink szerint fél év börtönt fogsz kapni, ahova a puska miatt és az apád helyett kerülsz. És Julika? Rá nem gondoltál? Szegény húgod.

4. zene/ sötét.

NEGYEDIK JELENET
/NŐ, DURDUKÁS JEREMIÁS, JON
SEPULESKU, NARRÁTOR/

Kákonyi Tibor

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Mit akarsz? He?

NARRÁTOR:

Fegyverviselési engedélyt.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Tudsz te gondolkodni?

NARRÁTOR:

Maga szerint?

JON VADIM SEPULESKU:

Huncut, csalafinta magyar! Micsoda kérdések, te nemcsak huncut vagy, hanem ravasz!

NARRÁTOR:

Látja, most még hó fedi a bérceket, de lassan elmúlik a tél, most kéne vadászni pár hét még, s itt lesz a tavasz.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Már akinek.

NARRÁTOR:

Kinek így, kinek úgy.

TEOFÁNA:

A tavasz! Virágba borul erdő, mező! Hóvirágok, gyöngyvirágok!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Ibolyák és nárciszok!

JON VADIM SEPULESQU:

Kardvirágok!

TEOFÁNA:

Én a tavaszt szeretem legjobban! A rét fái, bokrai fölött lepkék után madarak röpködnek!

JON VADIM SEPULESQU:

Fecskék.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Meg ökörszemek!

TEOFÁNA:

Virágoznak a csipkebokrok!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Rózsabokrok!

JON VADIM SEPULESQU:

Málnabokrok!

TEOFÁNA:

He he he

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Tavasza domnisuara, együtt, a hegy lankáin, legelni hajtjuk majd a marhákat!

TEOFÁNA:

Jaj, domnule, nekem a marhákból elegendem van! Én nem cserélném vissza a hivatalt a legelőre!

JON VADIM SEPULESQU:

Egy ilyen ember, mint Ön, Durdukás Jeremiás bűn, ha marhákra vesztegeti az időt. Magának itt nálunk, az államot kell, hogy irányítsa!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

No, ide figyelj te, Jon Vadim Sepulesqu! Tudod mi a te neved?

JON VADIM SEPULESQU:

Igen. Kuss!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Egészségére, domnisuara!

TEOFÁNA:

Hi hi hi

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Jon Vadim, koccintás!

JON VADIM SEPULESQU:

Egészségére! Domnisuara, drága!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Kuss!

TEOFÁNA:

Maguk olyan kedvesek.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Kellemes lehet ilyenkor falun, mi? Nem lenne kedve egy kis kirándulásra, úgy kettesben, valami tó mellé, vagy erdőbe, mi? Úgy szépen kettesben, tudja!

TEOFÁNA:

Hi hi hi

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Még mindig itt vagy?

NARRÁTOR:

Itt lennék.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Mit akarsz!?

NARRÁTOR:

Nagyon kedvelem a vadászatot.

JON VADIM SEPULESQU:

Micsodát?!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

A vadászatot!

NARRÁTOR:

Van néhány kedves, megszokott és jó vadászfegyverem.

JON VADIM SEPULESQU:

Mi?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Honnét van fegyvered?

NARRÁTOR:

Ezeket a fegyvereket még a tavasszal elvették tőlem.

JON VADIM SEPULESQU:

Már mondani akartam.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Uff. , jól van, helyes.

NARRÁTOR:

Kérvényt adtam be, hogy újra kaphassak fegyverengedélyt.

JON VADIM SEPULESQU:

Hova adtál be kérvényt?

NARRÁTOR:

A prefektushoz.

TEOFÁNA:

Hi hi hi

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Ha ha ha

JON VADIM SEPULESQU:

Milyen engedélyt akarsz te?

NARRÁTOR:

Fegyverviselési engedélyt.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Hu hu hu

TEOFÁNA:

He he he

JON VADIM SEPULESQU:

És minden papírt beszereztél?

NARRÁTOR:

Igen.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Had nézzem! Erről hiányzik az okmánybélyeg.

NARRÁTOR:

Akkor most mi a teendő?

JON VADIM SEPULESQU:

Száz lej.

ELSŐ FÉRFI:

Nem, erre a bizonylatra kétszáz, kétszáz lej!

NARRÁTOR:

Itt van.

TEOFÁNA:

Száz, kétszáz.

JON VADIM SEPULESQU:

Minden okotok megvan, hogy örvendjete, hisz élni hagyunk benneteket. Ugye, jól élsz?

Csend.**DURDUKÁS JEREMIÁS:**

Kérem; ugye élsz?

JON VADIM SEPULESQU:

Nem, én kérdeztem!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Kuss!

Csend.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Jól élsz?

NARRÁTOR:

Élek.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Na, látod. Ne sokat ugrálgatok magyar iskolák, egyházak, gazdakörök és hasonló céltalan dolgok után!

JON VADIM SEPULESQU:

Magyar iskola! Hogy a gyereked ne értse az állam nyelvét? Azt akarod? Azt akarod, hogy ki legyen vetve a társadalomból, azt akarod? Mit akarsz te? Én tudom, hogy te mit akarsz! Tudom, ismerlek, mint a tenyerem!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Igen, ő valóban azért van itt, mert ismeri magát... és magukat, mint a tenyerét.

NARRÁTOR:

Akkor az engedély?

JON VADIM SEPULESQU:

Kérem?

NARRÁTOR:

Az engedély?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Ja, elnézést annyi mindenről beszéltünk közben, kissé szétszórt vagyok. Az engedélyről sajnos csak annyit mondhatok, hogy az önnek a továbbiakig, nem adható ki.

NARRÁTOR:

Mért?

JON VADIM SEPULESQU:

Gondolkodjon.

NARRÁTOR:

Beszéljen

TEOFÁNA:

Nem beszélhet.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Nem teheti.

NARRÁTOR:

Száz lej.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Kétszáz.

NARRÁTOR:

Itt van.

TEOFÁNA:

Nem beszélhet.

NARRÁTOR:

Háromszáz.

JON VADIM SEPULESQU:

Magyaroknak...

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Kuss! Kisebbségieknek nem adhatunk ki fegyverengedélyt.

JON VADIM SEPULESQU:

Egészségére, domnisuara drága!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Egészségére!

TEOFÁNA:

Köszönöm, köszönöm, maguk igazán kedvesek!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Igyunk! Nem mindennap van magának névnapja, Teofána, drága! És ma sem hagynak békén! Ma sem hagynak ünnepelni! De bíznák csak rám a kisebbségi kérdést, elintézném én hamar!

TEOFÁNA:

Maga mindent csak „hamar, hamar”! Maga mindent elhamarkodna!

Körmöci Petronella

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Összegyűjteném mind a magyarokat, ide Désre, a piacra. Két géppuska kellene csak. Meg lenne oldva az egész kisebbségi kérdés!

TEOFÁNA:

A magyar nép egész derék kis nép volna, ha a grófok s a papok nem bolondítanák őket.

JON VADIM SEPULESQU:

Szeretnek dolgozni, s így a pénzük is gyűlik.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Lehet préselni belőlük eleget!

JON VADIM SEPULESQU:

Lehet.

TEOFÁNA:

Szerintem szívesen el is románosodnának...

JON VADIM SEPULESQU:

Igen! Ha az embernek hasznára válik, szívesen, lelkesen a helyes oldalra áll, mint én!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Ha románná válnak, akkor bizony okos emberek lennének!

JON VADIM SEPULESQU:

Maga nem akarja a nevét románosítani?

NARRÁTOR:

Nem.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Mit akarsz?

NARRÁTOR:

Útlevelet. **DURDUKÁS JEREMIÁS:** Útlevelet?

JON VADIM SEPULESQU:

Hova?

NARRÁTOR:

Budapestre.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Minek?

NARRÁTOR:

Orvosi kezelés végett.

JON VADIM SEPULESQU:

Ja, hogy maga ezt orvosi
kezelésnek hívja? Orvosi kezelés!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Szanatórium?

TEOFÁNA:

Üdülés?!

*Kákonyi Tibor, Körmöci Petronella,
Kálló Béla*

JON VADIM SEPULESQU:

Jó, akinek ilyesmire telik.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Nálunk nincs elég orvos, nincs elég
kórház?

TEOFÁNA:

Szanatórium is van!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Nem is egy!

TEOFÁNA:

Nem ám!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

A szanatórium! Emlékszik
Bonbonika?

TEOFÁNA:

Nem, nem emlékszem semmire.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Én emlékszem!

JON VADIM SEPULESQU:

Mire?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Kuss!

TEOFÁNA:

Maga még itt van?

NARRÁTOR:

Igen.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Mit akar?

NARRÁTOR:

Útlevelet.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Ti magyarok mindig effélékkel jöttök!
Mindig kell nektek valami! Mindig
csak kértek, kértek! Mindig csak
nektek dolgozunk! Aztán beszéltek,
hogy nincs jó dolgokot Romániában!

JON VADIM SEPULESQU:

Menjetek a fenébe, ha nincs jó
dolgokot! Menjetek Budapestre!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Hát nem vagytok szabadok? Nem
vagytok szabadok? Nem? Járhattok
össze-vissza az országban,
mehettek, ahova akartok!

TEOFÁNA:

Mehettek szanatóriumba is.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Oda is!

JON VADIM SEPULESQU:

Meg mehettek ...!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Kuss!

NARRÁTOR:

Budapestre szeretnék menni.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Tudom én, mért akartok ti mind
Budapestre menni!

NARRÁTOR:

Gyógykezelés...

JON VADIM SEPULESQU:

La Budapesta! Tudom én... revízió
kell nektek!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Adnék én nektek! Budapestet is

meg revíziót is! Vigyázzatok csak,
mert ha nem fértetek a bőrötökbe, az
is eljön!

TEOFÁNA:

Jaj domnule, maga olyan férfias, ha
mérges!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Vigyázzatok csak ti, ti magyarok!

NARRÁTOR:

Bocsánatot kérek, de a prefektúra
hatkor zár, s addig szeretnék oda
visszajutni az írásokkal...

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Ugyan, mit érdekel engem a
prefektúra!

JON VADIM SEPULESQU:

Kit érdekel, engem sem érdekel!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Ez itt a Siguranca! Azt hiszi, hogy
engem lehet befolyásolni ilyesmivel,
hogy prefektúra? Meg munkaidő?
Én nem függök a prefektúrától.

JON VADIM SEPULESQU:

Ő nem függ senkitől, őt nem lehet
befolyásolni!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Kuss! Nálam nincs semmiféle
protekcio! Én nem törődöm a
prefektúrával! Akkor végzem a
feladatom, amikor akarom, érti?

NARRÁTOR:

Értem.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

No, látja!

NARRÁTOR:

Látom.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Domnisoara, drága, akar velem
egyedül fürödni vacsora után, persze,
a Szamosban?

TEOFÁNA:

Hi hi hi

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Te még mindig itt vagy?

NARRÁTOR:

Itt.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Mit akar?

NARRÁTOR:

Aláírást, az útlevélkérelmemre.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Mire?

NARRÁTOR:

Az útlevélkérelmemre, hogy vihessem a prefektúrára.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Már nincs hivatali óra. Öt óra elmúlt. Már nem vagyok köteles dolgozni! Nem vagyok köteles. Érted?

NARRÁTOR:

Értem. De ne a prefektúra miatt, ne a munkaidő miatt, ne a hivatal miatt írja alá a kérelmem.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Hanem mi miatt?

NARRÁTOR:

Miattam.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Miattad?

NARRÁTOR:

Igen.

JON VADIM SEPULESKU:

No, neem.

ELSŐ FÉRFI:

De igen. Nesze, megcsináltam. Aláírtam. Látod? Mert jó ember vagyok. Mi románok mind igen jó emberek vagyunk, az a baj. Érted? Nem érted? Hát mi vagy te? Török vagy? Magyar vagy? Na, fogjad. Adj ide bélyegre kétszáz lejt, aztán mehatsz. Te török. Ne mondd, hogy rossz ember vagyok.

JON VADIM SEPULESKU:

Én nem hiszem, hogy a prefektus úr add neki útlevelet.

Sötét, 5. zene /1. cd. 3. szám/ 1940

ÖTÖDIK JELENET

/Narrátor/

NARRÁTOR:

A rádió körül ültünk és vártuk a híreket. Sem kezünk, sem agyunk nem foglalkozott semmivel. Csak éppen ültünk és néztünk magunk elé.

Huszonkét évig észre sem vettük, csak ebben az utolsó évben döbrentünk rá, a valóságra: hogy várunk. Élünk máról holnapra és várunk, terv és cél nélkül visszük dolgainkat, csak éppen, hogy meg tudjunk élni ma, mert a holnap már valamilyen furcsa várakozás kódéba vész, mely, ha nem lenne: értelmét vesztené a létezésünk ezen a világon. Hétköznapi kálváriánk: küzdelem az egyenlő jogokért, hajsza az igazság után, ácsorgás összeharapott fogakkal könyörtelen hivatalokban, a házkutatások úgy peregetek le kifeszített közönyünkön ebben az évben, mint vastagbőrű vadkanról a serét.

Napok óta, hetek óta a rádiót hallgattuk. Napközben a feleségemmel, Anikóval, az esti híreket az egész falu hallgatta. Mindenről tudtunk, ami odakint történt, felcsillanó reménnyel vártuk a magyar és a román kormány közötti, turnu-severini tárgyalásokat, örvendtünk és remegtünk egyszerre, minden hír összerázott, ami onnan jött, s amikor a tárgyalások hirtelen megszakadtak, összeharapott fogakkal vártuk, hogy na, most... na most!

HATODIK JELENET

/ DURDUKÁS JEREMIÁS,

NARRÁTOR/

DURDUKÁS JEREMIÁS

Na, mit mond a rádió?

NARRÁTOR:

Semmit.

DURDUKÁS JEREMIÁS

Igaz, hogy Bécsben úgy akarják, hogy nálunk legyen a határ?

NARRÁTOR:

Olyasmit hallottam.

DURDUKÁS JEREMIÁS

De azt is beszélük, hogy lelőtték a királyt s a minisztereket!

NARRÁTOR:

A román királyt?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Igen.

NARRÁTOR:

Nem hallottam róla, de megtehették azt is.

DURDUKÁS JEREMIÁS

Tudja mit mondanak? Hogy azért tettek minket is Magyarországhoz, mert volt a bizottságban egy úr, aki sokat vadászott itten...

NARRÁTOR:

Lehet...

DURDUKÁS JEREMIÁS

Nem tudom, azért hogyan fogják megcsinálni ezt a dolgot... nem fogjuk engedni... Bukarestben még forradalom is lehet. A katonák nem mennek el a határtól!

NARRÁTOR:

Nem baj az, akkor majd nyomnak egyet rajtuk.

DURDUKÁS JEREMIÁS

A románokon?

NARRÁTOR:

Talán éppen azokon.

DURDUKÁS JEREMIÁS

Akkor háború lesz. Voltunk már Budapesten.

NARRÁTOR:

Mi is Bukarestben.

DURDUKÁS JEREMIÁS

Pópa Mán felfegyverezte a környék románságot, s megesküdött velük, hogy porrá égetik Szamosújvárt, s élő magyart nem hagy sehol!

NARRÁTOR:

Meglátjuk.

Sötét. 6. zene /1. cd 6. szám/

HETEDIK JELENET**/Narrátor/****NARRÁTOR:**

Aztán megszólalt a rádió.
Éreztük...nem: tudtuk, hogy valami nagyot fog mondani. A bécsi döntést mondta. Felugráltunk. Tülekedtünk a térkép körül, kezünk reszketve markolta a ceruzát, azt hittük, elpattannak az idegeink. S egy női hang mondta az új határt: Kötegyán... Várad alatt... Gyalu alatt... Kolozsvár alatt... Kolozsvárnál északkeletre fordul... Szentgotthárd alatt... falunk nevére még a csend is jégtembére fagyott... s mondta tovább... Köbölkút... Bánd... Nyárádtő... Balavásár... Majd a Kormányzó úr, Ő Főméltósága szól: honvédek előre az ezeréves határokhöz!

Menekültek érkeztek hozzánk, az új, még leendő, de már remélt, már megélt határ túloldaláról. Először egy család két apró gyerekkel, szekerekre való bútorral, és annyi reménységgel a most fakadó magyar tavasz elé, amennyit egy férfi meg egy asszony lelke hordozni elbírt. A bútort berakták a csűrbe, a sokszínű reményt pedig csiszoltattuk hosszú beszéddel, hogy majd így lesz, majd úgy lesz... Boldogok voltak, hogy átjöttek az új határon s bevárhatják nálunk a honvéd fegyvereken bevonuló rendet, pedig hivatalt hagytak el, s ha soványat is, de mégis kenyeret.

NYOLCADIK JELENET**/ NARRÁTOR, JON VADIM SEPULESQU/****JON VADIM SEPULESQU:**

De régen láttam.

NARRÁTOR:

Én is magát.

JON VADIM SEPULESQU:

Az az egy nagy közös vadászat!

NARRÁTOR:

Igen,

JON VADIM SEPULESQU:

Zúgott az erdő, hullott szárnyas, terült a vad!

NARRÁTOR:

Hát, igen.

JON VADIM SEPULESQU:

Az igen!

NARRÁTOR:

Nem.

JON VADIM SEPULESQU:

Nem? hát ott volt ön is! Meg a domnule Prefektus úr is. Meg a domnisuara bonbonika! Meg én! Én is ott voltam! Én terítettem le a vadkant!

NARRÁTOR:

Kis segítséggel.

JON VADIM SEPULESQU:

Nem az ön kedves édesapja volt, ne mondja már, mindenki tudja, én voltam az!

NARRÁTOR:

Igazán?

JON VADIM SEPULESQU:

Igazán!.

NARRÁTOR:

Édesapámat akkor nyársalta fel a vadkan.

JON VADIM SEPULESQU:

És én lőttem le a döögöt!

NARRÁTOR:

A döögöt, ez igaz.

JON VADIM SEPULESQU:

Igen! Én bosszultam meg az Ön kedves édesapját!

NARRÁTOR:

Hát, igen.

JON VADIM SEPULESQU:

No, látja!

Csend.

JON VADIM SEPULESQU:

Mi járatban errefelé?

NARRÁTOR:

Megyek magukhoz a rendőrségre a puskámért.

JON VADIM SEPULESQU:

A ...

NARRÁTOR:

Igen.

JON VADIM SEPULESQU:

Vajon velem mi lesz most?

NARRÁTOR:

Én azt honnan tudjam?

JON VADIM SEPULESQU:

Nem voltam én rossz ember... ugye, nem voltam az? Ha lehetett valahol segíteni a magyarokon, én mindig segítettem... ugye, igaz, nem voltam rossz ember? Itt vagyok egymagamban, házam nincs, földem nincs, még ahhoz sem volt elég eszem, hogy lopjak, mint a többi. Nincs egyebem, csak ez a húsz éves szolgálatom. Ha kitesznek: köthetem fel magamat. ... Tessék szólni majd értem egy jó szót... bár detektívnek vagy egyszerű rendőrnek tartsanak meg... nem hiszem, hogy rossz magyar ember lettem volna.

NARRÁTOR:

Sajnálom önt, magával bábszínházat játszott a történelem.

JON VADIM SEPULESQU:

Igen! Párszor voltunk színházban is! Ó, azok a szép napok!

NARRÁTOR:

Ezek azok a szép napok.

JON VADIM SEPULESQU:

Most szerelik le a rendőrséget.

NARRÁTOR:

Lesz majd rendőrség, ne aggódjon.

JON VADIM SEPULESQU:

Nem aggódom. De, aggódom.

NARRÁTOR:

Igen?

JON VADIM SEPULESQU:

Igen. Nem kéne valami?

NARRÁTOR:

Nem. Minden megvan.

JON VADIM SEPULESQU:

Biztos?

NARRÁTOR:

Igen.

JON VADIM SEPULESQU:

Mégis, nem kéne valami kézzelfogható?

NARRÁTOR:

Nem. De, mégis talán elkaphatnám a gumibotját?

JON VADIM SEPULESQU:

Nem veszíthetem el a gumibotot.

NARRÁTOR:

De mégis, nem tűnhet el, esetleg egy hosszú, borvirágos éjszaka során?

JON VADIM SEPULESQU:

Nyolcvan lei.

NARRÁTOR:

Százhatvan. Egy gumibotért két gumibot ára!

JON VADIM SEPULESQU:

Ugye, én jó ember vagyok?

NARRÁTOR:

Most arra gondolok, hogy milyen kár, hogy tizennyolctól negyvenig huszonnégy év kellett, hogy megtudjuk, mennyi jó ember között élünk. S mennyi jó ember volt, akik a dolgainkat igazították.

JON VADIM SEPULESQU:

No, ugye!

NARRÁTOR:

Te nem szégyenled magad?

JON VADIM SEPULESQU:

Maga lehet, hogy elfelejtette...

NARRÁTOR:

Mit?

JON VADIM SEPULESQU:

Hogy én ...

NARRÁTOR:

Igen?

JON VADIM SEPULESQU:

Maga lehet, hogy elfelejtette, de én is magyar vagyok! Szép János Vilmos!

7. zene. sötét.**KILENCEDIK JELENET****NARRÁTOR:**

Fiatalok jöttek, most serdült legények, az új határ túloldaláról, fiatalok, akik nem akartak Románia katonái lenni. Gyalog jöttek, kis batyúval a kezükben, de fűrtösen és vígan csüngött bennük a reménység a fölénk hajló magyar haza gondolatán. Elhagytak családot és munkát, s csak éppen a ruha volt a testükön, a batyuban egy rend váltás, és frissen mosott remény. És ezek a fiatalok, immár mint hontalanok, amikor a szatmári bevonulást közvetítette a rádió, egyszerre sírtak és kacagtak, s ujjongva kiáltották ők is, hogy éljen a Magyar Hadsereg! Pedig csak mi voltunk ott és senki más. De már piros-fehér zöld zászlót varrtak asszonyaink a belső szobában, már két fenyő hevert kidöntve a kertben, s várta, hogy díszkapuvá legyen,

már olyan volt az ég kupolája mezőink fölött, mintha a Magyar Szent Korona csillogó árnyéka rávetődött volna messziről.

8. zene. Sötét**TIZEDIK JELENET****/ NARRÁTOR, DURDUKÁS JEREMIÁS/****DURDUKÁS JEREMIÁS**

Beszélnem kell veled.

NARRÁTOR:

Beszélj.

DURDUKÁS JEREMIÁS

Képzeld, Bécsben megváltoztatták az ország határát, és Erdélynek ezt a részét, amelyiken mi is élünk, visszaadták Magyarországnak.

NARRÁTOR:

Hát van ilyen? Hát lehetséges, hogy a föld, ahol élek újra az én országom legyen, mint valaha régen?

DURDUKÁS JEREMIÁS

Igen.

NARRÁTOR:

Ez igaz?

DURDUKÁS JEREMIÁS

Igaz.

NARRÁTOR:

Istenem.

NARRÁTOR:

Lehetséges, hogy az én nyelvemen beszéljen a jegyző úr, a csendőr és a tanító kisasszony? Szabadon választhassunk a faluban bírót, és az emberek szabadon kaphassanak fegyverengedélyt és ne keljen többé faodúban tartani a puskát?

DURDUKÁS JEREMIÁS

Lehetséges.

NARRÁTOR:

Lehetséges ez, hogy a községháza ajtaján és a vasúti állomás pénztára fölött nem áll majd a tábla, hogy „csak románul szabad beszélni”, és

ha magyarul kérdezek meg valamit egy egyenruhás embertől, nem ordít rám többé, hogy bitang gazember vagyok?

DURDUKAS JEREMIÁS

Hát tudod, nem is volt igazság, ami itt történt, az bizonyos. Hogy aki magyarul beszélt, annak kuss-t kiabáltak az urak. Meg, hogy fegyvert sem tarthatott, meg minden. Én sokszor mondtam is, hogy ez így nem jól van. De én csak egy rendőr voltam. Nekem parancsoltak. Te, gyertek le hozzánk lakni. Te, Anikó és a húgod. Kosztot is kaptok, teljes ellátást, mindent, amit csak adni tudok.

Mégsem való, hogy úgy éljetelek itt fenn az erdőben, mint a vadak. Gyertek le hozzám. Eléggé csúnya dolog volt a községtől, hogy kitett a házatokból. Csak azért a nyomorult puskáért. Én csak parancsot teljesítettem, ugye tudod?

Csend.

DURDUKAS JEREMIÁS

Aztán legalább lesz magyar is nálunk, ha netalán történne valami.

NARRÁTOR:

Egy évvel ezelőtt, meg télen át, ugyanígy éltünk idefönt, és akkor mért nem jutott az eszedbe, hogy mégsem való nekünk úgy élni, mint a vadaknak?

Csend.

NARRÁTOR:

Jó, lemegyünk egy időre, de sokáig nem maradunk a nyakadon, mert az erdőt nem akarom véglegesen elhagyni.

DURDUKAS JEREMIÁS

Azt beszélnek, hogy el kell majd költöznünk innen, mert bennünket, románokat agyonvertek és elveszítik a vagyonunkat. De én ezt nem tudom elhinni... hát rossz emberek voltunk mi? Ártottunk mi valaha is a magyaroknak? Mondd, lehetséges az, hogy bántsanak minket?

NARRÁTOR:

Nem, ez nem lehetséges. Mi nem bántunk senkit. Mi csak éppen egyformák szeretnénk lenni. Hogy amit nektek szabad, nekünk is szabad legyen. Ne félj, Magyarországon ilyesmi nem volt soha, és nem is lesz. Magyarországon minden ember egyformán ember.

DURDUKAS JEREMIÁS

Pedig én félek, tudod, mert a mi papunk mindig azt mondotta a templomban, hogy a Bibliában ez áll: fogat fogért, szemet szemért. És bizony a románok elég sok rosszat tettek veletek. Ha én nem is, de a többiek...

NARRÁTOR:

Ne félj, a mi papunk nem mondott ilyesmit a templomban. A mi papunk arról beszélt, hogyha megütik az egyik arcodat, tartsd oda a másikat is, és ha kövel megdobnak, te csak kenyérrel hajigáld vissza.

Kákonyi Tibor és Péter Ferenc

DURDUKAS JEREMIÁS

Jó, jó, de akkor még nem volt nálatok a hatalom, és úgy könnyű volt békességről beszélni. Kérdés, hogy ezután mit mondanak majd a papjaitok?

NARRÁTOR:

Belátom, Durdukas, nem kimondottan keresztényi dolog, de minél gondteltebb vagy, annál vidámabbá válok én.

9. zene /2. cd 6. szám/ Sötét.

TIZENEGYEDIK JELENET /SZÉP JÁNOS VILMOS, NARRÁTOR/

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Hallja?

Csend.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Páncélosok! Nemsokára itt lesznek. Mi van, maga megnémult? Ekkora esemény, és nincs egy szava se?

Csend.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Hogyhogy csak egyedül jött? Hol a felesége és a kedves húga? Hol van a húgocskája?

NARRÁTOR:

Anikó, a feleségem szül, a húgom mellette van, nekem is ott kellett volna maradnom, de nem bírtam magammal.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Látja, én sem!

NARRÁTOR:

Látnom kell őket!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Jönnek végig a Románia Máre utcán!

NARRÁTOR:

A Kossuth utcán.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Most üt ki a honvédség a Vlad Drakul térre!

NARRÁTOR:

a Deák térre!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Úr Isten!

NARRÁTOR:

A Királyi honvédség! Istenem, hát megélhettem? Köszönöm! Köszönöm.

TIZENKETTEDIK JELENET /DURDUKÁS JEREMIÁS, SZÉP JÁNOS VILMOS, NARRÁTOR, TISZT/

Durdukas Jeremiás hatalmas magyar zászlóval jelenik meg.

DURDUKÁS JEREMIÁS

Éljen Magyarország! Éljenek a Magyar katonák!

Kákonyi Tibor

TISZT:

Adjon Isten székely testvér! Hát ezt is megéltük, ugye?

DURDUKÁS JEREMIÁS

Igenis, tábornok úr, kérem, ... éljen Magyarország, éljenek a magyar tábornokok!

TISZT:

Csak alezredes vagyok. Bárcsak minden magyar ember olyan lelkes hazafi lenne, mint ön!

DURDUKÁS JEREMIÁS

Éljen a Magyar Szent Korona!

TISZT:

Az egész környéken magának van a legnagyobb nemzeti lobogója, biztos huszonnégy éven keresztül őrzi féltő szeretettel!?

DURDUKÁS JEREMIÁS

Huszonnégy nehéz éven keresztül a szívemben lobogott!

TISZT:

Örvendenek ugye, hogy magyarok lettek megint?

JON VADIM SEPULESQU:

Magyarok voltunk mi eddig is, kérem.

DURDUKÁS JEREMIÁS

Éljen Magyarország! Éljen a magyar hadsereg! Éljen az alezredes úr!

TISZT:

Mi a mestersége, atyafi?

DURDUKÁS JEREMIÁS

Marhapásztor, jelentem alászan! Szolgálaton kívüli marhapásztor!

TISZT:

Hogy hívják magát jó ember?

DURDUKÁS JEREMIÁS

(összevágja a bokáit) Durdukás Jeremiás, alázatosan jelentem!

TISZT:

Maga nem magyar származású?

DURDUKÁS JEREMIÁS

Én kérem, magyar vagyok! Ne a nevemet tessék nézni, hanem az embert! Az volt az igazi világ kérem, régen! Mikor a magyarok voltak az urak! Főispánok, főszolgabírók! Magyar tiszt urak! Azok nem loptak, nem csaltak, nem hazudtak! Azok úgy beszéltek az emberrel, ahogy kellett! Én kérem jó magyar voltam mindig! Egy magyar árvát, és egy magyar családot tartok a házamban, ingyen, akiket a román jegyző kidobott az utcára, mert árván maradtak!

TISZT:

Maradjon csak továbbra is ilyen jó magyar. Majd gondom lesz magára. Isten áldja!

DURDUKÁS JEREMIÁS

Isten áldja magát is alezredes úr, meg a magyar hadsereget is!

10. zene /2. cd. 8. szám/ sötét.**TIZENHARMADIK JELENET**

/JON SEPULESQU - Narrátor/

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Hozott Isten...

NARRÁTOR:

Isten dolgát átvette az ördög.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Mi a baj?

NARRÁTOR:

Háború.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Jó, jó, az más. De velem mi a bajod?

Csend

NARRÁTOR:

Te, tényleg nem tudod?

Péter Ferenc és Kálló Béla

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Jól van. Tudom. Tévedtem. Szégyellem. Azt hittem, vége apáink világának, a mi világunknak. Az hittem, már csak nekik áll a világ. Az hittem, a miénk már örökké, és örökre romhalmaz. Ebben éltem. És hogy nekem jobb legyen, eltapostam, elárultam és elnyomtam. Utolsó ember voltam. A legutolsó, nem is a legutolsó, a legutolsó utáni. Megtagadtalak benneteket. Letagadtam eleim. Elrománosodtam. Azért, mert hitetlen voltam, és attól félek, talán az is maradtam, talán most is az vagytok.

NARRÁTOR:

Én nem tudom, hogy te mi vagy.

JON VADIM SEPULESQU:

Én egy szerencsétlen ember vagyok. Csak abban hiszek, ami van. Ami megfogható. És ebben a világban az, hogy van fenn és lenn, az a mérvadó. És én nem akartam lenn lenni. Fenn akartam élni ott, ahol fény és csillogás az élet, távol a nélkülözéstől, szemben a szerencse istennőjével, háttal a nyomornak.

NARRÁTOR:

Rendőrség, kihallgatás, házkutatás, ez a fény és a csillogás?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Állami állás, biztos havi fizetés, és a félelem, ami körülvesz -, biztonság. Az imént vallottam, utolsó utáni ember voltam.

NARRÁTOR:

Jól van, én téged nem vallatlak.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Akkor én miért vallok?

NARRÁTOR:

Nem tudom. Lehet, hogy túl sokat vallattál.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

A bűntudat, hogy magam elől szöktem, most, hogy ismét megleltem önmagam, fojtogat! És szétfeszít az öröm, az öröm, hogy tudom, hogy érzem, hová tartozom! Magyar vagyok, és már nem kell félnem, bátran megvallhatom, szabadon! Magyar vagyok! Magyar!

NARRÁTOR:

De, mi a baj?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Szorongok.

NARRÁTOR:

Miért?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Háború.

NARRÁTOR:

Ez baj.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Az.

NARRÁTOR:

De, velem mi a bajod?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Beköltöztél egy románhoz.

NARRÁTOR:

Durdukas derék ember.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Román. És nekünk ellenségünk! Halálig, vagy tán azon is túl.

NARRÁTOR:

A Durdukás?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Igen. A Jeremiás.

NARRÁTOR:

És, bocsásd meg a mi bűneinket, miképpen mi is megbocsátunk a nekünk vétkezőknek.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Elfelejtetd apádat? Akinek fegyvert sem adtak a kezébe, hogy vadászhassek, csak mert magyar volt? Akkor Jeremiás adta ki parancsba, hogy letartóztassalak.

NARRÁTOR:

Volt. Elmúlt.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Nem emlékszel az iskolára, ahol szánkra vertek, ha magyarul szóltunk?

NARRÁTOR:

Nem.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Nem emlékszel a falı képekre, ahol majmok ültek a lovakon, akikrıl azt tanították, hogy ezek voltak a mi őseink, a magyarok?

NARRÁTOR:

Nem.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Mondj már valamire igent is.

Csend.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Nem emlékszel Durdukasra, ahogy felfújta arcával szavalt zecsemajkor: Fel románok! Le magyarok...! Emlékszel?

NARRÁTOR:

Nem emlékszem.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Nem?

NARRÁTOR:

Emlékszem.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Istenem!

NARRÁTOR:

Istenem! És én mindennek ellenére, beköltöztem hozzá, hogy mentsem a bőrét. ... éppen most, amikor háború van az egész világon!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Amikor végleg el kell, hogy dőljön, hogy kié lesz a szó itt nálunk: Az övék vagy a miénk! Mert itt nincs más megoldás! Vagy mi, vagy ők!

NARRÁTOR:

Na, azért...

SZÉP JÁNOS VILMOS:

És leálltál az ellenséggel barátkozni.

NARRÁTOR:

No, fene!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

És odaadtad neki Julikát.

NARRÁTOR:

Szóval innét fúj a szél?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Nincs szél. Szélcsend van.

NARRÁTOR:

Te nem léptél. Félszeg vagy.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Egy románhoz adtad!

NARRÁTOR:

Szeretik egymást. És ami Julikát illeti, hogy Durdukáshoz ment, az rá tartozik, és Istenre. És ha az Isten úgy rendelte el Erdély dolgát, hogy itt magyarok és románok vegyesen éljenek, akkor ezen nem lehet segíteni, bele kell nyugodnia mindkét félnek, hogy a másik is ott van.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Hát, ez a nehéz.

NARRÁTOR:

Egyszer az egyik van felül, máskor a másik – úgy látszik, hogy ezen nem lehet segíteni.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Ez a baj!

NARRÁTOR:

Isten akarta így. De ha a politika megzavarja az emberek esztét, akik egyazon földön élnek, és egymást verik főbe, ahelyett, hogy segítenék egymást, az már igazán nagy baj. És ez a baj történik most nálunk.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Olyan a baj, hogy jön. De, megy is.

NARRÁTOR:

Olyan.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Egy év telt el azóta, hogy Magyarország lettünk.

NARRÁTOR:

A Szent Korona alattvalói.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Azok.

NARRÁTOR:

Mintha könnyű aranyos pára takarná el bennem mindazt, ami rossz volt a múltban. Az ember nem veszi különösebben észre, hogy tiszta, napsütötte levegőt szív be. Csak amikor koromba és porba kerül, csak akkor emlékszik vissza arra, hogy valamikor más volt a levegő.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Háború van.

NARRÁTOR:

Háború. A maradék Romániában, német katonák szedik össze a zsidókat, és román katonák verik véresre a magyarokat.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Háború van.

NARRÁTOR:

Te már megkaptad a behívót?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Igen. Látom te is?

NARRÁTOR:

Én is.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Egy napot kaptam én mint katona, hogy elbúcsúzzak az életemtől. Mintha nekem lenne életem, vagy valaki, akitől búcsúznom kéne.

NARRÁTOR:

Ellenség. Sokat gondolkodom ezen a szón.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Ellenség. Mások is sokat gondolkodnak. Én is.

NARRÁTOR:

Ha csak az országról lenne szó, de most a haza a tét. És a haza a szabadságot jelenti.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Igen.

11. zene. Sötét.

TIZENNEGYEDIK JELENET**NARRÁTOR:**

Megláttam az első orosz. Nem is az embert láttam meg, hanem a mozdulatot, ahogy a felém irányzott puskacső megmozdult, és a fülem mellett elzúgott egy lövés.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Az én lövésem után egy fatönk mögött feküdt. Sovány volt és kicsi.

NARRÁTOR:

Odaeresztettem a lövést egy arasszal a puskacső fölé. Felordított, és a puskája csöve eltűnt a páfrányok között. Hát én is öltem.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Az enyém hanyatt feküdt. Piszkos volt a keze és véres.

NARRÁTOR:

Az enyémnek nyitva volt a szeme és rémület volt benne.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Hallod, az elsőnél én is megrémültem. Elvesztettem az eszem, csak rohantam előre.

NARRÁTOR:

Ölni akartam. Mindenkit meg akartam ölni, aki ott előttem orozva lapult, és rám lövöldözött. Nem is tudom, hogyan lett vége.

12. zene. Sötét.

TIZENÖTÖDIK JELENET**SZÉP JÁNOS VILMOS:**

Jönnek az oroszok, úgy jönnek mint a sáskák! Főhadnagy úr, hiába tartjuk a vonalat, minden reggel jön a parancs, hogy hátra! Hátra!

NARRÁTOR:

Jól van, János! Már nem először, de most is nagyszerűen állod a helyed. Szakaszzvezető lettél. Felterjesztettelek a nagyezüstre.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Az Istenit! Valahol megint áttörték a vonalat! Ha így megy tovább, nemsokára ott leszünk a hegyek lábánál.

NARRÁTOR:

A mi hegyeink lábánál. Istenem, nem veszíthetjük el ismét a hegyeinket!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Mi lesz főhadnagy úr? Kapunk segítséget?

NARRÁTOR:

Egy tapodtat sem megyünk hátra, fiam!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Akkor jól van!

NARRÁTOR:

Egy tapodtat sem megyünk!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

A páncélosok áttörték a németek vonalát, és bent vannak Csíkbán!

NARRÁTOR:

Nem megyünk vissza! Nem megyünk! Megvédjük a hazánkat, ha minden német az anyja szoknyája mögé fut, akkor is!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Nem megyünk!

NARRÁTOR:

Kitartani, amíg meglátja az Isten!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Meglátja-e?

NARRÁTOR:

Én nem tudom.

13. zene. /1. cd. 4. szám/ Sötét.**Vége az első felvonásnak.**

Második Felvonás

TIZENHATODIK JELENET
(NARRÁTOR, SZÉP JÁNOS VILMOS, TISZT)

14. zene**SZÉP JÁNOS VILMOS:**

Vizet

TISZT:

Hát érdemes volt? Érdemes volt?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Ébren vagy?

NARRÁTOR:

Igen.

Péter F., Kálló B., Molnár Z.

TISZT:

Fáj valami?

Csend.

TISZT:

Érdemes volt ennyi nyomorúságot magatokra venni?

/Tiszt leteszi az üveget, ki./

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Te, ez nem véletlenül...?

NARRÁTOR:

Nem tudom, lehet...

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Én nem tudom, ha ő az, akkor őt sem szépítette meg ez a háború.

NARRÁTOR:

Ha egyáltalán ez ő?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Ő lesz az.

NARRÁTOR:

Ő nem így beszélt.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Az emberek változnak.

NARRÁTOR:

Mondom, hogy nem ő az!

/Tiszt be, cigarettát hoz/

TISZT:

Bagó. Nesztek. Főhadnagy úr! Az ezred hősei vagytok. Te szakaszvezető lettél. Vitézségi érmet kaptál. De azt azért tudjátok, hogy ez a cirkusz esetleg eltarthat még egy fél évig, a melleteket megtöltik mindenféle fityegőkkel. De azután? Gondoltatok arra, hogy mi lesz azután?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Megnyerjük a háborút.

NARRÁTOR:

Így van!

TISZT:

Ezt mondjátok mind. Hát nem tudjátok, hogy ez a háború veszített háború volt már akkor, amikor elkezdődött? Nem tudjátok ezt?

NARRÁTOR:

Ezredes úr, tisztelettel napok óta nem haraptunk semmit. Napok óta.

TISZT:

Jól van, fiaim.

/ezredes ki./

NARRÁTOR:

Ez biztos, hogy nem ő. Annak a tisztnek ereje, hite volt.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Az erő és a hit elmúlhat.

NARRÁTOR:

Így nem múlhat el. Ez egy megtört ember.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Az élet megtöri az embereket.

NARRÁTOR:

Bennünket nem tört meg.

TISZT:

Víz és száraz kenyér.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Ezredes úr. Miért már akkor?

TISZT:

Mert gonoszság volt a fegyverek mögött. Nem a ti fegyveretek mögött, nem úgy értem, nem a katonák fegyvere mögött, hanem hátrébb. Egészen hátul. Ahonnan ez a háború kiindult. Ott gonoszság volt. És ahol ilyen dolog van a fegyverek mögött, ott nem győzhet a fegyver.

NARRÁTOR:

És a másik oldalon, csupa tisztesség, igazság és szeretet van a fegyverek mögött?

TISZT:

Nem.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Ott is csak gonoszság van.

TISZT:

És igazságtalanság és gyűlölet és bosszú.

NARRÁTOR:

Talán még több gyűlölet és több igazságtalanság és bosszú.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Ezt majd a végén tudjuk meg.

TISZT:

Van a háborúnak egy törvénye, amely így szól: a tiszta fegyverek győznek a szennyes fegyverek fölött. Ha azonban egyik sem tiszta, akkor mindig a nagyobbik gonoszság és a nagyobbik gyűlölet győz. A szentek tisztasága és szelídsége legyőzi a vadállatot. De ha két vadállat küzd egymással, akkor mindig a vadabbik vadállaté a diadal. Ha két barbár visel hadat egymás ellen, a barbárabbik nyeri meg azt. Így tanítja a történelem. Vagy tisztábbnak kellett volna lennünk, vagy barbárabbnak.

NARRÁTOR:

Ezredes úr, engem már csak egy dolog érdekel.

TISZT:

Mi?

NARRÁTOR:

Most mi lesz?

TISZT:

Minél tovább tart ez a háború, annál rosszabb lesz. Annál több lesz a halál, a pusztulás, a legyilkolt asszony és gyerek.

Molnár Zoltán

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Ha mind belehalunk is, ezt a háborút meg kell nyerni!

TISZT:

Nem gondolod, hogy ha mind belehaltok, akkor nem marad magyar? Csak annyit lehet tenni, hogy az ember leteszi a fegyvert, leveti az egyenruhát és hazamegy.

NARRÁTOR:

De ha egyszer kieresztjük a fegyvert, ezredes úr, akkor talán soha többé nem markolhatjuk meg!

TISZT:

Honnan tudod?

NARRÁTOR:

Székely vagyok, ezredes úr, kérem, én ezt tudom!

TISZT:

És ha nem jut többé fegyver a kezetekbe, az baj?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Baj bizony, nagy baj.

TISZT:

Miért?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Mert akkor végünk van. Akkor kipusztítanak bennünket mind egy szálig! Fegyver nélkül végünk van!

TISZT:

Kicsodák?

NARRÁTOR:

A világ. A többi népek, meg mindenki, aki ránk teheti a lábát.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

És az ezredes úr miért nem ment haza?

TISZT:

Mert nekem az a kötelességem, hogy ne hagyjak itt senkit.

NARRÁTOR:

Látja, nekünk meg az a kötelességünk, hogy verekedjük és meghaljunk a hazáért.

TISZT:

Nektek az a kötelességetek, fiaim, hogy éljetez és dolgozzatok a családotokért és a magyar jövődöért. Igyekeztek otthon menteni, amit még lehet. És igyekeztek elviselni azt ami, jó. És igyekeztek, hogy valahogyan megmaradjon a család, a magyar élet, a magyar gyermek és a magyar jövődö. Ahogy lehet. Értitek fiaim?

NARRÁTOR:

Nem.

TISZT:

A háború elveszett. Erdélyben benn van az orosz.

/Ezredes ki/

TIZENHETEDIK JELENET

/ NARRÁTOR, SZÉP JÁNOS VILMOS/

NARRÁTOR:

Ez ő.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Ő volt az.

NARRÁTOR:

És szerinted igaza van,

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Ha igaza van, akkor az nagyon szomorú nekünk.

NARRÁTOR:

Akkor az az.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Az azt jelenti, hogy az életért újra szabadsággal kell megfizetnünk, mivel vérünk már nincsen elég.

TIZENNYOLCADIK JELENET

/ NARRÁTOR /

NARRÁTOR:

A hold egyre följebb hág, és olyan tőle az erdő, mintha kísértetek kertje lenne. Félelmetes és hátborzongató.

Soha nem éreztem még ilyennek az erdőt, és tudom, hogy ez azért van, mert valami rettenetes csapás szakadt ránk, és mi csak vonaglunk alatta, mint a kísértetek, akik már nem élők ugyan, de még nem eléggé halottak ahhoz, hogy nyugodni tudjanak.

TIZENKILENCEDIK JELENET
(Narrátor, Szép János Vilmos)

15. zene. /2. cd. 4. szám/

SZÉP JÁNOS VILMOS:
Hallod?

NARRÁTOR:
Ágyúszó.

SZÉP JÁNOS VILMOS:
Szászrégen.

NARRÁTOR:
Vagy Vásárhely.

SZÉP JÁNOS VILMOS:
Most semmi.

NARRÁTOR:
Már én sem hallom.

SZÉP JÁNOS VILMOS:
Csend.

NARRÁTOR:
Olyan ez a csend, hogy fájni lehet tőle..

SZÉP JÁNOS VILMOS:
Sehol senki.

NARRÁTOR:
A kutyák sem ugatnak.

SZÉP JÁNOS VILMOS:
Mintha kivesztek volna a kutyák a faluból.

NARRÁTOR:
Nézd, abban a házban fény.

SZÉP JÁNOS VILMOS:
Fény?

NARRÁTOR:
Egy asszony.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

A ravatalon.

NARRÁTOR:

Az ágyon két gyermek,
siratóasszonyok.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Azon az ablakon is... Halottat
virrasztanak ott is.

NARRÁTOR:

Asszony?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Nem, ott egy lány a halott.

NARRÁTOR:

Az Úristen sem tudja már, hogy mit
cselekszik.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Mégis a kommunistáknak lesz
igazuk, s nincsen Isten.

NARRÁTOR:

Nincsen Isten? Az hogy lehet?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Hát van? Az hogy lehet?

NARRÁTOR:

Van. Csak az lehet. Hol vagy?
János! Vilmos! Hová tűntél? Isten
van. Másképp nem lehet. Vilmos,
hallod? János, mért nem
válaszolsz?

Sötét. 16. zene /2. cd 10. szám/

HUSZADIK JELENET
/ NARRÁTOR, JULIKA,
DURDUKÁS JEREMIÁS/

JULIKA:

Bár maradtam volna ott fenn nálad,
bátyám, bár sohasem jöttem volna
ide...

Nem férfi ez, nem ember, hogy meg
tudná védeni a feleségét.

JULIKA:

Honnan jössz? Voltál már Anikónál?

NARRÁTOR:

Tőle jövök.

Péter Ferenc és Körmöci
Petronella

JULIKA:

Baj van vele?

NARRÁTOR:

Már nincs. Akit betettek a föld alá,
azzal már nincs baj. Azt mondják,
hogy valami negyvenen lehetek.
Toprongyosak és gonosz arcúak,
mint az emberré lett ördögök...
mikor odaértem még füstölögtek a
gerendák. Hogy miképpen leltem
meg, ne kérdezd. Azt jobb, ha csak
én tudom.

JULIKA:

Kérdezhetném is, de nekem már
nem kell kérdezniem.

Csend.

JULIKA:

Hát, hazatértél. Lehet, hogy jobb lett
volna, ha nem jössz meg!

NARRÁTOR:

Istenem.

JULIKA:

Isten meghalt.

NARRÁTOR:

Nem halt meg. Ez csak egy háború.

JULIKA:

Ez nem háború. Ez a világ vége!

Durdukás Jeremiás be

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Jaj, hallom, hogy Anikó...én úgy...

NARRÁTOR:

Az az én dolgom és nem a tiéd.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Bort ide!

JULIKA:

Sört ide, bort ide...

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Az én házam nem kocsmá.

JULIKA:

Nem az.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Nem is!

JULIKA:

Annál rosszabb!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Csend!

NARRÁTOR:

Szépen beszélj Julikával!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Szépen beszélek.

NARRÁTOR:

Nem hallottam.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Akkor nyisd ki a füled.

NARRÁTOR:

Nehogy a bicskám nyissam ki!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Hát a magyar világnak vége, az egyszer biztos. De a miénk csak most kezdődik! Minden bajnak ti vagytok az okai. Mert nem fértetek a bőrtökbe. A háborút is ti csináltátok, és minden rosszat ti csináltatok. De most már vége van ennek. Ezentúl rend lesz és igazság. Újra mi, románok vagyunk az urak. Most voltam Vásárhelyen az orosz komendatúrán. Ezentúl én leszek a jegyző a körzetben. Beléptem a pártba!

NARRÁTOR:

Én téged, csak azért nem ütlek most agyon, mert akkor Julika is földél nélkül marad.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

No látod!

NARRÁTOR:

Látom. De nem látom a zászlót.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Milyen zászlót?

NARRÁTOR:

Hát azt a piros fehér zöld lobogót, mellyel négy évvel ezelőtt lihegve vártad a honvédséget. Átfestetted tán?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Ja, a zászlót! Az okos ember mindig azoknak a zászlóját tűzi ki, akik a hatalmat viselik. A zászló mögött aztán dolgozik az ember, ahogy a haszon kívánja...!

NARRÁTOR:

Rád nem illik az a régi magyar közmondás, hogy a farkas inkább koplal, de akkor sem lesz a kufár kutyája!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Nem illik, mert én ember vagyok! Nem farkas!

JULIKA:

Hát farkasnak nem vagy farkas. Hanem te még az én vőlegényemről nem is szóltál.

NARRÁTOR:

Kiről?

JULIKA:

A vőlegényemről.

NARRÁTOR:

Durdukas Jeremiás! Mi van a húgoddal?

JULIKA:

Ki az a Durdukas Jeremiás?

NARRÁTOR:

Julika, mi van veled?

JULIKA:

Julika? ...

NARRÁTOR:

Mi van veled?

JULIKA:

A vőlegényem üzent valamit?

NARRÁTOR:

Ki?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Tudod, nehéz napjai voltak. Napokig jöttek-menetek a csordák, azóta ezt

nem akarja levenni magáról.

Csend.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Még nem találkozott vele, de hozzá készül.

JULIKA:

Az jó, az jó, üzenhetek neki legalább. Mit is üzenjek neki... mondd meg neki, hogy égett Barót. Mondd meg neki, hogy egy csorda vadállat gázolt keresztül Baróton és eltaposott mindent. Minket is, valamennyiünket. És égett Barót. A házak égtek. Minden ház égett. A mi házunk is égett, és az égő házban végiggázoltak rajtunk. Nem! Erről ne szólj semmit! Semmit ne szólj erről, érted? Csak azt mondd meg, hogy itt vagyok és várok rá. Várok rá és itt vagyok. Oltsa el a tüzet és jöjjön, oltsa el a tüzet, és ölje meg a vadállatokat, ezt mondd meg neki.

Csend.

NARRÁTOR:

Elmegyek.

JULIKA:

Hova még?

NARRÁTOR:

Nem tudom. De majd lesz velem is valahogy.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Persze, persze. Ne félj semmit.

NARRÁTOR:

Azon már túl vagyok.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Azért mi jó emberek vagyunk, azért. Ezt a ruhát le kell vened, mert akit katonaruhában meglátnak, azt elviszik hadifogságba. Vedd majd ezt magadra. Aztán egy időre tűnj el a hegyekbe, hogy ne lássanak itt. Majd meglátom, mit kezdek veled. Lehet, hogy háborús bűnös vagy!

NARRÁTOR:

Hogy mi vagyok?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Háborús bűnös.

NARRÁTOR:

Ide hallgass. Én nem akarok haraggal elmenni innen. De azt meg kell, hogy mondjam neked, hogy aki úgy cselekszik, mint te, hogy egyszer magyarnak mondja magát, egyszer románnak, egyszer meg oroszoknak, az én előttem nem ember.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Az lehet, de okos ember.

HUSZONEGYEDIK JELENET
(Julika, Szép János Vilmos)

17. zene. /2. cd. 8. szám/

JULIKA:

A vőlegényemmel találkoztál?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Hát nem ismersz meg?

JULIKA:

Ki vagy te?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Julika? Valóban nem ismersz meg?

JULIKA:

Kellene?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Én vagyok az!

JULIKA:

Ki?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Egy égő világon át jöttem érted. Mert tudtam, hogy jönnöm kell. Mert forrt bennem az, ami nem is én vagyok, hanem te vagy bennem, és bennem visszhangzott az, ami neked fáj, és a lángokon keresztül, hulló pernyén, térdig hamun keresztül jöttem. Érted jöttem.

JULIKA:

Oltsd el a tüzet, és öld meg a vadakat.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Jeremiás vad, ugye?

JULIKA:

Vad.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Egy állat?

JULIKA:

Ökör.

*Körmöci Petronella és
Kálló Béla*

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Jeremiás nem ember? Ugye, ő nem ember?

JULIKA:

Nem az.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Egy állat.

JULIKA:

Állat.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Vadállat. Tehát ő a vadállat! És kik még a vadak?

JULIKA:

A vadak?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

A bátyád merre van?

JULIKA:

Elvitte az üzenetem.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

És hová vitte?

JULIKA:

Messze, ahová kell.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

És Durdukás tudja?

JULIKA:

Ki az a Durdukás?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

A vadállat.

JULIKA:

A vadállat tudja.

Sötét, 18. zene.

HUSZONKETTEDIK JELENET
(Tiszt, Durdukás Jeremiás, Julika,
Szép János Vilmos)

DURDUKÁS JEREMIÁS:

No, vallott az a vén marha?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Igen.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Honnét a fegyvere?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

A fia hagyta nála, amikor utoljára szabadságon volt, de nem szólt neki. Tehát nem tudta. Szerintem ártatlan.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Marha.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Az.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Te vagy a marha! Nekünk nem ez kell. Nekünk az kell, hogy neveket soroljon. Összeesküvés volt, és azt kell tudnunk, hogy kik voltak benne.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

De hát nem volt összeesküvés.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Összeesküvés volt. A klerikálisok szervezkednek, hogy megdöntsék a népi demokráciát! És a vén állat benne volt! Neveket soroljon, ez kell a pártnak! Ez kell nekünk, a népi demokráciának!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Kiknek a neveit?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Verd puhára, és megtudod kiknek a neveit.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Téged a sógorod érdekel.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Háborús bűnös! Fenn bujkál a hegyekben. Szervezkedik. Ellenforradalmat készít elő.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Csak a te sógorod!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Ha az igazságról van szó, nincs sógor!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Nem lehetsz ennyire kegyetlen.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

A fát is meg kell metszeni, ha szuvasodik, és a metszettel együtt az élő húsból ki kell vágni! Mert ha a fán egy cseppnyi szuvasodás is marad, az tovább üszkösödik.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

De mi van a sógoroddal és a hírrel, amit messzi földre vitt.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Miről beszélsz?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Arról, amiről te is tudsz!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Én nem tudok semmiről.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Nem-e?

Kálló Béla és Kákonyi Tibor

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Sepulesqu, miről beszélsz?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Rólad és róla.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Rólam és kiről?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Kuss!

Szép János Vilmos behozza a kékre, zöldre vert, megkötözött tisztet.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Itt van, aki ellened vall!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Dehát ez egy háborús uszító, egy kivégzendő háborús bűnös!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Kuss! Beszélj!

TISZT:

Durdukás a bevonulás reggelén állítólag mindenkit inzultált, hogy már a szomszéd falunál vagyunk. A házukból egy akkora piros fehér zöld lobogót hozott, amelyet legutóbb csak a hősök terén láttam.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Te vádoltatsz engem, te utolsó senki! Te, aki hol magyarnak, hol románnak, hol pedig kommunistának állítod be magad?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Román vagy magyar, én már túl vagyok ezen. Én önmagam vagyok! A durva és kíméletlen jelen azért, hogy szebb legyen a jövő!

TISZT:

Hanem becsületére válhat Durdukásnak: az egész faluban nem volt az övéhez fogható szép magyar lobogó!

/Szép János Vilmos leüti a tisztet/

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Ne beszélj nekem félre, a hírről beszélj, amit a Nyugatnak továbbítottatok! Tudott róla ez az állat?

TISZT:

Ez az állat mindenről tudott!

SZÉP JÁNOS VILMOS:

És ez még nem elég? Neked ez

még nem elég? Te szemét! Julika! Ide gyere, de azonnal!

/Julika kéken-zölden be/

JULIKA:

Mit üzen a vőlegényem? Jön már?

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Jönni fog, ha itt lesz az ideje. De most várni kell.

JULIKA:

Várni. Várni kell.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

A bátyád elvitte a hírt?

JULIKA:

Elvitte. Messzire vitte. És elérkezik hozzá, és ő meghallja, és visszajönnek és megölik a vadakat.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

És ez a vadállat tud erről?

JULIKA:

A vadállat mindenről tud.

SZÉP JÁNOS VILMOS:

Neveket akarok! Ugass kutya, hallani akarom, kik voltak még benne! Kik voltak benne? Nem hallom! Reggelig verlek, ha kell.

TISZT:

Az ördög uralkodik a földön és tetszetős ruhát ölt magára, hogy az emberek ne ismerjék fel, ha közéjük megyen. Megtanulta a szép szavakat is, beszél békéről, igazságról, testvériségről, hogy megtévessze az embereket. De mikor békét mond, gyilkosságra gondol, és amikor testvériséget mond, akkor a fegyverek uralmára gondol, és amikor igazságról beszél, a maga önzését érti alatta. És jaj lesz ennek a világnak, ha az emberek nem ismerik fel idejében, és nem tudják megkülönböztetni a szabadságot a bosszúvágytól, a békét az elnyomástól, az igazságot a gyűlölettől. Jaj lesz ennek a világnak, mert Isten megsokallja a bűnöket, és tüzet küld erre a világra, és büntető angyalokat küld, és elpusztul a földön minden város és falu, és léssen az ítéletnek napja.

Molnár Zoltán

/Julika leüti Szép János Vilmost, Durdukást az ezredes kiviszi a színpadról./

Sötét. 19. zene. /1. cd. 5. szám/

HUSZONHARMADIK JELENET
(Tiszt, narrátor, Durdukás Jeremiás)

NARRÁTOR:

Néha lemegyek az út mellé, és addig leselkedek, amíg jön valaki azok közül, azt lelövöm és elszedem, ami nála van. Ebből élek. És valahányszor lelövök valakit azok közül, fölvések egy rovást erre a fára. És azt mondom magamban: ha majd megtelik ez a fa, akkor megváltozik a világ, és békeség lesz. Tudom, hogy ez hazugság.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Nem az a baj, hogy a kommunisták győztek.

TISZT:

Ha az nem baj, akkor mi a baj?

NARRÁTOR:

No, fene!

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Az a baj, hogy hitvány és aljas emberek győztek.

NARRÁTOR:

Kommunisták, hitvány és aljas emberek, az egy és ugyanaz.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

És nagyon sokan vannak.

NARRÁTOR:

Igen?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Igen! Nagyon sokan vannak, többen, mint a tisztességesek!

TISZT:

Ezért nem lesz többé rend és békeség soha.

NARRÁTOR:

Én is így látom. És azt is látom, hogy mi rendre elhullunk, elpusztulunk és eldöglünk erről a földről, mint a kóbor farkasok. Ez az igazság.

Csend.

NARRÁTOR:

Mi hír a faluból?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Az emberek igyekeznek egymásnak ártani, hogy jóban lehessenek vele.

NARRÁTOR:

Orosz?

TISZT:

Nem. Jon Vadim Sepulesqu.

NARRÁTOR:

Hát van ilyen ember?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Van.

NARRÁTOR:

Mert, hogy egy ideig nem volt.

TISZT:

Szegeket ver az emberek körme alá, és sóval hinti be a sebeket. A fehérnépeknek gyertyával égeti a mellüket, ha nem akarják azt mondani, amit kell.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Mi lesz ebből?

NARRÁTOR:

A világ vége.

TISZT:

Az amerikaiak nem hagyhatják ezt így. Ők akarták, hogy az oroszok kezére kerüljünk, de kikötötték, hogy szabadság legyen.

NARRÁTOR:

És ez a szabadság?

TISZT:

Nem.

NARRÁTOR:

Becsületes ember nem való már erre a világra, csak olyan, aki úgy él, mint a vadállatok.

Sötét. 20. zene. /1. cd. 8. szám./

HUSZONNEGYEDIK JELENET
(Tiszt, Narrátor, Julika, Szép János Vilmos)

JULIKA:

Boldogasszony anyánk, régi nagy patrónánk, ... Ne feledkezzél meg, szegény magyarokról..

/Narrátor, tiszt be/

JULIKA:

Te itt?

NARRÁTOR:

Itt lennék.

JULIKA:

Jó, hogy jöttél.

NARRÁTOR:

Nem jó, hogy jönnöm kellett.

JULIKA:

Nem jó.

NARRÁTOR:

Hallottam egy pár dolgot.

JULIKA:

Nem hallhattál mindent.

NARRÁTOR:

Mi az, amit nem hallottam?

JULIKA:

Pisztolyt hord és szíjkorbácsot.

NARRÁTOR:

Ezt hallottam.

JULIKA:
Részeges.

NARRÁTOR:
Ezt látom.

JULIKA:
Az asszonyokat ide hurcolja.

NARRÁTOR:
Ezt is hallottam.

JULIKA:
A lányokat pedig a paplakba. És amikor azok sikoltoznak, a pap kimenekül az istállóba, és ott imádkozik az állatok között.

JON VADIM SEPULESQU:
És az imádságtól megszeli-
dül?

JULIKA:
Nem. Nem szeli-
dül ez meg
semmitől, mert ez maga az eleven
ördög.

NARRÁTOR:
Megszeli-
ditem én imádság nélkül.

JULIKA:
Mit tesznek vele?

TISZT:
Az Úr Jézus irgalmára kérek.

NARRÁTOR:
Ami Jézus Krisztust illeti, azt már
amúgy is kikergették ebből az
országból.

TISZT:
Gondolod?

NARRÁTOR:
Ébredj disznó! Mi senkit nem
akasztunk fel anélkül, hogy el ne
mondja a mondanivalóját. Én most
azt kérdezem tőled, miképpen
válhattál ilyen szörnyeteggé,
amilyen néglábuak között is csak
elvétve akad? Ha kedved van,
megmondod, ha nincs, nekünk úgy
is jó. Fél óra időt kapsz. Utána
felhúznak.

SZÉP JÁNOS VILMOS:
Láttam, hogy vége. És féltem. Volt
miért félnem. És nagyon féltem.

Kétszer már váltottam. Élni akartam.
Harmadszor is váltanom kellett
oldalt. Bementem a komendatúrára.
Felajánlkoztam, elfogadták. Sokat
tudtam, használták. Akikkel a
háborúban együtt harcoltam, mind
háborús bűnösök lettek. Én nem
lettem az. Sokakat elkaptunk, sokan
eltűntek, egyesek elbújtak, én éltem.
Állami állás, biztos jövedelem,
hatalom. Aki a kezembe került, az
vallott. Mindegy, hogy férfi volt,
gyermek vagy asszony.
Tulajdonképpen már régen fel kellett
volna kötnöm magamat, de gyáva
voltam. Hiába menekülök. Nem
tudok megszabadulni azoktól, akik
üldöznek. Üldöznek a nyögések és
az ordítások, az átok és a jajgatás,
az összezúzott csontú emberek
árnyéka üldöz, és az asszonyok,
akik kínba facsarodva haltak meg a
kezem alatt. Itt hallom a hangjukat a
fülemben, a vinnyogásukat, az
üvöltésüket, csak ha iszom, és egy
asszony jajgat a kezem között, csak
akkor nem hallom. Én vagyok a
vadállat.

Kálló Béla

NARRÁTOR:
Elmondta-
l mindent?

SZÉP JÁNOS VILMOS:
Elmondtam.

NARRÁTOR:
/kötelet dob elé/
Akkor itt van ez.

TISZT:
Gyáva vagy még?

SZÉP JÁNOS VILMOS:
Nem, már nem vagyok az.
/Fogja a kötelet, kivonul vele./

TISZT:
Istenem, milyenné vált a világ, ha ez
történik itt a földön, szent este?

JULIKA:
Szent Este! Istenem, ma van, most,
most van Szent Este! Szent Este.
Testvéreim az Úrban! Hitet vallani
jöttem tiközétek, és bizonyoságot
tenni a megszületett Jézus jászla
előtt. Hogy derüljön orcátok nagy-
nagy öröme, mert megkönyörült
rajtatok az Úr és az Ő szeme
megszánakozott rajtatok! Mert íme
kivezélte e pusztulásnak földjéről
véretek-
ből való férfiakat és nőket, s
kiválasztá őket a maga végtelen
kegyelmével, hogy megőriztessék
általuk e nemzet s kimentessék a
gyehennának tűzéből. E magyar
férfiak és nők ott élnek távol
nyugaton, szabad emberek szabad
földjén, élnek, imádkoznak és
dolgoznak értetek, s a magyar
névnek tisztességet szereznek a
földön. Bizony, meghirdetem néktek,
hogy úgy élnek ők, miként hajdanta
az apostolok, szentségben és
testvéri közösségben, és nincsen
közöttük pártoskodás, és nincsen
közöttük egy is erkölcs és hűség
nélkül való! Hála legyen az úrnak,
hála és tisztesség, mert számlálva
vannak már a fürtelem órái e
véresre taposott hazának földjén, s
miként Csaba királyfi, úgy jönnek az
igazságnak, az erkölcsnek és a
szeretnek mindent elsöprő
erejével nyugaton munkálkodó
véreink, kimenteni bennünket a
gonosz-
ság karmaiból! Alleluja,
alleluja, áldassék az Úrnak neve!
Eredj, bátyám, az Isten segítsen.
Tudnod kell, hogy mi várni fogunk
rád, itthon, ha fagyökéren élünk is
addig, s ha minden csepp vérünk el
is csorog. S ha valamikor
visszatérhetsz ide, a szabadsággal
együtt, úgy ne törődj azzal, ha mi
addigra meg is döglöttünk, mint a
kutyák.

**/A NARRÁTOR elindul a
bőrönddel ki./**

Sötét. 21. zene. /2. cd. 3. szám/

HUSZONÖTÖDIK JELENET

(Narrátor, Durdukás Jeremiás)

**A 21. zene leúszik, amikor a
NARRÁTOR felismeri Durdukást,
és a kikötőhangulat beúszik a 2.
cd-ről.**

NARRÁTOR:

Hát te mit keresel itt?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Kivándorolok.

NARRÁTOR:

Az apostolokat keresed te is...

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Nincsenek apostolok. Még emberek is csak kevesen. Senkit sem érdekel az igazság. Sem az emberi jogok. Mindenkit csak a maga igazsága és a maga jogai érdekelnek. A többi az mind csak üres jelszó. Minden csak üzlet itt nyugaton. A mások szabadsága is és a mások emberi jogai is. Minden csak üzlet.

NARRÁTOR:

Mi híred otthonról?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Nem érdekel. Ami otthon volt, az minden halott. Halott föld, és halott ország, és halott nép. Eladták, lemészárolták, meghalt, vége. De én, én élni akarok még! Én élni akarok, érted? Új hazám lesz és új életem. Ott, ahol még nem rontották el a világot. Új asszonyom, mit asszonyom új asszonyaim lesznek! Új hazám!

NARRÁTOR:

Új hazád?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Mindent lehet, csak akarni kell.

NARRÁTOR:

Mindent lehet? Valóban mindent lehetne, csak akarni kellene?

DURDUKÁS JEREMIÁS:

És te mit akarsz?

NARRÁTOR:

Elmegyek oda messze nyugatra, ahol szabad még az igazságot szólni, és beállok azok közé, akik úgy élnek, mint az apostolok.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Mint az apostolok?

NARRÁTOR:

Oda akarok menni, ahol a világ urai esztendők óta gyűléseznek, és szónoklatokat tartanak a békéről, az igazságról és az emberi jogokról.

DURDUKÁS JEREMIÁS:

Ha-ha-ha! És azt hiszed, téged oda beeresztenek?

NARRÁTOR:

Ha nem eresztenek be az ajtón, bemegyek az ablakon. Oda kell állnom elébük, és meg kell mondanom nekik, hogy hagyják abba a szónoklatokat. Mert nem tisztséges dolog szabadságról beszélni, és a mások szabadságát odaajándékozni az ördögnek. Igazságról és emberi jogokról beszélni, és odaajándékozni egy országot a halálnak. Meg fogom kérdezni tőlük: mit vétettem ellenetek, urak? És mit vétett az én népem, ott a hegyek között? Majd elveszik a pénztárcáikat, mint ahogy azt a gazdagok szokták, ha nem tudnak megfelelni a szegények kérdéseire, de én azt mondom nekik: nem urak! Ne alamizsnát adjatok! Adjátok vissza a hegyeimet!

SÖTÉT

Vége.

A fotókat Lovas Erika és Kricskovics Antal készítette

Salamon Árpád – festő- és grafikusművész

Szabadkai magyar család sarja; 76 éve született. Anyanyelvén végzett tanítóképzőt, majd szándékában volt beiratkozni a belgrádi képzőművészeti akadémiára, de felvételét alaptalan okok miatt elvetették. 1950-ben a szlovéniai Muraközbe – Hódosra költözött. 1954-ben Ljubljanában végzett a Pedagógiai Akadémia képzőművészeti és technikai nevelés szakán, majd Lendvától Muraszombatig pedagógusként működött.

Grafikai kifejezése mellett olaj-, akvarell-, akril- és kollázstechnikával is foglalkozik, valamint rajzzal, karikatúrával és grafikai formatervezéssel. A šalesi és

konyici képzőművészeti egyesület tagja. Nagy örömmel és odaadással 10 évig sikeresen vezette a velenjei grafikai műhelyt. Bár sokféleképpen jellemezték művészetét, saját bevallása szerint alkotásának alapja a TERMÉSZET. Több hazai és széles e világi művésztelep tagja. Sok önálló és kollektív tárlaton szerepelt. Számos körzeti, tartományi, köztársasági, hazai és nemzetközi elismerés, ill. díj nyertese. Kitüntetései ellenére nem bízta el magát, hanem továbbra is egyszerű és szerény, rendkívül szorgalmas, mindenekelőtt igaz EMBER maradt.

Salamon Árpád

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Alapító és kiadó: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Elnök: dr. Gubás Jenő

Alapító főszerkesztő: Utasi Jenő

Felelős szerkesztő: dr. Vajda Gábor

Olvasószerkesztő, lektor: Gubás Ágota

Fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Giricz Károly

Nyomda: Grafoprodukt Kft. Szabadka, József Attila u. 26.

Igazgató: Özveggy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Andróczky Csaba, Bata János, Cirkl Zsuzsanna, Gábrityné Molnár Irén, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Matuska Márton, Tari István, Utasi Jenő, Vajda Gábor, Zsoldos Ferenc.

A megjelent írásokért szerzőik felelnek, és nem feltétlenül fejezik ki a szerkesztőség véleményét.

Egyes szám ára: 200 din,

A 2008. évi előfizetés 800 dinár + postaköltség. Külföldi előfizetés a belföldinek a kétszerese.

Szerkesztőségi fogadóórák: Hetente szerdán 8-tól 12 óráig a szabadkai Városi Könyvtár földszinti olvasótermében.

A szerkesztőség címe: Gradska Biblioteka – Városi Könyvtár, 24000 Subotica – Szabadka, Dušan cár u. 2.

Telefon: 553-115. **E-mail:** aracs-ujsag@tippnet.co.yu, gvajda@suonline.net **Tel.:** 024/525-246.

Tel/fax: 024/542-069. **Olvasható az interneten:** www.aracs.org.yu

E számunk képzőművészeti anyagát Salamon Árpád szabadkai születésű grafikus, festőművész munkái képezik.

уплатилац		НАЛОГ ЗА УПЛАТУ	
		шифра плаћања	износ
		189	800-.din
сврха уплате		валута	рачун примаоца
Članarina za 2008			260-0056780016702-59
прималац		број модела	позив на број (одобрење)
D.O. „ARACS” SUBOTICA			2008
печат и потпис уплатиоца			
место и датум пријема		датум валуте	

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.